

ОДБРАНА

Година XIII ■ Број 303 ■ 1. мај 2018. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

ДАН ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

SADA JOŠ NIŽE KAMATE ZA STAMBENE I GOTOVINSKE KREDITE!

Societe Generale banka je u saradnji sa Ministarstvom odbrane Republike Srbije, pripremila specijalnu ponudu za zaposlene u Ministarstvu odbrane, kao i ponudu **subvencionisanih stambenih kredita** za profesionalna vojna lica. Ponuda važi do 31.12.2018. godine uz obavezan prenos ličnih primanja na račun u našoj banci.

Specijana ponuda gotovinskih kredita sa sniženom kamatom stopom traje do 30.06.2018. godine i pod određenim uslovima dostupni su i profesionalnim vojnim licima angažovanih na određeno vreme, kao i čekovi.

Naše **Online bankarstvo** vam omogućava da većinu bankarskih usluga obavljate brzo i jednostavno gde god i kad god poželite, bilo da ste kod kuće, u kancelariji, na terenu ili na odmoru.

Reprezentativni primer za subvencionisani stambeni kredit sa promenljivom kamatom stopom

Vrednost nekretnine	50.000 EUR
Učešće klijenta	0 EUR
Iznos kredita banke	40.000 EUR
Iznos kredita države	10.000 EUR
Rok otplate	360 meseci
NKS na godišnjem nivou	2,95% + šestomesečni EURIBOR
Mesečna rata za kredit banke	184 EUR
Mesečna rata za kredit države (u poslednjih 60 meseci)	167 EUR
Administrativni trošak	0,5% (200 EUR)
EKS na godišnjem nivou*	3,90%
Ukupan iznos kredita	69.741 EUR

Reprezentativni primer za gotovinski kredit sa promenljivom kamatom stopom

Iznos kredita	500.000 RSD
Rok otplate	60 meseci
NKS na godišnjem nivou	4,45% + šestomesečni BELIBOR
Mesečna rata	10.049 RSD
Administrativni trošak (2,95%)	14.750 RSD
Troškovi koji prate odobrenje kredita, poznati u trenutku oglašavanja	
Menica	50 RSD
Osnovni izveštaj Kreditnog biroa	246 RSD
**EKS na godišnjem nivou	9,32%
Ukupan iznos kredita (glavnica, kamata i troškovi)	618.408 RSD

* Troškovi koji prate odobrenje stambenog kredita, poznati u trenutku oglašavanja, a koji ulaze u obračunavanje EKS-a:

Menica - 50 dinara; Osnovni izveštaj Kreditnog biroa - 246 dinara; overa založne izjave - 10.080 dinara; osiguranje nepokretnosti - godišnje: 40 evra, u dinarskoj protivvrednosti; osiguranje života - godišnje: 100 evra, u dinarskoj protivvrednosti; izdavanje lista nepokretnosti - 10 evra, u dinarskoj protivvrednosti; procena vrednosti nepokretnosti - 100 evra, u dinarskoj protivvrednosti; trošak NKOSK (premija osiguranja 1,50% + obrada zahteva 30 evra) - 480 evra, u dinarskoj protivvrednosti; upis hipoteke - 20.000 dinara.

U obračun efektivne kamatne stope je ušao iznos polisa osiguranja života i osiguranja imovine za ceo period otplate kredita. Krediti indeksirani u evrima se ugovaraju u dinarskoj protivvrednosti po srednjem kursu NBS na dan podnošenja zahteva. Banka ostatak duga po kreditima koji su indeksirani u EUR usklađuje sa promenama srednjeg kursa NBS za EUR i to svakog poslednjeg dana u mesecu, primenom kursa važećeg na taj dan u odnosu na kurs koji je važio poslednjeg dana u prethodnom mesecu, osim prvog meseca kada se usklađivanje vrši prema kursu koji je važio na dan puštanja kredita u tečaj. Kamatna stopa je promenljiva i sastoji se od referentne kamatne stope - šestomesečnog EURIBOR-a, kao promenljivog dela, i marže Banke, kao fiksnog dela, u skladu sa Tarifom Banke. Promenljiva kamatna stopa se prilagođava, svakog prvog radnog dana u mesecu za tekući mesec, u skladu sa promenama referentne EURIBOR kamatne stope koja je na dan obračuna primera 13.04.2018. iznosila -0,271%. Ponuda je informativnog karaktera. Za personalizovanu ponudu na raspolaganju smo vam u ekspoziturama Societe Generale banke. EKS u primeru obračunat na dan 13.04.2018.

** Kamatna stopa je varijabilna i sastoji se od referentne kamatne stope - šestomesečnog BELIBOR-a, kao varijabilnog dela, i marže Banke, kao fiksnog dela, u skladu sa Tarifom Banke. Varijabilna kamata se prilagođava svakog prvog radnog dana u mesecu za tekući mesec, u skladu sa promenama referentne kamatne stope koja je na dan obračuna primera 20.04.2018. godine iznosila 3,09% na godišnjem nivou.

Pozovite nas da zajedno pronađemo najbolje rešenje za vas!

**SOCIETE GENERALE
SRBIJA**

(011) 30 11 555
www.societegenerale.rs

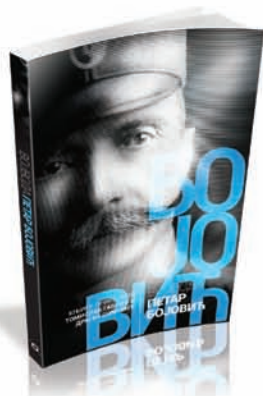
МЕДИЈА ЦЕНТАР
ОДБРАНА

НОВО 4 књиге у кутији
група аутора –
КОМПЛЕТ

Едиција ВОЈВОДЕ

Велике годишњице су и велика подсећања, хоризонтални пресеци наше сопствене историје. Годишњица Великог рата вратила нам је у живу интересовања многе историјске личности тог периода. Биографије славних српских војвода испуњавају најсветлије странице наше војне и свеколике историје.

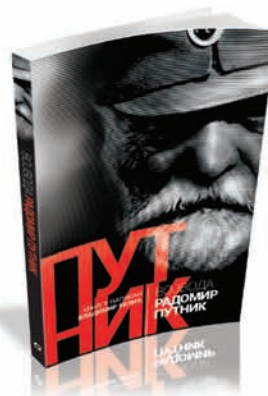
ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ

Томислав Гаврић.
Драган Симовић
Броширано,
ф. 13×20, 140 стр.
шифра: 111347
цена: 396,00

са попустом: 297,00

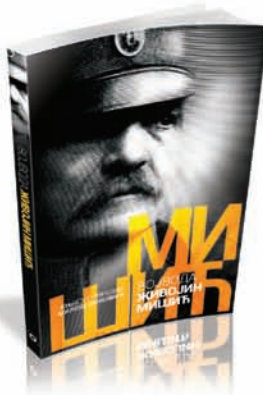
ВОЈВОДА РАДОМИР ПУТНИК

Владимир Белић
Броширано,
ф. 13×20, 142 стр.
шифра: 111348
цена: 396,00

са попустом: 297,00

ВОЈВОДА ЖИВОЈИН МИШИЋ

Милош Јанковић
Броширано,
ф. 13×20, 152 стр.
шифра: 111349
цена: 396,00

са попустом: 297,00

ВОЈВОДА СТЕПА СТЕПАНОВИЋ

Е. Белић
Броширано,
ф. 13×20, 186 стр.
шифра: 111350
цена: 396,00

са попустом: 297,00

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традицију „Ратника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапандин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, мајор

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Владимир Вјештић
Мириана Крстовић, капетан
Биљана Миљић

Стални сарадници

др Себастијан Балаш, др Славиша Влачић,
Милосав Ц. Борђевић, др Милан Мијалковски,
др Зоран Миладиновић, др Владимир Баровић,
др Миљан Милкић, Будимир М. Попадић,
Милош Стругар, Никола Остојић, Бојан Рајић,
Влада Ристић, др Мирјана Зорић, Милена Милетић,
Александар Киш

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник)
Станислава Струњаш (техничка уредница)

Фотографија

Даримир Банда, Душка Стефановић, Јово Мамула
(фото-репортери)

Језички редактори

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски,
Јелица Живановић

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3201-728; 23-728; 3349-536

Преплата 3241-009; 3201-995; 23-995

Продаја 3201-810; 3241-254; 23-810

ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19
odbrana@mod.gov.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs
www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МП „Одбрана“

Преплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РЦ
месечно 160 динара. За претплатнике преко
Поштанске штедионице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд

ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 303

СВЕЧАНА АКАДЕМИЈА
ПОВОДОМ ДАНА ВОЈСКЕ
У ЦЕНТРУ „САВА“

Снимио
Јово МАМУЛА

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 186

СВЕДОЧАНСТВА С КРФА
И СОЛУНСКОГ ФРОНТА

Дан Војске Србије
СЛОБОДА
НАС ОДРЕЂУЈЕ

06

16

„Викинг 18“

ПАРТНЕРСТВО
КАО ОДГОВОР
ИЗАЗОВИМА

Хибридно ратовање
РАЦИОНАЛНА
УПОТРЕБА МОЋИ

32

43

31. Београдски маратон
БРОНЗЕ ЗА ВОЈНЕ
СПОРТИСТЕ

У овом броју...

- 12 Професор др Бранко Крга,
генерал у пензији
**ТРЕБА НАМ
НОВА СТРАТЕГИЈА**
- 19 Такмичење возача моторних возила
**ПРОФЕСИОНАЛЦИ
ЗА ВОЛАНОМ**
- 22 Медицина спорта на ВМА
ПОВРАТАК У ТРЕНАЖ
- 26 Најбољи научноистраживачки
пројекат и докторски рад у систему
одбране за 2017.
**ИСТРАЖИВАЧИ
ЗА ПРИМЕР**
- 30 Велики технички системи
и обавезе одбране
**„СРБИЈАШУМЕ”
ВОДЕЋИ ПАРТНЕР**
- 36 Нацистичка војна елита
– борбени СС (3)
ПОСЛЕДЊА БИТКА
- 40 Војници у историји српске
књижевности – Милутин Јовановић
**ЗАБОРАВЉЕНИ
И НЕЗНАНИ**
- 42 Филм „Век српске Речне
ратне флотиле”
**ОПИРАЊЕ
ЗАБОРАВУ**

Низом манифестација широм земље обележен је Дан Војске Србије – 23. април. На тај дан 1815. године донета је одлука о подизању Другог српског устанка за ослобођење Србије од Отоманске империје. Реч је о датуму који је с државног и војног аспекта препознат као историјска прекретница која је довела до стварања не само модерне српске државе, већ и модерне српске војске.

Свечана академија поводом обележавања војног празника одржана је 23. априла у Центру „Сава” у присуству највишег државног и војног руководства Републике Србије. Изасланик председника Републике и врховног команданта Војске министар одбране Александар Вулин истакао је да је 23. април празник „када су наши очеви устали да би гинули на ногама, да не живе на коленима, те да је прилика да се сетимо ко смо, одакле смо и куда идемо”.

– Наша политика националне безбедности дефинисана је у постојећој стратегији реално и свеобухватно. Назначене су обавезе појединих њених елемената, као што су спољна политика, економска, политика одбране, унутрашње безбедности... Постоји могућност да се и на другачији начин приступи дефинисању политике националне безбедности, то јест да се пође од кључних националних вредности, интереса и циљева, те да се њиховом реализацијом сагледава улога одређених институција – каже бивши начелник Генералштаба, професор др Бранко Крга у интервјуу „Одбрани”. Он истиче да у време када је рађена постојећа Стратегија националне безбедности нису биле актуелне овако снажне миграције, те да има и нових облика угрожавања, попут злоупотребе информацио-них технологија, какве виђамо у последње време.

„Мировној операцији претходи политичка позадина која почиње шездесетих година прошлог века, када земља „Богаленд” добија независност. Криза у држави настаје између провинција „Мида” и „Касурија”, а кулминацију доживљава грађанским ратом крајем деведесетих. Споразум о прекиду ватре успостављен је средином 2017. године. Четврта мултинационална бригада, чије је командно место у Србији, размештена је у западном делу „Западне Миде”, једној од провинција измишљене земље „Богаленд”, а суседну јединицу формирају учесници вежбе на издвојеном месту у Бразилу.”

Био је то само део комплексног сценарија мултинационалне командно-штабне вежбе подржане рачунарским симулацијама – „Викинг 18”, која је одржана од 16. до 25. априла, а чије је једно од командних места отворено у Касарни „Бањица 2” у Београду. На највећој мултинационалној командно-штабној вежби у свету учествовало је 65 земаља и више од три хиљаде војника. Српски официри и подофицири демонстрирали су способност за ангажовање у штабовима и мултинационалним командама. Учесници су потврдили и поверење између партнерских оружаних снага током решавања комплексних међународних безбедносних изазова. У новом броју магазина „Одбрана” доносимо ексклузивни извештај с тог догађаја.

Голгота и васкрс Србије у Првом светском рату, а посебно епопеја од 1915. до 1918. године, били су непресушна инспирација историчара, уметника, научника разних профила. Зато пажњи читалаца препоручујемо и Специјални прилог „Сведочанства с Крфа и Солунског фронта”, који се бави том, за наш народ, значајном темом. ■

Напустимо ли сан о слободи, заборавимо ли његову вредност, престанемо ли да будемо спремни да платимо сваку цену да бисмо били слободни, не можемо се надати будућности у којој вреди живети и у којој вреди трајати – рекао је министар одбране на отварању изложбе „Српско-турски ратови 1876–1878. и стицање независности Кнежевине Србије” у Војном музеју поводом празника наше војске

ДАН
ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

СЛОБОДА НАС ОДРЕЂУЈЕ

Низом манифестација обележен је Дан Војске Србије – 23. април. На тај дан 1815. године донета је одлука о подизању Другог српског устанка за ослобођење Србије од Отоманске империје. Реч је о датуму који је с државног и војног аспекта препознат као историјска прекретница која је довела до стварања не само модерне српске државе већ и модерне српске војске.

Свечана академија

Свечана академија поводом обележавања Дана Војске Србије одржана је 23. априла у Центру „Сава“ у присуству највишег државног и војног руководства Републике Србије.

Изасланик председника Републике и врховног команданта Војске министар одбране Александар Вулин истакао је да је 23. април празник „када су наши очеви устали да би гинули на ногама, да не живе на коленима, те да је прилика да се сетимо ко смо, одакле смо и куда идемо“. Подсетио је да држава чини велике напоре како би се материјално стање припадника система одбране и услови рада стално побољшавали.

Министар Вулин нагласио је да ћемо први пут од агресије НАТО 1999. године имати ескадрилу ремонтваних и модернизованих мигова-29, као и хеликоптере Н-145 и Ми-17, Ми-35, те да ћемо ојачати нашу војску тенковима Т-72 и оклопним борбеним возилима пешадије.

– И „лазар-3“, и самоходне хаубице НОРА Б-52, и оклопни „милош“ и „мали милош“, као и авион наше производње „ласта“ и више од 40 различитих производа наше одбрамбене индустрије наћи ће се у наоружању наше војске. Али изнад свега, ово је Војска коју чине људи који знају да су део народа. Војска је гарант снаге и сигурности – рекао је министар одбране и додао да наша војска својом снагом и сигурношћу може с пуним правом да поручи да се Јасеновац и Јадовно, „Бљесак“, „Олуја“ и мартовски погром никада и нигде више неће поновити.

ВЕНАЦ НА СПОМЕНИК НЕЗНАНОМ ЈУНАКУ

У име председника Републике, венац на Споменик незаном јунаку на Авали, 23. априла, положио је министар одбране Александар Вулин, у пратњи начелника Генералштаба Војске Србије генерала Љубише Диковића и команданта Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране генерал-мајора Ранка Живака.

– Устанички народ Србије, заједно са устаничком војском, показао је да су народ и војска једно, да су се кроз историју изборили за највећу вредност, а то је слобода.

Државотворност, интегритет и суверенитет државе и Војске стекли смо захваљујући нашим храбрим прецима, нашим јунацима и херојима.

Остаје нам да још више чувамо оно што су нам у аманет оставили наши преци и не дозволимо да било ко разједини наш народ и Војску.

Уједињени можемо у будућност, уједињени можемо сачувати слободу, нашу војску и суверенитет и интегритет Републике Србије – уписао је у спомен-књигу изасланик председника Републике.

Ми смо, рекао је министар Вулин, војска победника, оног народа који је навикао да трпи и пати, али није научио да се преда никад и нипошто.

– Ми смо она војска која је водила ратове који су други тражили и наметали, а побеђивала у њима зато што је веровала у свој народ и своју слободу, тврдоглава, живава и решена да никад не попусти, да се никад не преда – нагласио је министар Вулин, додајући да наша војска није научила да капитулира упркос великим силама с којима се суочавала.

Окупљеним припадницима Војске Србије министар одбране такође је поручио да ће ако будемо довољно јаки, јединствени и сложни, сигурни и спремни, можда ово бити прва генерација нашег народа која неће упознати рат.

На свечаној академији историја Војске Србије представљена је освртима на најважније догађаје који су обележили раскршћа српске историје у протекла два века, а сва-

ку историјску целину пропратио је дефиле застава из тог периода.

Посебну пажњу гледалаца привукао је и егзерцир припадника Гарде, који су својеврсни „плес с пушком“ обогатили новим детаљима које су премијерно извели.

Приликом обележавања Дана Војске, на платоу испред Центра „Сава“ гости су имали прилику да погледају и приказ дела наоружања и војне опреме, као и производе српске наменске индустрије.

Одликовања и награде

Током прославе највећег војног празника, 19. априла у Дому Гарде на Топчидеру, припадницима Министарства одбране и Војске

Србије уручена су одликовања из надлежности председника Републике.

У присуству министра одбране Александра Вулина и начелника Генералштаба генерала Љубише Диковића, на грађенима је одликовања уручио изасланик председника Републике Србије Никола Селаковић.

Указима су одликована 52 припадника нашег система одбране – 18 златном и сребрном медаљом за заслуге, а 34 златном и сребрном медаљом за ревносну службу, док је један припадник одликован Сребрном медаљом за храброст „Милош Обилић“.

На свечаности су уручена и одликовања која су припадници Министарства и Војске добили указима председ-

ника Републике поводом прославе Дана државности Србије. Златном и сребрном медаљом за заслуге одликовано је 33 припадника, док је њих 60 добило златне и сребрне медаље за ревносну службу.

Председник Републике Србије Александар Вучић одликовао је припаднике Министарства одбране и Војске Србије за изузетне заслуге и резултате показане у обављању дужности и задатака у области одбране и безбедности.

Прославе широм Србије

На градским трговима и улицама у Крушевцу, Зајечару, Панчеву, Новом Саду, Краљеву и Нишу, 23. априла,

уз подршку локалних самоуправа, organizovane су војне свечаности поводом Дана Војске Србије. На Тргу слободе Прва бригада и Речна флотила приказале су окупљеним посматрачима део наоружања и војне опреме којом располажу понтонирске, тенковске, механизоване, артиљеријске, инжињеријске, извиђачке и јединице ПВО, као и рониоци. Кадети Војне академије извели су пред одушевљеним Новосађанима егзерцир, по коме је до скоро била позната само Гарда. Свечано је било и у Нишу, где је постројавањем јединица и тактичко-технички збором код спомен-комплекса „Бубањ“ обележен празник наше војске. Скуп је употпунио демо-скок припадника 63. падобранског батаљона.

ПОЧАСНА ПАЉБА И ЕГЗЕРЦИР ГАРДЕ

Поводом Дана Војске Србије, 22. априла у Београду, на Савској тераси на Калемегдану извршена је почасна артиљеријска паљба, којој су присуствовали министар одбране Александар Вулин и начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић.

После интонирања државне химне и подизања заставе Републике Србије на Савској тераси најпре је, пред многобројним грађанима, прочитана Наредба председника Републике, а затим је из шест артиљеријских оруђа Гарде испалено по десет плотуна.

Уз звуке пешадијског марша и под командом поручника Предрага Крушевца, гардисти су на Тргу републике извели егзерцир. Плави строј је с полуатоматском пушком М-59/66 у руци, у такту музике демонстрирао различите стројеве радње.

У Панчеву, на Тргу слободе и платоу испред Градске управе, Дан Војске Србије обележен је уз приказ дела најсавременијег наоружања и војне опреме и свечаним дефилеом моторизованог подешелона.

Припадници Команде за развој Расинске бригаде, Центра за обуку логистике и Центра АБХО из састава Команде за обуку и припадници 246. батаљона АБХО из састава Копнене војске организовали су свечаност на Тргу косовских јунака у Крушевцу. Грађани Крушевца и околине имали су прилику да присуствују дефилеу јединица из тамошњег гарнизона и да обиђу тактичко-технички збор који је приређен за ту прилику.

На Поповој плажи у Зајечарсу одржана је војна свечаност у присуству бројних грађана и гостију, који су могли да погледају дефиле јединица размештених у гарнизону Зајечар, пригодан културно-уметнички програм, те да уживају у разгледању војног наоружања и опреме.

На Тргу српских ратника у Краљево грађани су могли да виде постројавање јединица Војске Србије из гарнизона Краљево, тактичко-технички збор дела наоружања, опреме и ратне технике којом јединице располажу и пригодан уметнички програм. ■

Екипа магазина „Одбрана“

ПРОФЕСОР ДР БРАНКО КРГА, ГЕНЕРАЛ У ПЕНЗИЈИ

ТРЕБА НАМ НОВА СТРАТЕГИЈА

Пред грађанима Србије ускоро ће се наћи нови Нацрт стратегије националне безбедности, који би требало јасно да утврди све оно што представља опасност по Србију, али и нека њена стратешка опредељења. Све док се нови документ не усвоји, важиће постојећа стратегија која је, по речима Бранка Крге, генерала, професора и аутора књиге „Стратегија националне безбедности у теорији и пракси“, и даље актуелна у делу решења које је својевремено, 2009. године, понудила. О новим претњама и понеким старим, о потреби да се изграде нови стратешки документи разговарали смо са генералом Кргом, који је још пре годину и по, завршавајући књигу о Стратегији безбедности, закључио да такав документ мора што пре бити направљен.

Шта Вас је навело да напишете студију „Стратегија националне безбедности у теорији и пракси“?

– На војном и цивилном школовању изучавао сам многе предмете који су се бавили најважнијим, односно стратегијским питањима у појединим областима. Обављајући високе дужности у систему националне безбедности, односно у Војсци, имао сам могућности да сагледам како се у пракси реализују ставови дефинисани у политичко-нормативним и стратегијско-доктринарним документима. После завршетка каријере у Војсци и на факултету јавила се жеља да своја сазнања и искуства оставим написана, с циљем да пружим извесни допринос побољшању националне безбедности и да наглашим развој стратегијске мисли у овој области.

Садашња Стратегија националне безбедности усвојена је 2009. године. У чему је она још актуелна, а у чему је превазиђена?

Наша политика националне безбедности дефинисана је у постојећој стратегији реално и свеобухватно. Назначене су обавезе појединих њених елемената, као што су спољна политика, економска, политика одбране, унутрашње безбедности... Постоји могућност да се и на другачији начин приступи дефинисању политике националне безбедности, то јест да се пође од кључних националних вредности, интереса и циљева, те да се њиховом реализацијом сагледава улога одређених институција – каже бивши начелник Генералштаба.

– Стратегија националне безбедности Републике Србије из 2009. године има историјски значај, јер је то први документ усвојен са таквим називом у нашој земљи. У време постојања Државне заједнице Србија и Црна Гора, 2004. године, усвојена је Стратегија одбране, а Стратегија националне безбедности није дефинисана, вероватно због сложеног функционисања те заједнице. Документ под називом Стратегија националне безбедности није постојао ни у време Југославије, већ је 1983. донета Стратегија оружане борбе, а 1987. године Стратегија општенародне одбране и друштвене самозаштите СФРЈ. Почетком деведесетих година, са распадом земље и другим променама, ове две стратегије постале су практично неважеће. Тако је наша земља, тада Савезна Република Југославија, ушла у велике проблеме очувања националне безбедности, укључујући и одбрану од агресије НАТО 1999. године, без кључног стратегијско-доктринарног документа.

Постојећа стратегија рађена је одговорно и стручно, тако да су многе њене одредбе и даље актуелне. То се односи, пре свега, на садржај, који обухвата: безбедносно окружење, изазове ризике и претње, националне вредности, интересе и циљеве у области безбедности, политику националне безбедности и систем националне безбедности. Такав садржај издржао је тест актуелности од десетак година. Међутим, неке одредбе, пре свега када се анализира безбедносно окружење, па и изазови, ризици и претње, донекле су превазиђени или непотпуни. То није слабост стратегије, већ је до тога дошло због бројних промена на глобалном и регионалном плану које је било тешко предвидети.

Шта су, према том документу, наши највећи безбедносни изазови и директне претње?

Шта су, према том документу, наши највећи безбедносни изазови и директне претње?

Снимио Јово МАМИЋ

ња, који се односи само Србију, јесте покушај отцепљења Косова и Метохије, што практично значи директни напад на територијални интегритет и суверенитет земље. Тај проблем ће очигледно још дуго представљати политички и безбедносни изазов, ризик, па и претњу.

Шта треба иновирати?

– У време кад је рађена постојећа стратегија нису биле актуелне овако снажне миграције и то треба дорадити. Има и других нових облика угрожавања, попут сајбер технологија и злоупотребе информационих технологија какве виђамо у последње време.

У том документу исказана је нада у успостављање мултиполарног света као решења за смањење безбедносних ризика, па и прилисака на Србију. Да ли је ипак свет на прагу и колико је наш стрављешки документ то реално сагледао?

– Тачно сте констатовали. У нашој стратегији исказана је нада да ће мултиполарни свет у настајању позитивно утицати на смањење безбедносних ризика. Међутим, пракса је показала да то није тако. У протеклој деценији одвијали су се многи процеси који иду у супротном правцу, тј. долази до заоштравања односа на глобалном плану и у многим регионима света. Ауторима наше стратегије било је тешко да предвиде сукобе на северу Африке у виду тзв. арапског пролећа, затим на Блиском истоку, у Украјини, па и на Далеком истоку. На основу изјава америчког лидера Трампа у његовој председничкој кампањи, појавила се извесна нада да би могло да дође до побољшања односа, пре свега између великих сила, што би се позитивно одразило на читав свет. Догађаји протеклих месеци додатно забрињавају мање земље и читаво мирољубиво човечанство. Ипак, мало је

– Безбедносни изазови, ризици и претње у нашој Стратегији националне безбедности могли би да се поделе на опште и специфичне. Општи облици угрожавања безбедности су они који се налазе и у многим другим стратегијама, а то су тероризам, оружани сукоби, корупција, криминал, незаконита пролиферација оружја, техничко-технолошке хаварије, еколошки проблеми итд. Специфични облик угрожава-

ског пролећа, затим на Блиском истоку, у Украјини, па и на Далеком истоку. На основу изјава америчког лидера Трампа у његовој председничкој кампањи, појавила се извесна нада да би могло да дође до побољшања односа, пре свега између великих сила, што би се позитивно одразило на читав свет. Догађаји протеклих месеци додатно забрињавају мање земље и читаво мирољубиво човечанство. Ипак, мало је

вероватно да би могло да дође до директног оружаног сукоба између САД и Русије уз употребу нуклеарног оружја. Свако звецкање оружјем великих сила доводи до опасности од оружаних инцидената (каких је већ било) и до тога да „спирала насиља“ почне да делује по својој логици.

Изгледа да је успостављање вишеполарног света незауостављив процес. Али то неће ићи једноставно. Сједињене Америчке Државе настојаће да и у таквим условима очувају статус доминантне силе, јер им то даје многе привилегије на које су протеклих деценија већ навикли. С друге стране, силе у опоравку или настајању, какве су Русија, Кина, Индија, а у одређеном смислу и исламски свет, свакако ће настојати да добију већу улогу у светским пословима, тако да те геополитичке супротности могу да доведу до нових сукоба.

Како су њакозване националне вредности обрађене у стратегији? Србији се стално замера национализам у политици. Стиче се утисак да ми, због лоших искустава из деведесетих, помало поистискујемо наше вредности. Шта у њом погледу може да се уради?

– У нашој стратегији постоји посебно поглавље под насловом „Националне вредности, интереси и циљеви“, што је свакако добро. Те вредности, како се наводи, произилазе из уставних одредби, што је такође логично. Међутим, да постоји национална стратегија и тај документ могао би да буде основ за дефинисање вредности, интереса и циљева у области безбедности. Не би било добро да се због неких лоших искустава из последње деценије прошлог века потискују националне вредности. Да се то не би десило, неопходно је стално афирмисати оно кључно – независност, суверенитет, територијални интегритет, слободу, мир, владавину права итд. Било би добро да се тим универзалним вредностима назначи и њихов ранг. То би било од помоћи и у практичном политичком деловању. На пример, ако би се на националном нивоу утврдило да је територијални интегритет кључна национална вредност, онда не би ни код једне генерације требало да буде дилеме око тога да ли ту вредност треба бранити или не.

Зашто немамо најважнији стратешки документ – политику Националне стратегије државе и шта би њајважније суштински донео?

– Повремено неки наши највиши државни функционери, интелектуалци и други, када се суоче са озбиљним проблемом, с правом помињу да земљи недостаје визија или стратегија за наредних неколико деценија. Зашто је то тако, тешко је рећи. Било је више покушаја, али без успеха. Мислим да постоји извесни опрез да се према Србији опет не покрене критика, слично као што је било поводом појаве Начертанија из 1844. године или Меморандума САНУ из 1986. године. Поред тога, Србија је протеклих неколико деценија била суочена са великим проблемима, а има их и сада, тако да не би било ни једноставно утврдити многе ставове које би садржао такав документ. Међутим, ако би се томе приступило крајње одговорно, било би могуће да се дође до квалитетног текста визије или националне стратегије за наредних неколико деценија. То би, с једне стране, нашим грађанима и страним факторима омогућило да боље схвате шта Србија жели и како планира да то оствари, а с

друге стране, државним функционерима олакшало би доношење важних одлука, јер би имали снажну основу у ставовима националне стратегије. Тај документ садржао би, поред безбедности, и друге кључне сегменте као што су политички систем, односи са светом, економија, образовање, култура итд. Да такав документ постоји, била би олакшана и израда нове Стратегије националне безбедности Републике Србије.

Када се ујореде стратегије наших суседа, каква је слика безбедности на Балканском полуострву? Како нас ширеирају?

– Заједничка карактеристика стратегија свих суседних земаља јесте да се наглашава да оне теже просперитету, очувању дефинисаних вредности, интереса и циљева у области безбедности, пре свега мира, сарадње са другим земљама итд. Већина наших суседних земаља одлучила је да своју безбедност реализује у оквиру НАТО-а. Полазећи

од тога, логично је да у својим стратегијама афирмишу коалиционе принципе остваривања безбедносних интереса и циљева. Међутим, у пракси, када наступе проблеми, као што су масовне неконтролисане миграције, тероризам и слично, запажа се да многе земље настоје да то решавају у националним оквирима. То је значајна поука и за Србију – свака земља треба да уреди свој систем националне безбедности тако да поуздано очува и одбрани оно што је дефинисала као приоритетно.

Својевремено се ценило да ће Балкан, оријентацијом свих земаља са тог простора према ЕУ, престати да буде „буре барута“. Практика показује да су та оптимистичка очекивања била донекле нереална, јер се и даље појављују неспоразуми због раније нерешених проблема, мешања са стране или утицаја других кризних региона, пре свега са Блиског истока. Третман садашње Србије у стратегијама суседних земаља је, у основи, коректан. Али, у пракси то баш и није тако. Све суседне земље, изузев Румуније и Босне и Херцеговине, признале су самопроглашену независност Косова, чиме су се одредиле и према територијалном

интегритету Србије. Све то указује да на овим просторима ништа није дефинитивно завршено, да постоје бројни изазови, ризици и претње, што намеће потребу да се безбедности наше земље и даље поклања максимална пажња.

Шта се из стратегија националне безбедности великих сила може закључити? У ком правцу ће ићи свет?

– У стратегијама великих сила афирмисани су, очекивано, њихови национални интереси. Најновија стратегија САД, из јануара ове године, изгледа да је изневерила очекивања многих у свету који су се надали да би нова администрација могла да промени оштар курс према својим глобалним ривалима какви су Русија и Кина. Са друге стране, стратегије Русије и Кине су махом реактивне на америчка решења. Што се Европске уније тиче, она се залаже за мирно решавање свих спорова и инсистира на тези да је стварање безбедног окружења неопходан предуслов за развој. Према томе, треба очекивати да ће свет и у наредном периоду бити суочен са разним видовима конфронтација. То ће се вероватно испољавати у већ поменутих и новим видовима неспоразума по многим питањима у разним регионима света, па и на Балкану.

Каква је наша политика националне безбедности? Покушавамо да изградимо положај војно неутралне земље. С обзиром на наше окружење, хоћемо ли у време кризе?

– У постојећој стратегији наша политика националне безбедности дефинисана је реално и свеобухватно. Назначене су обавезе појединих њених елемената, као што су спољна политика, економска, политика одбране, унутрашње безбедности... Постоји могућност да се и на другачији начин приступи дефинисању политике националне безбедности, то јест да се пође од кључних националних вредности, интереса и циљева, те да се њиховом реализацијом сагледава улога одређених институција.

Србија се 2007. године определила за војну неутралност. Неки сматрају да би примеренији назив био војна нествраност. Имајући у виду традицију нествравања у војне блокове, као и чињенице са каквим се проблемима Србија суочавала, чини се да је оријентација за војну неутралност била реална одлука. Међутим, има доста и оних који указују да је земља окружена чланицама НАТО-а и да ће тешко очувати војну неутралност. Мислим да ти аргументи нису кључни. Има и других земаља које су војно неутралне, а чланице су ЕУ – Малта, Кипар, Аустрија, Финска, Шведска и Република Ирска – и ништа им не фали. Уосталом, реаговање Србије на неке актуелне кризе последњих година показује да је војна неутралност добар атрибут суверене државе. У којој мери ће Србија афирмисати своју војну неутралност, зависи од многих спољних и унутрашњих чинилаца, од којих су најважнији добри односи са великим силама и суседима, затим, унутрашње јединство, просперитет и стабилност, као и изградња поузданог система националне безбедности.

У каквом су односу оријентација Србије према Европској унији и наша политика националне безбедности?

– Наша оријентација према Унији није никакав преседан и сметња. Ипак, познато је да су други фактори ту ва-

жнији, а пре свега решавање проблема Косова и Метохије. У књизи „Стратегија националне безбедности у теорији и пракси“ наведено је да, поред неутралности и чланства у војном блоку, постоје и друге могућности избора, као што су партиципација у безбедносним структурама ЕУ, ако се те снаге формирају како се најављује, затим учешћем у неким универзалним безбедносним структурама попут ОЕБС-а или на другој основи. Није искључено ни да Србија свој неутрални статус подржи и посебним аранжманом са неком земљом или земљама. У будућности су могуће разне комбинације и модели реализације безбедности и одбране, па и то треба имати у виду.

Имамо ли алтернативу када су у питању повезивања на ширем геополитичком и економском плану?

– У нашем јавном дискурсу често се тврди да „ЕУ нема алтернативу“. Међутим, развој догађаја последњих година и ставови појединих европских земаља и форума око Косова и Метохије, као и недавна изјава француског председника Макрона о томе да ЕУ мора да се реформише пре него што прими нове чланове, указује да је неопходна и алтернатива. До тога може да дође и мимо воље Србије. На пример, ЕУ може да се распадне или трансформише у модел који више не би био привлачан за нове чланове. Затим, европске структуре могу одлучити да не примају нове чланове. А када је у питању Србија, могу да поставе такве услове, пре свега у вези са Косовом и Метохијом, које наша земља неће моћи или хтети да испуни. Алтернатива чланству у ЕУ може да буде нека врста регионалног повезивања националних држава, а у перспективи је могућа и нека врста евроазијских интеграција или неутралност у политичкој и економској сфери.

Последњих година видимо нови интервенционизам, бројне ратове, такозване демократске револуције. Где је то место Србије и како ће се све то одразити на нас?

– Нажалост, ситуација у свету наставља да се компликује. Уместо мира и сарадње на решавању заједничких проблема, као што је сиромаштво, еколошке промене и друго, настављају се разни видови конфликта. Очигледно је да делују многе геополитичке супротности у борби за неке привилегије. На сцени су, како сте навели, нови интервенционизам, затим тзв. демократске револуције, хибридни ратови, асиметрични ратови, антinationални глобализам, злоупотребе информационих технологија, креативни хаос у појединим регионима итд. Све са циљем да силе сачувају своје позиције у појединим деловима света или да не дозволе ривалима преузимање утицаја.

Србија нема обавезу да учествује у било ком облику интервенционизма и у томе се види предност статуса војне неутралности. То, међутим, не значи да нашу земљу мимоилазе негативни утицаји кризних процеса. То се одражава на више начина, од повећаног броја миграната, могућих реакција наших грађана повратника са разних ратишта, до пораста криминала, угрожавања енергетске сигурности, укидања пословних веза и економских последица. Ситуација није нимало повољна, али ако се пажљиво прати и анализира, Србија има могућност да избегне многе негативне утицаје на своје интересе. ■

Милена МИЛЕТИЋ

„ВИКИНГ 18”

ПАРТНЕРСТВО КАО ОДГОВОР ИЗАЗОВИМА

Сједињених Америчких Држава. Осим у Србији, издвојена командна места налазила су се и у Бугарској, Ирској, Финској и, први пут ове године, у Бразилу.

Србија је сама дефинисала организацијско-формацијску структуру команде Четврте мултинационалне бригаде и потчињених јединица, према сопственим потребама. Бригада је у свом саставу имала четири пешадијска батаљона, инжењеријски и логистички батаљон, пољску болницу, извиђачку и чету војне полиције.

На највећој мултинационалној командно-штабној вежби у свету учествовало је 65 земаља и више од три хиљаде војника. Српски официри и подофицири демонстрирали су оспособљеност за ангажовање у штабовима и мултинационалним командама. Учесници су потврдили и поверење између партнерских оружаних снага током решавања комплексних међународних безбедносних изазова.

Мировној операцији претходи политичка позадина која почиње шездесетих година прошлог века, када земља „Богаленд” добија независност. Криза у држави настаје између провинција „Мида” и „Касурија”, а кулминацију доживљава грађанским ратом крајем деведесетих. Споразум о прекиду ватре успостављен је средином 2017. године.

Четврта мултинационална бригада, чије је командно место у Србији, размештена је у западном делу „За-

падне Миде”, једној од провинција измишљене земље „Богаленд”, а суседну јединицу формирају учесници вежбе на издвојеном месту у Бразилу.

То је само део комплексног сценарија мултинационалне командно-штабне вежбе подржане рачунарским симулацијама – „Викинг 18”, која је одржана од 16. до 25. априла, а чије је једно од командних места отворено у Касарни „Бањица 2” у Београду.

Реч је о највећој вежби те врсте у свету, у којој је учествовало 65 земаља, а организована је под покровитељством Краљевине Шведске, где је и главно командно место, уз подршку

Логистичку подршку нашег издвојеног командног места веома успешно обезбедио је Центар за обуку путем симулација Војске Србије, који је на дан отварања вежбе обележио осам година постојања, а чији је начелник пуковник Мичо Бранковић био и руководиоца „српског дела” вежбе.

Унапређење међусобног поверења

Сценарио вежбе подржава савремене изазове, ризике и претње, војне и невојне, којим се решавају задаци у фази стабилизације, успоста-

ТРИ НИВОА ВЕЖБЕ

„Викинг 18” је вежба на три нивоа, мултинационална је и мултифункционална. Њен концепт подржава планирање и извођење мултинационалне операције подршке миру у нестабилном окружењу, заснованом на свеобухватном приступу, а тежиште јој је на сарадњи и координацији свих релевантних актера у зони операције, унутар њихових надлежности, а у складу с мандатом мисија УН.

да прођемо обуку са колегама из Министарства унутрашњих послова, али и припадницима из владиних и невладиних организација, како бисмо заједно деловали у зони операције. На трећем месту, настојали смо да заједничким радом и обуком унапредимо и поверење између наших оружаних снага.

Министар одбране Александар Вулин каже да Војска Србије може са задовољством да констатује да је обученост наших војника и официра, као и спремност да одговори на сваки задатак, на највишем нивоу.

– Сви наши гости, представници оружаних снага САД, Шведске, Казахстана, Јерменије, Молдавије, Босне и Херцеговине и Македоније, могу да потврде да је сарадња с Војском Србије веома корисна и да представници осталих оружаних снага имају шта да науче од нас, посебно јер имамо искуства кад је реч о управљању кризама и деловању током хумани-

вљање цивилних структура власти и решавање питања привремено расељених лица, криминала и осталих изазова ниског интензитета.

Дану високих званица „Викинга 18”, у Касарни „Бањица 2” у Београду, присуствовали су министар одбране Александар Вулин, начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић, шеф Мисије ОЕБС-а у Србији амбасадор Андрео Орици и многобројни гости.

Србија је после 2014. године други пут домаћин те активности, на којој је ове године ангажовано више од три хиљаде учесника, као и представ-

ника 85 организација, док се код нас увежбавало 108 припадника Министарства одбране и Војске Србије, 40 припадника страних оружаних снага и 57 припадника Полиције, владиних и невладиних организација.

Пуковник Бошко Зорић, официр за планирање вежбе, каже да је реч о веома значајној активности која доприноси унапређењу стања обучености припадника наше војске.

– Први циљ на вежби био је да унапредимо способност наших официра за учешће у штабовима и мултинационалним командама, а затим

тарних катастрофа – истакао је министар Вулин.

Политика војне неутралности

Према речима министра одбране, вежба је значајна и због припреме наших војника и старешина за учешће у мировним мисијама широм света.

– Војска Србије у овом тренутку учествује у девет међународних мировних мисија, пет под управом Уједињених нација и четири под управом Европске уније. Такође, ово је још један доказ зашто је добра политика војне неутралности наше државе, јер, као што видите, можемо да вежбамо са свима и да учимо од свих, али исто тако и да преносимо наше знање сваком ко жели од нас да учи – рекао је министар одбране.

На дану високих званица гости су обишли организационе целине вежбе и размештај њених елемената. Руководиоци појединих сегмената обавестили су их о раду Центра за управљање вежбом и његовим задацима. Представљен је и монитор с такозваном заједничком оперативном сликом, коју види само руководство вежбе, на ком је приказан размештај јединица у одређеном тренутку, као и непријатељских снага, цивилних организација, интерно расељених лица и центара у зони операције.

Председник Црвеног крста Србије Драган Радовановић је том приликом истакао да је та организација, као део цивилног сектора, „помоћни орган државе“ и, као такав, има бли-

ску сарадњу с Министарством одбране и Војском Србије на различитим програмима и учествује на великом броју вежби.

– На оваквим вежбама основни задатак Црвеног крста јесте заштита цивила у оружаним сукобима, успостављање породичних веза, трагање и спасавање, заштита деце...

Вештине српских официра

Издвојено командно место вежбе „Викинг 18“ у Србији, у пратњи начелника Штаба Команде за обуку бригадног генерала Дејана Јанковића, обишао је и руководилац вежбе генерал-мајор Андерс Калерт из Оружаних снага Краљевине Шведске, који је имао прилику да сагледа начин организовања и да разговара са учесницима вежбе.

– „Викинг 18“ представља добру прилику за увежбавање и обучавање како треба радити приликом решавања криза у некој земљи. Суштина је-

сте у томе да проблеме не решава само војска, већ у интеракцији с цивилним организацијама и полицијом – рекао је генерал Калерт.

Захваљујући на прилици да обиђе „српско командно место“, истакао је да је оно што је видео у Србији охрабрујуће, те да је импресиониран знањем и вештинама српских официра.

– Ова посета за нас представља сигнал да је Војска Србије уложила изузетно велики напор и спровела квалитетне и свеобухватне припреме за реализацију овако сложене вежбе. На посебан захтев генерала Калерта приказали смо и могућности

ПРИЈАТЕЉСТВО ИЗНАД СВЕГА

Пуковник Бошко Зорић, официр за планирање вежбе, каже да су наши официри и подофицири, знањем и способношћу, додатно унапредили вежбајући симулациони софтвер.

– Данас Војска Србије изводи вежбе које чак и много развијеније оружане снаге од нас не изводе. Задовољан сам и пријатељским односом између припадника оружаних снага партнерских земаља.

софтвера „JCATS“, који користимо у националним вежбама подржаним рачунарским симулацијама – рекао је пуковник Мичо Бранковић, начелник Центра за обуку путем симулација. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ
Снимили Горан СТАНКОВИЋ и
Даримир БАНДА

ТАКМИЧЕЊЕ ВОЗАЧА МОТОРНИХ ВОЗИЛА

ПРОФЕСИОНАЛЦИ ЗА ВОЛАНОМ

Након што су решили тест из познавања саобраћајних прописа, 34 најбоља возача Војске Србије и четворица из НИС-а одмерили су практична умећа за воланом на захтевној теренској стази аутодрома „Берановац”

У сусрет великом међународном такмичењу возача моторних возила, које ће се крајем маја одржати у нашој земљи, Управа за логистику Генералштаба Војске Србије организовала је 18. априла такмичење у коме су вештине одмерили најбољи возачи Министарства одбране и Војске Србије.

Након што су у Батаљону за обуку саобраћајне службе Центра за обуку логистике учесници решили тест из познавања саобраћајних прописа, 34 најбоља возача наше војске и четворица из НИС-а, предузећа с којим Војска има дугогодишњу квалитетну сарадњу, одмерили су практична умећа за воланом на захтевној теренској стази аутодрома „Берановац“.

ДОБРА ОРГАНИЗАЦИЈА ТАКМИЧЕЊА

– Изузетно сам задовољан како сте се припремили и како сте уредили полигон за такмичење. Ово мора бити образац како сваком задатку треба приступити. Овде се види добро процена, много пажње и озбиљне припреме – рекао је генерал Диковић, одавши признање свима који су учествовали у организацији такмичења.

Да је потребно много спретности и возачког стажа како би се савладао теренска стаза, уверили су се начелник Генералштаба генерал Љубиша Диковић и његови сарадници.

После разговора са такмичарима први човек наше војске прошао је у „дифендеру“ теренску стазу с препрекама и уверио се да је за њено савладавање потребно искуство и знање.

Такмичење је реализовано у две категорије – возња моторних возила ФАП 1118 БС/АВ и ландровер „дифендер“ 110, с две групе такмичара.

Возачи ФАП-а имали су задатак да се паркирају под правим углом ходом уназад, демонстрирају ход уназад криволинијском путањом и да се наизменично праволинијски и криволинијски крећу ходом унапред и уназад.

Такмичари на „дифендерима“ морали су да прођу полигон с импровизованим препрекама, групу препрека на кружном току, ход уназад кроз хоризонталне и вертикалне препреке ограничених габарита, те да у теренским условима пређу стазу с препрекама на отвореном и у шумовитом делу.

Најбољим возачима уручене су дипломе за освојена прва три места по категоријама и плакете за освојена прва места у обе категорије.

Циљ такмичења био је да се сагледа оспособљеност возача за извршавање наменских задатака, развије

НАЈБОЉИ ВОЗАЧИ

У категорији возача камиона ФАП 1118 БС/АВ најбољи резултат постигао је десетар Дејан Ђурђевић, из Центра за обуку логистике, а у категорији возача моторног возила ландровер „дифендер“ 110 најуспешнији је био десетар Слободан Милашиновић, такође из Центра за обуку логистике.

такмичарски дух у јединицама и изабере екипа Војске Србије за учешће на Међународном такмичењу возача, које ће се за месец дана одржати на аутодрому „Берановац“.

У касарни „Рибница“ одржана је и седница Савета за безбедност војних учесника у саобраћају, на којој су проглашени најбезбеднији возачи у систему одбране у протеклој години — заставник Кочиш Габор, из Команде за развој Банатске бригаде, десетар Иван Благојевић, из Треће бригаде Копнене војске, и Божидар Ђировић, из Војнограђевинске установе „Београд“. ■

Мирјана КРСТОВИЋ
Снимио Јово МАМУЛА

МЕДИЦИНА СПОРТА
НА ВМА

ПОВРАТАК У ТРЕНАЖ

Померање граница људске издржљивости, која се годинама везивало само за врхунске спортисте, последњих деценија захватило је армије широм света. Глобална трка у наоружању захтева висококвалитетну технику, али и врхунски обученог војника. Како би побољшали физичке перформансе својих јединица и тражећи „формулу“ за универзалног војника, војске света годишње издвајају велике суме новца за различита истраживања у области спортске медицине.

После Другог светског рата Војномедицинска академија поседовала је више целина које су тежишно проучавале телесна напрезања војника. Но, током ратних збивања на простору бивше Југославије пажња је била на збрињавању повређених и оболе-

Свакодневно ангажовање припадника Војске захтева поседовање изванредне физичке снаге и спретности. С обзиром на то да повреде које нису саниране на одговарајући начин могу оставити далекосежне последице, специјалисти спортске медицине саветима помажу пацијентима да на прави начин „ухвате корак“ са својом јединицом, како би се у пуној снази вратили задацима.

лих, те се спортска медицина полако угасила.

– Последњих година систем улаже велике напоре да се медицина спорта врати у Министарство одбране и Војску Србије, како би била на располагању свим нашим припадницима – каже у разговору за магазин „Одбрана“ начелник Одељења за физиологију напора и дијететику на Институту за хигијену ВМА потпуковник др Никола Чикириз.

Синдром претренираности

Према његовим речима, медицина спорта значајан је сегмент у војсци, јер војници, попут спортиста, трпе нестандартне напоре при извршењу свакодневних задатака. Наука, каже он, даје комплетну слику и правилну дијагностику, те стога струка увек мора да се консултује.

Колико су специјалисти те гране медицине важни, најбоље илуструје америчко истраживање из 2012. године, које је доказало да јединице у којима су запослени специјалисти медицине спорта имају до 40 одсто мање трошкове лечења.

– Људи који се баве медицином спорта знају да препознају повреду, тако да војника могу брзо и на одговарајући начин да врате у тренажни процес, али и да га посаветују око исхране и тренинга. Све то драстично смањује могућност поновног повређивања – објашњава улогу лекара спортске медицине потпуковник др Чикириз.

Такође напомиње да није редак случај да се припадник војске повре-

да Одељење за физиологију напора и дијететику постоји како би понудило одговоре на питања за која нико други нема решење.

Специјалисти спортске медицине, наводи потпуковник др Чикириз, увидом у комплетно стање саветима помажу пацијенту да на прави начин „ухвати корак” са својом јединицом, како би се у пуној снази вратио дневним задацима.

Редовни прегледи спортиста

Закон о спорту Републике Србије, на ком се заснива и Правилник о спорту у Војсци Србије, предвиђа да свако ко се бави организованом фи-

зичком активношћу као такмичар, мора два пута годишње да обави спорско-медицински преглед.

Такви прегледи, тврди потпуковник др Чикириз, многоструко смањују непредвиђене догађаје, натежа и животну угрожавајућа стања, као што је изненадна срчана смрт спортиста, а која се могу десити у максималном напору.

Одељење за медицину спорта сваке године бележи раст броја пацијента, што не упућује на чињеницу да има више војних осигураника којима треба стручна помоћ у достизању жељене кондиције или нагли пораст броја војних спортиста, већ се све више људи одлучује да уз стручан надзор и на одговарајући начин

РАЗЛИЧИТЕ ДУЖНОСТИ – РАЗЛИЧИТА ОПТЕРЕЂЕЊА

– Потребно је да се за сваког припадника Војске дефинише колика и каква оптерећења трпи на свакодневним задацима. Примера ради, тенкиста у рату неће дуго трчати, јер ако се то деси, то значи да је остао без тенка, што никако није добро. Но, он ће свакако имати статичка оптерећења у виду подизања терета, па се мора водити рачуна који ће вид тренинга бити за тенкисту најефикаснији – сматра пуковник др Чикириз, додајући да ни пилоти надзвучне авијације не би требало дуго да трче, већ да се баве кошарком, спортом који их „тера” да воде рачуна о просторној оријентацији и симетричности, активирајући им све екстремитете уз развијање експлозивне снаге.

Пешадинци, наводи он, морају бити и издржљиви и брзи, док припадници специјалних и извиђачких јединица морају телесне перформансе подићи изнад стандардних нивоа да би у ратној ситуацији преживели иза непријатељских линија.

Имајући све то у виду, војни лекари који су посвећени спорској медицини постају све траженији специјалисти, чији савети беспрекорно слушају.

ди и заврши процес рехабилитације код ортопеда и физијатра, а затим да, услед жеље да се што пре врати у пређашњи кондициони статус и стигне колеге које нису правиле паузу у тренажу, превеликим напором изазове нову повреду или, можда и горе, добије синдром претренираности, који врло тешко могу препознати остали доктори.

– Реч је о синдрому хроничног менталног и физичког замора, услед ког припадник војске полако губи мотивацију. Осим тога, тај синдром може довести до појаве да оболели у једној дисциплини напредује, а да у свим осталим бележи лоше резултате. Таква ситуација ствара криву слику код претпостављених који почињу да сумњају да војник избегава одређене сегменте обуке, не слутећи да је реч о обољењу – каже он, додајући

Климатизациона комора

подиже своје физичке перформансе. Најчешћи пацијенти су им припадници Специјалне бригаде, „Кобри“, војне полиције и Гарде.

– Превентивни преглед омогућава нам да смањимо потенцијалне нежељене ефекте, јер спорт доводи тело до максималних напрезања. Ништа мањи напор није ни ангажовање војника, на пример, специјалних јединица или падобранаца – каже потпуковник др Чикириз, кроз чију ординацију пролазе припадници наше војске који на својим дужностима тело подврга-

Нема чаробних штапића

– У спортској медицини сваки пацијент је другачији – има различита оптерећења и потребе, па не можемо применити неки универзални рецепт за све. Најчешће се сусрећемо с неправилним тренингом, који је неретко последица интензивног вежбања – објашњава потпуковник др Чи-

ЖИВОТ НА КОНЦУ

Током каријере потпуковник др Чикириз сусрео се с многобројним случајевима, од којих му је најупечатљивија ситуација једне наше прослављене рукометашнице.

– После утакмице на којој је осетила сметње у грудима дошла је код нас на тест оптерећења. У осмом минуту опоравка, таман када сам мислио да прекинем тест, јавила се вентикларна тахикардија, стање када већ размишљате о употреби дефибрилатора. То значи да је могућност изненадне смрти на терену била огромна. На поликлиници смо установили да има фокални миокардитид, односно ограничену упалу срчаног мишића – сећа се потпуковник др Чикириз и каже да су терапија за то обољење мировање и узимање мултивитамина.

вају великим напорима, па од њега траже конкретне савете за побољшање перформанси како би остварили што боље резултате.

Међутим, чини се да је Одељење медицине спорта, баш као и остале гране медицине, највећег противника пронашло у интернету, односно доступним и неретко непотпуним информацијама које лаковернима омогућавају да буду „сами своји доктори“.

– Питање је колико људи који нису из медицинске струке могу да селектују те информације и да их на прави начин примене на себи. На то нису имуни ни припадници наших јединица. Они често, током индивидуалних тренинга, као и исхране, праве грешке из којих се касније тешко извлаче. Ми дијагностикујемо те пропусте и дајемо инструкције како да се спрече нека патолошка стања која би касније захтевала медикаментну терапију – наводи потпуковник др Чикириз, подсећајући да услед појединих болести професионална војна лица могу остати без посла у елитним јединицама.

кириз, додајући да и војни осигураници, у жељи да избегну терапију конвенционалне медицине, која подразумева мировање и касније, лаган повратак у тренаж, често помоћ траже код „костоломаца“, народних лекара, који им не могу помоћи, већ напротив, само погоршати стање.

Треба имати на уму, каже он, да се сваки проблем мора системски решити, јер нема чаробних штапића нити решења проблема једним „замахом руке“.

Једини пут до оздрављења јесте онај који је медицински испитан, који је годинама провераван и о чијим успесима сведоче хиљаде излечених пацијената, а који је у темељима струке ВМА и војног здравства.

Осим лечења на основу информација с интернета и код самозваних ортопеда, спортисти, рекреативци, али и војници неретко посежу за недозвољеним допинг средствима. Доктор Чикириз, који је члан Боди-билдинг, фитнес и аеробик савеза, председник Лекарске комисије Атлетског савеза Србије, члан комисија Цудо савеза и Олимпијског комитета, те

Потпуковник др Никола Чикириз

ПОРАЖАВАЈУЋИ РЕЗУЛТАТИ

– У Пекингу су 2008. године радили истраживање на врхунским спортистима, с питањем да ли би користили недозвољена средства ако знају да ће после пет година умрети, али да ће им то омогућити да буду први на олимпијади. Чак 86 одсто њих је одговорило потврдно – каже потпуковник др Чикириз, напомињући да је професионални спорт захтева велика одрицања, а спортисти су спремни да плате високу цену како би стигли до најсјајнијих одличја.

Управног одбора антидопинг агенције Србије, врло добро зна колико се таква средства користе и до каквих трагичних последица могу довести.

– Не постоји никаква контрола тржишта допинг средстава. Људи их узимају неселективно и без икаквог знања о могућим последицама. Мало је оних који знају да, на пример, допинг средства могу довести до

карцинома јетре код младих – каже потпуковник др Чикириз и наглашава да се често сусреће и с неконтролисаним узимањем суплемената у количинама које премашују препоручене дневне дозе, што доводи до појаве камена у бубрегу или песка у бешици.

Спортска дијагностика

Војници и војни спортисти који реше да поверење укажу лекарима, а не Гуглу и „костоломцу“, врло лако могу доћи до исправних и проверених савета. После упута лекара опште праксе и заказивања прегледа на Одељењу, пацијент с резултатима крвне слике и налаза урина долази на преглед. Најпре се раде антропометријска мерења, висина и тежина, а затим пацијент бос и у доњем вешу стаје на вагу за телесни састав.

– Вага мери унутарћелијску и ванћелијску телесну воду, као и њен распоред у организму. На основу тога добијамо податак да ли се пацијент правилно хидрира или не, а можемо сазнати и да ли једе превише сланог, сухо-

меснатог и слаткиша. Осим тога, вага показује и мишићну масу и количину масног ткива, те како је оно распоређено по сегментима, односно на рукама, ногама и трупцу – каже Чикириз, додајући да све то даје информације о боди-индексу и о базалном метаболизму пацијента.

Такви подаци, истиче он, могу помоћи дијететичарима у састављању персонализованог јеловника, који ће, уз одговарајућу физичку активност, сигурно дати жељене резултате.

Осим специјализоване ваге, Одељење поседује и лактат аналајзер –

стом можемо да видимо како функционише његово срце, плућа и периферна циркулација мишића, а све то представља тело у покрету – каже потпуковник др Чикириз, нагласивши да ако постоји проблем у максималном оптерећењу, лекари знају како да реагују правовремено и спрече настанак патологије или да, уколико евидентирају патологију, даље лече пацијента на другим поликлиникама.

С поносом истиче да је Војномедицинска академија једна од ретких установа у Европи која има климатизациону комору у којој се реализују

ЛЕЊОСТ КАО ЦИВИЛИЗАЦИЈСКА ДИЈАГНОЗА

У Србији, али и у свету, бележи се пораст здравствених проблема код деце који се јављају као последица недовољног кретања. Крива кичма, равна стопала, мањак кондиције и вишак килограма, све су чешће дијагнозе.

– На годишњем нивоу многе државе издвајају милијарде долара за лечење последица некретања. А једини лек јесте превенција. Најбоље време да се покренемо и бавимо физичком активношћу јесте сада и данас – каже потпуковник Чикириз, који сматра да су базични спортови попут атлетике и борилачких вештина савршен избор чак и за најмлађе.

Вага за телесни састав

Лакшај аналајзер

апарат који мери млечну киселину приликом оптерећења. Уз његову помоћ добија се податак да ли се пацијент брзо замара уколико је тестиран у максималном напору.

– Центар нашег кабинета јесте спироергометар, то јест уређај на коме спроводимо максималне тестове оптерећења. Док кардиолози тестирају срце у „нормалним“ условима, ми га тестирамо до крајње границе. Реч је о напорима у којима долази до сужења свести. Врло је битно да пацијента у лабораторијским условима ставимо у максимално оптерећење. С гасним анализама и са стрес те-

различита испитивања.

– Комора има могућност стварања температурних услова од -50 до $+50$ Целзијусових степени, као и симулирање кретања и влажности ваздуха. Користи се и за тестирање својстава нове

униформе, а у будућности се планира њена употреба за припрему спортиста или војника који одлазе у другачије климатске услове – објашњава потпуковник др Чикириз и додаје да је комора опремљена најсавременијим системом који у реалном времену контролише унутрашњу температуру телу.

Одељење спортске медицине у потпуности користи све капацитете ВМА. Било какав проблем који се код пацијента препозна испитују колеге с осталих кабинета ради стварања комплетне слике здравственог стања пацијента у најкраћем року. ■

Мирјана КРСТОВИЋ
Снимио Томислав РАДОСАВЉЕВИЋ

НАЈБОЉИ НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ И ДОКТОРСКИ РАД
У СИСТЕМУ ОДБРАНЕ ЗА 2017.

ИСТРАЖИВАЧИ ЗА ПРИМЕР

За најбољи научноистраживачки пројекат у прошлој години награђена је доц. др Љиљана Јелисавац, као руководица пројекта, а рад др Данице Симић проглашен је најбољом докторском дисертацијом у систему одбране. У историји те награде први пут се догодило да лауреати буду две даме и то из исте установе – обе раде у Сектору за материјале и заштиту у Војнотехничком институту.

Доценткиња др Љиљана Јелисавац и др Даница Симић, обе дипломирани инжењери, технолози, добиле су награде за најбољи научноистраживачки пројекат и докторски рад у систему одбране за 2017. годину. Љиљана за пројекат „Истраживање у области експлозива, пиротехнике, барута и ракетних горива“, а Даница за рад „Балистички хибридни нанокompозитни материјали ојачани неорганским фулеренима“.

Ко су те две даме, какав је њихов допринос науци и струци, сазнали смо из разговора са њима. Иако се разликују по годинама, обе су динамичне, истраживачког духа. Упорне су и амбициозне, предане раду и, што је најважније, воле свој посао, који није лак, канцеларијски, већ специфичан и у категорији је бенефицираних, јер се ради с хемикалијама које су опасне за безбедност људи. Обављају га у лабораторијама ВТИ-а у Жаркову, у Техникуму за енергетске материјале у Барићу, предузећима одбрамбене индустрије, али и на полигону Техничког опитног центра у Никинцима. Кажу да им ништа није тешко, јер за истраживаче је од изузетног значаја да у пракси провере оно што је у теорији замишљено.

Снага тимског рада

Доценткиња др Љиљана Јелисавац има звање научног сарадника и ради у Институту 30 година. Тренутно је начелник Одељења за енергетске материјале, једног од четири оде-

љења у Сектору за материјале и заштиту ВТИ-а. Дипломирала је на Технолошко-металуршком факултету у Београду, магистрирала на Факултету за физичку хемију, такође у главном граду, а докторске студије завршила је на Војној академији – област Војнохемијско инжењерство. Ужа стручна област којом се бави јесте оцена хемијске стабилности и предвиђање века безбедног складиштења барута и ракетних горива. Члан је Научног већа Војнотехничког института. Поред рада у Институту, ангажована је и на Војној академији, као предавач и ментор на основним и мастер студијама из области експлозивних материјала.

До сада је учествовала у реализацији више истраживачких, развојних и функционалних задатака у области НВО, а њена дугогодишња истраживања преточена су у више од 30 радова, два техничка унапређења, једно техничко решење и једну монографију од националног значаја.

– На пројекту који је награђен добила сам награду као носилац пројекта, али је то резултат тимског рада. Из Сектора за материјале и заштиту на пројекту је ангажовано 12 истраживача, који су уједно били и носиоци тема, а на реализацији експерименталних истраживања и опитима на полигону у Никинцима учествовало је још осам истраживача из

других сектора Института и око 14 ВКВ радника и техничара. Била су то обимна истраживања из којих је поникао велики број експерименталних резултата, који су публиковани у међународним и домаћим часописима, као и на конференцијама. Од укупно 20 истраживача који су били ангажовани на пројекту, пет су доктори наука, 15 с високом стручном спремом, од којих је троје у завршној фази израде докторске дисертације. Морам да напоменем да су наши инжењери и техничари људи са специфичним знањима и са много драгоценог искуства. Они раде посао одговорно, предано, свим срцем и домаћински се односе према својим задацима – прича доц. др Јелисавац.

Према речима наше саговорнице, пројекат је трајао три године и састојао се од три фазе – истраживање у области експлозива, истраживање у области барута и ракетних горива и истраживање у области карактеризације енергетских материјала.

Доценткиња др Љиљана Јелисавац каже да је, због потребе за сталним усавршавањем и побољшавањем постојећих и развојем нових енергетских материјала и погонских пуњења, овај пројекат обухватио фундаментална и примењена истраживања, а циљ је био да се унапреде и замене већ развијени и дефинишу нови експлозивни и пиротехнички састави, по-

гонска пуњења ракетних мотора, као и технологија израде и методе њихове карактеризације.

Допринос

Када је реч о доприносу по темама, у области ливених експлозива дефинисани су и израђени нови ливени термобарични РВХ (polymer-bonded explosives) састави експлозива, који су данас веома тражени у свету. Неки од њих нашли су примену у бојевим главама наших убојних средстава. У оквиру те теме развијена је и нова метода за квантификацију топлотног ефекта детонације експлозива применом термовизијске технике, која је проглашена као техничко унапређење.

Потом, у области пресованих експлозива, освојени су састав и технологија израде, те урађена карактеризација новог гранулисаног, пресованог експлозива РВХ на бази октогена и термопластичног флуорополимера.

За Институт и Министарство одбране од значаја је побољшана метода мерења детонационих параметара експлозива применом оптичких сонди, која је верификована као техничко унапређење. Захваљујући томе поједностављен је поступак мерења, скраћено време припреме узорка, а нова решења водила су и повећању прецизности.

Када је реч о истраживањима у области композитних ракетних горива, резултати ће допринети развоју састава композитних ракетних горива смањене димљивости и бездимних горива.

Сва истраживања била су испраћена развојем метода за карактеризацију поменутих енергетских материјала.

Поред практичног доприноса струци, поменуто истраживање имало је и значајан научни допринос, вредност М коефицијента била је чак 133. Из истраживања је проистекло око 50 радова, три докторске дисертације, једна монографија националног значаја, једно техничко решење и пет техничких унапређења, која су битна за Војску и Министарство.

Захваљујући повољним резултатима истраживања, у Сектору у коме она ради планирају нове радне задатке.

Доценткиња Јелисавац истиче да су током рада имали велику подршку Министарства одбране, које је обезбедило потребне финансије за пројекат. Захваљујући томе одржавана је постојећа и набављена нова радна опрема, улагано је у потрошни материјал, хемикалије.

Предстоји пријем младих технолога у њиховом сектору и Институту. Они ће, према речима наше саговорнице, имати одличне услове за рад, пројекте на којима ће радити, а финансираће им се и докторске студије.

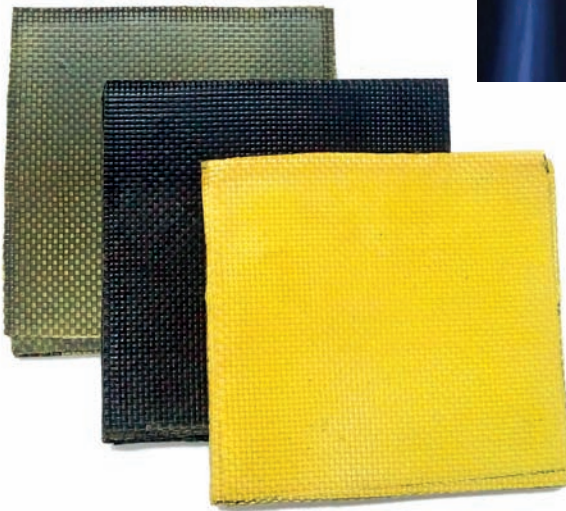
– Долазак младих ће бити право освежење у Сектору и прилика да им запослени који одлазе у пензију пренесу специфична знања стицана дуго година. Биће им пружене могућности за усавршавање и напредовање на радном месту, посете семинарима, конференцијама... Међутим, морам да нагласим да се ради о ангажовању на пословима који носе велику одговорност, како са стручног тако и са аспекта безбедности и заштите на раду због рада са опасним материјама, које су потенцијално експлозивне и запаљиве – истиче доц. др Јелисавац и додаје да она и сада, поред начелничког посла, има своје задатке у лабораторији и ради на њима предано, како би остала у струци и науци. Ту снагу и истрајност у свему што ради наметнуо јој је живот, који некад зна да буде тежак. Рано је остала самохрана мајка и успела је да изгради и научну каријеру и сама подигне две кћерке – једна је завршила архитектуру, а друга би у септембру требало да дипломира на ФОН-у.

О награди коју је добила, са скромношћу каже:

– Лепо је кад осетите да неко цени оно што радите и резултате које сте постигли, али вас молим да истакнете да иза моје награде стоји тимски рад, да сам је као руководиоца пројекта примила у име својих колега ангажованих у радном тиму. Потребно је поменути и подршку у раду коју су нам пружили руководство ВТИ и начелник Сектора за материјале и заштиту.

У свету наночестица

Једна од младих снага Института јесте др Даница Симић, награђена за докторску дисертацију. Има 34 године и завршила је Технолошко-металуршки факултет – Смер за органску хемијску технологију и полимерно инжењерство. У Институту ради од 2010. године. Каже да се сасвим случајно запослила ту – за конкурс јој је рекао зет, који је оглас видео у листу „Одбрана“. А одлучила се да конкурише када је сазнала да то радно место има везе са њеним смером са основних студија. Био је април када су јој јавили да је примљена. Распоредили су је у Одсек за експлозиве и технику, а

Узорци композиција

већ на јесен те године одлучила је да упише докторске студије, јер је, како каже, као одличан ђак увек волела да се бави науком.

– Првобитна идеја била је да радим докторат из области експлозива и енергетских материјала, а онда је мој ментор, покојни проф. др Радослав Алексић, који је био шеф Катедре за конструкционе и специјалне материјале, предложио да га радим из области балистичке заштите. Имао је сазнања о изузетним својствима наночестица и наноцевима волфрам-дисулфида, које је открила група израелских научника. Професор Алексић се досетио да бисмо ми могли то да применимо у балистици и да први публикујемо радове из те области. Након његове смрти рад на

овој теми настављен је са новим ментором, проф. др Петром Ускоковићем и научним сарадником др Душицом Стојановић, у смислу осмишљавања, креирања експеримената, изналагање начина примене и тумачења резултата. Ова тема позитивно је дочекана у ВТИ-у, а потом ми је и званично одобрена тема дисертације на Научном већу Института и у надређеним управама Министарства одбране – каже др Симић.

Она објашњава да се у средствима личне балистичке заштите користе композитни материјали на бази тканина велике жилавости и затезне чврстоће, попут араמידних тканина импрегнисаних полимерним везивом, које је углавном неки термопластични или термоумрежавајући полимер.

– Композити са наночестичним пуниоцима су перспективни материјали широког спектра примене, јер обједињавају својства и предности матрице – полимера и пунилаца. Тенденција је да се и у балистичким композитним системима постигне максимум ојачања, и то увођењем наноче-

стица различитих својстава и структуре. У мојој дисертацији испитали смо могућност израде хибридног нанокомпозитног материјала побољшане термомеханичке и балистичке отпорности применом неорганских фулеренских наноструктура волфрам-дисулфида и његових вишеслојних наноцеви, инкорпорираним у поли(винил бутирал), којим је импрегнирана арамидна тканина. У различитим истраживањима у свету потврђено је да употреба неорганских наночестица фулеренске структуре у органско-неорганским хибридним композитним материјалима утиче на побољшање термичких и механичких својстава конвенционалних композита – прича др Даница Симић.

Истраживања

Експерименте су почели да изводе крајем 2013. године. Пре тога урађена је детаљна анализа на микронивоу, како би се испитала могућност и технологичност израде и компатибилности компонената и материјала који ће бити коришћени у испитивању, али и доказао побољшавајући ефекат наночестица. И заиста, утврђено је да те честице знатно утичу на саме карактеристике поли(винил бутирала),

који је матрица у финалном композиту – смањују коефицијент трења, повећавају тврдоћу, повећавају редуковани модул еластичности, повољно утичу на термомеханичке карактеристике, подижу температуру остакливања полимера и све то охрабривало је за њихову даљу имплементацију у макроскопским узорцима композита за балистичку заштиту.

– Када су израђени узорци на бази арамидне тканине у више слојева, онда се прешло на конкретнија механичка испитивања – одређивања апсорбоване енергије удара, потом балистичке отпорности. Све је рађено према одговарајућим НИЈ америчким стандардима у области балистичке заштите, који се и код нас примењују. Добили смо добре резултате у финалним експериментима – потврђен је ојачавајући ефекат испитиваних наночестичних пунилаца. Истраживање ћемо наставити како бисмо дошли до даљих закључака – да видимо које ће бити оптималне концентрације наночестичног ојачања, колико је потребно слојева материјала, колико можемо да утичемо на то да се умањи укупна маса композитног материјала, који ће имати одређени ниво заштите. Дакле, желимо да подигнемо ниво заштите и да смањимо масу коју носилац мора да поднесе када користи балистичку заштитну опрему. Резултати су охрабрујући, а крајњи циљ је индустријализација овог решења и примена у пракси – наглашава др Симић.

Дисертацију је одбранила прошле године. Даница Симић каже да су истраживања трајала дуже јер је била ограничена и материјалом и временом. Израда узорака изискује време, испитивања такође, а било је потребно ангажовање већег броја људи, колега са Института. Наравно, требало је ускладити и време свих присутних, а и њено на другим задацима у сектору.

Вишегодишњи труд се на крају исплатио. Из ове дисертације проистекло је 12 публикација, а два рада објављена су у врхунским међународним часописима из области материјала.

– Истраживања ћемо наставити јер наночестице, фуларенске структу-

ре и наноцеви волфрам-дисулфида нису заступљени само у балистици. То је само једна врста могуће примене. Ове честице могу да се примене и као ојачање других полимерних материјала, других структурних конструкционих композита, јер имају могућност да смање хабање и трење, да апсорбују удар високе енергије, да заштите материјал од корозије и да механички помогну и ојачају материјал који служи као заштита неког средства. Зато, на пример, могу да се користе у конструкционим материјалима за израду беспилотних летелица, у премазима за маскирну заштиту – објашњава др Даница Симић.

Запитали смо је откуда јој интересовање за нанотехнологију.

– То је веома савремена област, потпуно нови свет. Можда се овде мало зазирало од нанотехнологије, јер је нова и непозната, али резултати истраживања говоре да је има смисла применити и да је доказано корисна. Верујем да ће у нашој земљи заживети и њена реална примена у фабрикама, а не само у истраживањима на факултетима и институтима – истиче наша саговорница.

Поред утицаја примене наноматеријала на средствима наоружања и војне опреме, Даница се бавим и истраживања у области експлозива.

– Волим да кажем да сам инжењер, научник, практичар. Волим да имам опипљив резултат свог научног рада, да мој рад има реалан производ. И изнад свега волим динамичност у раду – мало сам у Институту, мало у Баричу, доста сам у лабораторији, а уживам и у одласцима на полигон, јер је то круна мог рада. Тамо видим да ли смо постигли резултате који су тражени. То је изазов. Волим и да пишем. Наука ме испуњава. У периоду од 2011. до прошле године публиковала сам у страним и домаћим часописима, као и на конференцијама, 39 радова и написала једну монографију националног значаја – „Ливени термобарични РВХ експлозивни“. На монографију сам посебно поносна јер је настала као резултат мојих шестогодишњих истраживања у Институту – истиче млада научница. ■

Мира ШВЕДИЋ
Снимио Горан СТАНКОВИЋ

ВЕЛИКИ ТЕХНИЧКИ СИСТЕМИ И ОБАВЕЗЕ ОДБРАНЕ

„СРБИЈАШУМЕ” ВОДЕЋИ ПАРТНЕР

Одлучујући чинилац квалитетног планирања обавеза у области одбране представља поверење и разумевање које референти за те послове имају у руководству предузећа, од генералног директора до председника Надзорног одбора

Одлуком Владе Републике Србије Јавно предузеће за газдовање шумама „Србијашуме” је, уз још 27 привредних друштава, одређено за систем од значаја за одбрану земље. Зато је и то предузеће, у сарадњи с управом Регионалног центра Министарства одбране Београд, израдило сопствени План одбране којим су детаљно утврђени организација, задаци, мере и активности за несметано функционисање у ратном и ванредном стању. О квалитету тог документа најбоље говори чињеница да су „Србијашуме” први велики технички систем чији је предлог Плана одбране добио потврду усаглашености с документима Плана одбране Републике Србије.

Обострано поверење

Од пуковника Драгана Стојчића, начелника Регионалног центра Министарства одбране Београд, сазнали смо да су у том јавном предузећу од самог почетка имали изузетне сараднике на заједничким пословима и разумевање за све обавезе које је требало извршити последњих неколико година. Томе су, свакако, значајно допринели Вели-

Игор Брауновић

мир Пешић и Гордана Бојковић, референти за послове одбране у предузећу које традиционално веома озбиљно прихвата све послове у области одбране и безбедности. Ипак, они, без лажне скромности, као одлучујући чинилац квалитетне организације послова у области одбране истичу поверење и разумевање које имају у руководству предузећа, од генералног директора до председника Надзорног одбора „Србијашума”.

– Руководство нашег предузећа увек је имало велико разумевање за послове одбране – каже Велимир Пешић и додаје да ни садашњи вршилац дужности директора Игор Брауновић у том погледу није изузетак, баш као ни пред-

седник Надзорног одбора Милош Срећковић, чија је максимална подршка омогућила постизање завидних резултата у изради Плана одбране.

– Могу слободно да кажем да су нам врата директора отворена у сваком тренутку. С обзиром на значај послова у области одбране и чињеницу да је наше предузеће једно од ретких које пословне јединице има у свим крајевима земље, што свакако повећава нашу одговорност, то и не изненађује. Такав став нашег руководства и подршка коју уживамо у обављању послова у области одбране резултирали су и позитивном оценом Инспектората Министарства одбране, који је пре два месеца извршио инспекцијски надзор припрема за одбрану Јавног преузећа „Србијашуме“ – наводи Пешић.

Оцена стручних органа Министарства одбране је да планиране припреме за одбрану у „Србијашумама“ обезбеђују ефикасну организацију, функционисање и извршавање задатака из Плана одбране Републике Србије у условима ванредног и ратног стања.

Да је План одбране „Србијашума“ изузетно квалитетан слаже се и пуковник Драган Стојчић, који истиче да су референти тог предузећа, у последње две године, несебично пружајући стручну помоћ колегама у осталим великим техничким системима, знатно утицали и на израду њихових планова одбране. На крају, каже пуковник Стојчић, остварени резултати у планирању послова одбране у предузећу, развијена материјална база и природни потенцијал којим располажу „Србијашуме“ јасно указују да то предузеће, као велики технички систем од значаја за одбрану, у сарадњи с надлежним државним институцијама, може да испуни све захтеве у условима ратног и ванредног стања.

Да је то заиста тако потврђују и речи вд директора ЈП „Србија шуме“ Игора Брауновића, који, још на почетку разговора, истиче да су послови у области одбране традиционално високо ранжирани међу пословима које обављају.

– За то, наравно, има много разлога. С обзиром на мисију и визију предузећа и чињеницу да смо присутни у целој земљи, важно је да ефикасно делујемо и у ванредним околностима, и у миру и у рату. Општи интерес одрживог газдовања шумама подразумева очување, заштиту и унапређење стања шума, коришћење њихових потенцијала и функција и подизање нових шума ради постизања оптималне шумовитости, просторног распореда и структуре шумског фонда. У елементарним непогодама често су на удару и подручја под шумом, што значајно повећава нашу одговорност и значај у области одбране – наводи Брауновић.

Међу задацима предузећа, проистеклим и из законом дефинисаних обавеза које се односе на обављање основне делатности, могу се издвојити и она од изразитог јавног значаја. То су, свакако, одрживо газдовање шумама и шумским подручјем, заштита и стабилност шумских екосистема, очување укупне вредности шума и

њених опште корисних функција и увећање степена шумовитости. Запослени у том предузећу добро знају стару изреку да данашњи корисници шума и шумског богатства користе само камату од богатства које им је остављено од предака, док „главницу“ не смеју да дирају. Могу само да је увећавају и тако увећану оставе потомцима.

Друштвена одговорност

„Србијашуме“ брину и о заштити шума од штетних организама и пожара, те од њиховог противправног присвајања и коришћења, као и о развоју ловства и рибарства, унапређењу газдовања ловном и риболовном фауном, побољшању ловнотуристичке понуде и заштити од криволова. Једном речју, предузеће је задужено за ефикасно и добронамерно управљање заштићеним подручјима. Једна од социјалних функција којој „Србијашуме“ посвећују дужну пажњу свакако јесте и развој руралних подручја, повећањем пословних могућности и запошљавањем локалног становништва.

У организационом и пословном погледу „Србијашуме“ остварују двоструку функцију. Прва је јавна мисија предузећа, која подразумева пошумљавање, заштиту и унапређење стања државних шума, као и свих општекорисних функција шума, те одрживо газдовање шумама повереним на управљање и коришћење. Друга је привредна функција, а односи се на обавезу предузећа да оствари позитиван финансијски резултат и пословањем обезбеди услове за остваривање задатка јавне мисије.

У данашњим тржишним условима то није лако. Ипак, у предузећу истичу да су задовољни пословним резултатима постигнутим у протеклој години, тим пре јер су за нијансу већи од планираних и износе више од 66 милиона евра. У односу на 2016. годину укупни приходи повећани су за више од 11 одсто. Тај податак има посебан значај ако се узме у обзир да су укупни приходи предузећа бележили већи раст од укупних расхода, па је 2017. године остварена добит већа од планиране за готово 11 одсто. Добри пословни резултати омогућили су и већа инвестициона улагања у изградњу и реконструкцију квалитетних шумских и камионских путева, а планирано је и занављање механизације.

– Наш је циљ да као друштвено одговорна компанија будемо отворени у сваком погледу, и према тржишту и социјалној средини, као и за нове идеје и технологије. За то су, наравно, потребни стручни кадрови, окретање науци и новим технологијама. У нашем предузећу запослено је око 500 шумарских инжењера, што уз још 1.000 шумарских техничара представља завидан креативни кадровски потенцијал, који омогућава остваривање пословне политике и реализацију амбициозних планова и у наредном периоду – закључује вршилац дужности директора ЈП „Србијашуме“ Игор Брауновић. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимио Горан СТАНКОВИЋ

ХИБРИДНО РАТОВАЊЕ

РАЦИОНАЛНА УПОТРЕБА МОЋИ

Пише др Милан МИЈАКОВСКИ

Светског „врућег“ рата неће бити јер постоје два кључна момента који спречавају велике силе од међусобне директне војне конфронтације — сазнање о немогућности остваривања коначне, потпуне победе и чињеница да се мање ризичним савременим средствима и начинима, с различитом успешношћу, остварују њихови национални циљеви и интереси

За време биполарног светског поретка, односно хладног рата, мир у свету угрожаван је више пута, пре свега посредним војним сучељавањем суперсила у Вијетнаму и Авганистану. Упркос томе, није избио светски рат. Такође ни 1962. године, у време кубанске кризе, када је постојала могућност директног војног сукоба тадашњег СССР-а и САД. Током униполарног светског момента (1990–2000) мир у свету угрожаван је више пута, најдрастичније 1999. године, употребом војне силе НАТО-а против СР Југославије. И тада је могућност избијања светског рата била искључена.

У актуелном, мултиполарном светском поретку поново се „подгрејава“ теза о избијању светског рата. Њени поборници били су нарочито агилни у првој половини априла ове године, поводом наведеног напада хемијским оружјем сиријске војске против побуњеника и цивила у Думи, када је страдало око 70 људи и више стотина повређено.

Западни део света, који предводи САД, жестоко је осуђивао хемијски напад у Сирији, а амерички председник запретио војним нападом сиријском савезнику поруком: „Русијо, спреми се јер наше ракете стижу. Не би требало да будеш савезник животињи која свој народ убија гасом и ужива у томе“, док је други део планете, који предводи Руска Федерација, тврдио да су наводи о хемијском нападу лажни, а упућеној претњи одговорила речима: „Оборићемо сваку ракету испалу на Сирију“.

У ноћи 13/14. априла, 103 америчке, британске и француске ракете погодиле су три циља у Сирији. Напад је трајао око 50 минута, погинула су, наводно, три цивила, а сиријска противваздушна одбрана оборила је 71 ракету. Противваздушна одбрана руских војних база у Сирији није обарала америчке ракете јер нису угрозиле руске војнике. Војни ефекти напада, дакле, били су минимални.

Руска Федерација поднела је 14. априла, на ванредној седници Савета безбедности Уједињених нација, предлог о резолуцији којом би се осу-

дила „агресија САД и њених савезника против Сирије“. За тај документ гласале су само три државе – Русија, Кина и Боливија, осам земаља било је против, док су четири биле уздржане.

Као и у доба хладног рата, догодило се, заправо, још једно у низу, посредно војно сучељавање суперсила у туђем дворишту. Договорно или поштовањем нулто-ризичног принципа ратовања, Американци нису гађали руске базе у Сирији, чиме су избегли руски војни одговор, али тврде да су испунили мисију. Руси су напад на савезника оценили као груби акт кршења међународног права и упозорили на могућу ескалацију рата. Светски рат није избио, а питање које се намеће јесте како је такав сукоб избегнут.

„Врући“ рат увек прети

У прошлости светски ратови избијали су између моћних држава хегемона или савеза држава које су тежиле светској хегемонији. У првом таквом рату, један претендент (Немачка и Аустроугарска) почео је рат руковођен сазнањем да ће ангажовањем оружане силе уништити оружану силу противника (Француска, Велика Британија и Русија), окупирати туђе територије, увећати сопствену моћ, те успоставити и одржавати хегемонију у читавом свету. Исход рата за агресора био је крајње неповољан (поражен и безусловно капитулирао), али није отклонио његову хегемонску ирационалност. Напротив, маштао је о одмазди, што је довело до Другог светског рата, који је био много суровији.

Трвења између великих сила евидентна су у читавом периоду од последњег, такозваног врућег светског рата све до данас. У том периоду вођен је и окончан „хладни“ рат, који је, нажалост, обновљен после униполарног светског момента и чији се крај не назира у догледно време. Константно претећи „врући“ светски рат није се догодио, нити ће се десити у будућности.

Наравно, као што не постоји апсолутна безбедност било које штићене вредности, опасност по међународни мир од „врућег“ рата ипак постоји. Светског „врућег“ рата неће бити зато што постоје два кључна момента који спречавају велике силе од међусобне директне војне конфронтације – сазнање о немогућности остваривања победе и чињеница да се мање ризичним „хибридним ратовањем“, с различитом успешношћу, остварују национални циљеви и интереси.

Реализам у међународној политици

Треба имати на уму да су велике силе рационални чиниоци при употреби сопствене војне моћи – опстанак јесте њихов првенствени циљ. Стога оне нису слабоумни агресор

ри, који непромишљено јуришају у унапред изгубљене ратове или у Пирове победе. Иако војном аспекту, сопственој националној безбедности, придају највећи могући значај, пре свега покушајем да остваре нуклеарну супериорност у односу на друге велике силе, свесне су недостижности таквог циља.

Код сваке велике силе присутно је сазнање о томе да жртва агресија може да одговори на сличан начин и тиме онемогући остваривање циљева агресије. Заправо, то гарантује неприхватљиве људске и материјалне губитке, те могућност потпуног уништења. Такво сазнање представља кључну, заустављајући снагу светског рата, који, наравно, у апсолутном смислу не треба искључити, јер увек постоји могућност грешке, чије би последице биле катаклизмичне по читаво човечанство.

Победа САД у хладном рату над главним непријатељем (СССР) неконвенционалним дејствима представља богато искуство и изазов за ту суперсилу, пре свега у смислу да и у садашњим условима применом сличне стратегије остварује своје геополитичке циљеве. Незаустављив процес глобализације, између осталог, довео је до много сложеније међузависности светских актера у односу на хладноратовски период. Порастао је и број регионалних сила које одражавају мултиполарну слику света и много је већи број недржавних и транснационалних актера на светској политичкој сцени, посебно њихов растући утицај на креирање државних политика.

Суверени субјекти – државе суочени су са суровим реализмом у међународној политици, који се састоји у томе да ниједна држава није у стању да се самостално супротстави нарастајућим проблемима, нити се свим проблемима може супротставити војном силом. Све то одвраћа велике силе од масовне употребе војне силе против оних актера чија је војна моћ респектабилна.

Поменуто ограничење силе настоје да компензују применом неконвенционалних дејстава, иза којих, у ствари, стоје војна (конвенционална) средства или се најчешће неконвенционална дејстава комбинују с војним. То, заправо, јесте покушај да се воља противника потчини сопственој посебној врстом рата, који се назива хибридни.

Наметање воље противнику

У савременом свету међу државама се одвијају друштвени процеси сарадње, али се могу евидентирати и различити конфликти, чак и оружани сукоби. Независно од узрока и врста унутрашњих друштвених конфликта, незауостављива економска и информационо-комуникациона глобализованост света има за последицу да на неки начин заокупља пажњу актера из окружења.

Реч је најмање о једном сувереном (националном), наднационалном (савез држава), несuverеном (субнационалном), међународном или транснационалном профитном или непрофитном субјекту, који самостално или у дослуху с јед-

начин који је коинцидентан начину на који агресор или нападнута страна жели да се понаша.

Асиметричне форме надметања

За разлику од светских („врућих“ и „хладних“) ратова који захватају цео свет дејствима њихових актера (најче-

ним или више субјеката из окружења, јавно и/или прикривено, на начин који је допустив (законит) или забрањен По већом Уједињених нација (незаконит), настоји да остварује своје циљеве и интересе унутар граница одређене државе тако што подржава једну страну – актуелни политички режим или његове политичке опоненте.

Без обзира на различите садржаје дејстава може се говорити о ратовању које је скуп свих неконвенционалних и конвенционалних делатности које се предузимају да би се потчинио воља противника или опонента.

Према мишљењу Ричарда Шафранског, ратовање у том смислу није синоним за рат (многи под појмом рат углавном подразумевају оружани сукоб између две стране или субјекта), јер не захтева објаву рата, нити постојање услова који се у најширем смислу сматрају као стање рата. Циљ ратовања није увек да се противник убије, већ да се потчини, а сматра се потчињеним онда када се понаша на

шће две велике силе и њихове савезнике и партнере) ради остваривања опште светске хегемоније, поменуто савремено ратовање води се у многим микропросторима у свету, између многих суверених и несuverених актера, с изукрштаним циљевима, који не одражавају потребу за успостављањем светске хегемоније. Може се, дакле, говорити о својеврсном свесветском рату на почетку 21. века, који одражава укупност локалних конфликта глобализујућег светског система.

Његова основна разлика у односу на светске ратове јесте у томе што осим држава, у њему, самостално или посредством неког државног субјекта, учествују и многи легални (корпорације, невладине организације...) и илегални (организовани криминални, екстремистички, терористички...) несuverени актери.

Учесници у том рату примењују одређену стратегију (ненасилне, неоружане и/или насилне делатности) ради остваривања једног од следећих циљева – да омаловаже жртву агресије (пропагандни циљ), дискриминишу и/или физички елиминишу одређену друштвену групу (геноцидни циљ), да од централне власти државе жртве агресије одузму право на располагања локалним ресурсима или увођењем санкција уруше њену привреду (економски циљ), противзаконито свргну актуелну власт (политички циљ), изазову оружану побуну или грађански рат, изврше војну агресију, разбију њену територијалну целовитост, створе дугорочно кризно жариште или „замрзнути конфликт“ (безбедносни циљ).

Такав свесветски рат (метежно ратовање) у западним војним круговима означен је термином „хибридно ратовање“, а представља замену за традиционалне међудржавне конфликте 20. века. Карактеришу га асиметричне форме надметања између сукобљених актера, где не постоји јасна разлика између војника и цивила, као и између организованог насиља, криминала и рата.

Амерички генерал Матис „хибридно ратовање“ објашњава као комбиновани начин ратовања ирегуларних изазивача глобалних америчких безбедносних интереса и констатује да такво ратовање представља синтезу конвенционалних и ирегуларних (тероризам, побуна и криминалне активности) метода.

Лукаво дивљаштво

Поједини западни аутори истичу да „хибридно ратовање“ обухвата „и организацију и средства који ће противници користити“, односно приступ шифрираним командним системима и модерним смртоносним системима. Реч је о „лукавом дивљаштву“, таквом облику ратовања у коме се примењују импровизација и „бескрајна организациона адаптација“. Његова суштина јесте у порасту примене ирегуларног (неконвенционалног) над регуларним (конвенционалним) начином ратовања. Државе и недржавни актери истовремено користе све ресурсе, конвенционалне, побуњеничке, терористичке или криминалне, како би дестабилизовали постојећи поредак.

Такође, закључују да успон „хибридних ратова“ не значи и завршетак традиционалних или конвенционалних ратова, чије вођење данас, пре свега, захтева ангажовање малих мобилних јединица (тимови командоса, специјалних снага) и употребу високософистицираних средстава против „хибридних ратника“.

Садржаји „хибридног ратовања“ били су присутни и у прошлости, нарочито у 20. веку. Терминолошки су означавани разноврсним терминима – неконвенционално ратовање, специјално ратовање, субверзивна дејства, шпијунско ратовање и слично. Основна разлика између актуелног „хибридног ратовања“ и таквог ратовања у прошлости јесте у томе што садашњи ниво информатичко-комуникационе технологије омогућава актерима да много лакше нападну било коју сферу друштвеног живота у матичној или туђој територијализованој друштвеној заједници.

„Хибридна“ арена

Велике силе имају истакнуту улогу у „хибридном ратовању“. Оне, најпре, покушавају да инструментализују светску међународну организацију за остваривање својих циљева. С друге стране, енормно је порасла моћ појединих несuverених (локалних и транснационалних) актера који не презају да сопствену моћ употребљавају у складу с принципом – „остварење циља допушта употребу свих средстава и начина дејства“. Због тога данашња међународна заједница представља типичну „хибридну“ арену, у којој моћне транснационалне корпорације „бију битке“ за превласт над демократски изабраним владама.

Из тог разлога се и људска права и слобода потискују у корист националне безбедности, манипулише се људима путем медијских порука, производе се тероризам и мигранти, а истовремено свет плаши тероризмом и мигрантима. И међународно право често се селективно примењује. Заправо, „хибридно ратовање“ одражава стање међународне заједнице у коме нико више није сигуран, није кредибилно међународно право, а локални, регионални и међународни мир представља међураздобље између два „врућа“ светска рата. ■

ПОСЛЕДЊА БИТКА

Када је Вермахт под ударима совјетских снага посустајао, борбени СС био је Хитлерова непоколебљива узданица, али се при крају рата, ипак, догодио и једини пример непослушности његових најоданијих следбеника

У Врховној команди Вермахта, 23. јануара 1945, одржан је један од последњих састанака највишег војног руководства Трећег рајха. Уз неприкосновеног вођу и мноштво генерала, конференцији је присуствовао и дугогодишњи командант 1. СС дивизије Јозеф Дитрих, али као заповедник 6. СС оклопне армије, моћне тенковске формације од пет оклопних, две пешадијске и две коњичке дивизије.

На састанку је одлучено да се по сваку цену заустави продор Совјета у западну Мађарску и Аустрију, пре свега због нафтоносних поља у тим областима, која су тада покривала 80 одсто производње горива за немачке снаге. Планирано је да се Будимпешта деблокира и да се из окружења извуче 190.000 немачких и мађарских војника.

Да би пред Хитлером демонстрирао одлучност Вафен СС-а да се бори до крајњих граница издржљивости, Дитрих је на састанку Хитлеру рекао: „Дајем вам, фиреру, гаранцију и обећање да ћу за Ваш рођендан, 20. априла, ослободити Будимпешту!“ Тај град био је од виталног значаја за Немце јер би његовим евентуалним падом Совјети-ма био отворен пут до Беча.

За последњу, већу ратну офанзиву, немачки команди извели су обимне припреме, а са Западног фронта пребачена је и Дитрихова комплетна 6. СС оклопна армија, наоружана тенковима „пантер“, „тигар“ и „краљевски тигар“.

Непробојан оклоп

Есесовске снаге имале су у свом наоружању одличне тенкове, а посебно је технички био супериоран „краљевски тигар“ – „тигар 2“, с топом од 88 mm и тежином од 70 тона. Тај тенк био је бољи од свих савезничких оклопних оруђа. Иако је постизао добре борбене резултате, прекасно је убачен у серијску производњу. Како Шперова индустрија наоружања није могла довољно брзо да произведе веће количине најефикаснијег тенка тог времена, његова борбена вредност није дошла до пуног изражаја.

Дитриховим трупама, поред 1. СС корпуса, придодата су, као борбена и морална подршка, и два батаљона тешких тенкова, посебно погодних за освајање мађарске равнице. У његовом саставу били су поменути тенкови с чеоним оклопима од 250 mm, а корпусу којим је командовао групенфирер Херман Прајс прикључен је и батаљон с 36 тешких „краљевских тигрова“.

Наредба за офанзиву издата је 17. фебруара, а истог дана Дитрихова СС армија, у чијем саставу се борио и 1. СС корпус са 1. СС дивизијом, уз употребу 400 тенкова и јаку артиљеријско-ваздухопловну подршку, одбацио је с реке Хрона совјетску 7. гардијску армију из састава 3. украјинског фронта маршала Толбухина.

Немачка офанзива на Истоку

Главна немачка офанзива почела је у ноћи између 5. и 6. марта 1945, жестоком артиљеријском припремом. У првом ешалону биле су елитне СС дивизије, које су напаале 4. и 26. совјетску армију на сектору северно од Блатног језера. На узаном фронту 26. армије нападале су две немачке дивизије, с 170 тешких тенкова и самоходних оруђа.

Прва два дана немачке офанзиве убрајају се у најжешће борбе Другог светског рата, а фанатични напади есесоваца и јуриши који су се непрекидно смењивали давали су утисак да је рат тек почео, а не да се завршава. Иако је уложен велики напор, Немци су после два дана битке напредовали тек четири километра, па је, као подршка, у борбу убачен и 2. СС оклопни корпус, који је имао 250 тенкова у првој борбеној линији.

Да се водила огорчена борба најбоље говори податак да је на километар фронта било распоређено 40 немачких тенкова, што је чинило огромну офанзивну снагу. Од 10. до 13. марта, јужно од језера Веленце, пробијен је совјетски фронт и есесовске трупе с 500 тенкова приближи-

ле су се Дунаву, што је присилило маршала Толбухина да за угрожени сектор затражи хитно пребацивање 9. армије из састава 2. украјинског фронта. Стаљин је, међутим, наредио Толбухину да сопственим снагама издржи напад, јер је 9. армија морала да се чува за офанзиву према Бечу.

Непослушност СС јединица

Услед снажног отпора совјетских снага немачка офанзива почела је да се посустаје, а 15. марта 1945. догодио се инцидент незабележен у историји СС-а. До тада најпоузданије и најбоље борбене СС дивизије, а међу њима и 1. СС дивизија, одбиле су да крену у напад. То је био огроман шок за Хитлера, али и за немачку Врховну команду, која је борбени СС сматрала својим најбољим ефективама.

Наређено је да се против командног састава тих СС дивизија предузму најоштрије дисциплинске мере, а Хитлер је у нападу беса оптужио 1. СС дивизију за кукавичлук и притом забранио да први гардијски пук убудуће носи његово име. Због неуспеха у офанзиви наредио је да се официрима четири СС дивизије с обода рукава скине трака припадности јединици, коју су до тада с поносом носили на униформи, и да им се одузме право да носе СС мото – „Мја част је верност“.

Такву казну свог вође припадници СС јединица коментарисали су као неправду и велику срамоту. У део есесовске митологије спада и прича да су војници СС јединица у знак негодовања намеравали да Хитлеру пошаљу откинуту руку свог припадника, да он сам скине ознаку дивизије, али је остало непознато да ли су то и учинили.

Неславни крај

После коначног слома немачке офанзиве у Мађарској, 1. СС дивизија била је истрошена и исцрпљена. Пред надмоћним совјетским снагама 3. украјинског фронта Хитлерови најупорнији ратници непрекидно су се повлачили према Аустрији. У послеподневним часови-

ЗЛОЧИНАЦ С НАЈВИШЕ ОДЛИКОВАЊА

Најпознатији командант 1. СС дивизије био је Јозеф Сеп Дитрих. Рођен је 28. маја 1892. у Хавангену. Као деветнаестогодишњак, 1911. године пријавио се у баварску војску, у саставу царске немачке војске. Дуже време веровао је да ће се прикључити коњици, као припадник Баварске уланске регименте, али је заправо придодат у 4. пољску артиљеријску регименту „Кониг“, стационирану у Аугсбургу, где је обучавао регуте у 2. батерији. После Првог светског рата Дитрих је прешао у Минхен, где је, 1. октобра 1919, пребачен у баварску државну полицију. Био је активан у Фрајкорпусу пре него што је 1928. године приступио нацистичкој партији и СС јединицама.

У неколико наврата Дитрих је командовао Хитлеровом телесном гардом, што је сведочило о поверењу које

вођа има у њега. Брзо је напредовао, а 1929. године добио је чин штандартефирера и место команданта есесовске баварске бригаде. Током 1930. године промовисан је у оберфирера и команданта СС групе Југ и изабран за посланика у немачкој народној скупштини Рајхстагу. Следеће године добио је високи чин групенфирера, а 1932. преузео заповедништво над СС групом Север.

У „Ноћи дугих ножева“ Дитрих је, као поверљив Хитлеров човек, предводио егзекутивни одред који је ликвидирао вође СА трупа. Сви есесовски високи официри имали су пре рата „добру“ партијску биографију, оличену у разним ликвидацијама и акцијама на хапшењу Јевреја или команду над неким концентрационим логором, што се у Химлеровим очима сматрало потврдом снаге и воље СС вође, у које је спадао и Дитрих. Марта 1940. године промовисан је у чин генерала борбених СС јединица, а 5. јула исте године Хитлер га је одликовао витешким крстом, да би у мају 1941. његова команда била проширена на ниво дивизије.

Као командант 1. СС дивизије уживао је велики углед међу есесовским командантима, а и Хитлер га је сматрао веома способним заповедником. Под његовом командом та јединица чинила је велике злочине на Источном, руском фронту. После савезничке инвазије на Нормандију, у јуну 1944. године, Дитрих је био командант 1. СС панцер корпуса, који се успешно борио на западном ратишту. Крајем 1944. године преузео је заповедништво над обновљеном 6. СС оклопном армијом, с којом је успешно водио дефанзивне борбе против Црвене армије. Исте године у августу добио је високи СС чин обергрупенфирера и постао генералоберст борбених СС снага, што је највиши чин у борбеним есесовским јединицама.

Дитрих је био једини официр са звањем великог генерала оклопних СС снага и један од нацистичких команданата с највише војних одликовања – златна СА значка, партијска златна значка, златна плакета НСДАП за службу, златна пилотска значка с дијадемом... На крају рата, 8. маја 1945, Јозеф Сеп Дитрих предао се америчком генералу Џорџу Патону, а после процеса осумњиченима за ратне злочине због стрељања ратних затвореника у Белгији осуђен је на 25 година затвора. Из Ландсберга, где је служио казну, Јозеф Дитрих пуштен је на слободу у октобру 1955. године. После тога, поново је ухапшен и оптужен за убиства у „Ноћи дугих ножева“ и том приликом затворен 18 месеци. Умро је од срчаног удара 21. априла 1966. године.

ма, 16. марта 1945, у напад крећу 4. и 9. гардијска армија маршала Толбухина како би окружиле немачке трупе на простору северно од Блатног језера.

Прва дивизија борбеног СС успела је да с осталим снагама 6. СС армије избегне окружење које је припремао маршал Толбухин и да се повуче према аустријској граници. Покушала је да заустави совјетско продирање, али је већ 1. априла пао град Шопрон, а тиме и велики железнички чвор, чиме је прилаз Аустрији за совјетске трупе био отворен.

Наступајући на фронту ширине 300 километара, јединице 2. и 3. украјинског фронта ушле су почетком априла у Аустрију и кренуле на Беч, који је требало да брани попуњена 6. СС армија, у чијем саставу се тада налазило осам оклопних и једна пешадијска дивизија. У одбрани Беча есесовске дивизије пружале су јак отпор, али, и поред тога, совјетске снаге су

Маршал Толбухин

13. априла заузеле град у ком је само један мост остао читав. Након великих губитака у људству и техници 1. СС дивизија започела је повлачење ка западу Аустрије, где се предала америчким снагама 8. маја 1945. године.

Есесовци нису смели да се предају Совјетима из страха од освете због почињених многобројних злочина на Истоку, па су све СС јединице ужурбано повлачиле своје делове на Запад. Команданти 1. СС дивизије, најелитније борбене јединице, били су Јозеф Сеп Дитрих, од 1933. до 4. јула 1943, бригадефирер Теодор Виш, до 20. августа 1944, бригадефирер Вилхелм Монке до 6. фебруара 1945, те бригадефирер Ото Кум, који је јединицу и предао савезницима. Он је, иначе, командовао и 7. СС дивизијом „Принц Еуген“.

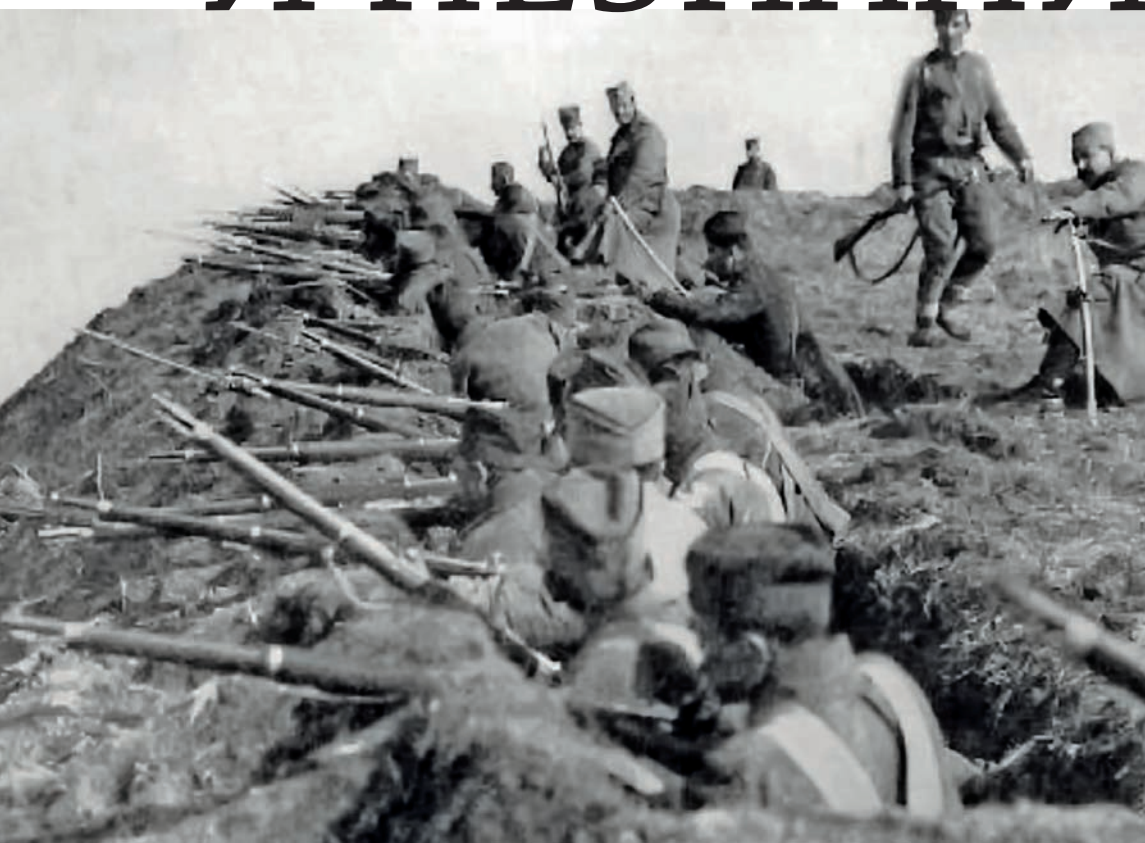
Завршетак ратног пута дивизије омеђен је крвавим траговима које је остављала где год је прошла. Хитлерови најоданији џелати, који су најсуровијим методама ликвидирали огроман број невиних људи, на крају рата бежали су од заслужене казне. Многи од њих успели су у послератном хаосу да заметну траг и избегну заслужену казну. ■

(Крај)

ВОЈНИЦИ У ИСТОРИЈИ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ
МИЛУТИН ЈОВАНОВИЋ

ЗАБОРАВЉЕНИ И НЕЗНАНИ

Српски официри су у књижевност унели војну тематику – напесе о касарнама, јединицама, садржаје који до тада нису били заступљени у српској литератури. Послератне збирке песама и прича потпуковника Милутина Јовановића објединиле су већину књижевних дела која је написао у периоду балканских ратова и у Првом светском рату, и постале вредна сведочанства о тим сукобима, јунаштву и родољубљу.

Милутин Јовановић, књижевник и официр (пешадијски потпуковник), рођен је у Зајечару 1881. године. Војну каријеру започео је као потпоручник у пешадијском пуку у родном граду 1901. године. У то време започео је и његов књижевни рад, објављивањем збирки песама и прича „Песме 1899–1903“ и „Касарнске фотографије“. Збирку песама објављује и 1909. године, док се после Првог светског рата појављују његове књиге „Светлим и крвавим траговима 1912–1918“ и „Забрављени и незнани“, које га сврставају међу значајне писце српске ратне прозе и поезије.

Књижевну вредност потврђује и бројним прилозима у већини домаћих књижевних часописа с почетка 19. века. Милутин Јовановић, међутим, није изузетак, јер у том периоду многи српски официри, попут Милосава Јелића, Милана Јелића, Милана Вукасовића и Павла Е. Јуришића, објављују песме, прозна дела, басне и књижевне критике, истовремено са Дучићем, Ракићем, Шантићем, Сисом, Пандуровићем и осталим добро знаним великанима наше књижевности.

Ноћ после битке на Церу

У балканским ратовима, песник и тадашњи поручник Милутин Јовановић командује четом у 15. пешадијском пуку Тимочке дивизије првог позива, учествује у борбама приликом освајања Црног врха на Осоговским планинама, а, затим, при опсади и освајању Једрена. У тим рат-

ним данима објављује песме у књижевним часописима, стихове с борбеном интонацијом, уз „звук војничких труба“ и стрепњу да се опет не чује „плач залуд палих народних јунака“. Такође, занесено слуша песму „сто славуја у априлску зору“, а потом, у ратној причи „Ноћни препад“ описује борбене акције при опсади Једрена и неспособност тадашњих бугарских савезника.

Велику популарност има његова песма „Отаџбина“, у којој негодује због поплаве „нападних“ родољубивих осећања и поручује домовини – „ми те сви волимо љубављу нечујном, без вашарске ларме, тихо и предано“. Песник се и после балканских ратова бави ратним мотивима, а стихове посвећује погинулим саборцима, позивајући на освету „преораних гробова“.

У Првом светском рату Јовановић командује граничном четом, четом у кадровском пуку и четом Другог добровољачког пука Друге југословенске дивизије у Русији. За ратне заслуге одликован је Сребрном медаљом за храброст, Орденом Светог Саве, Медаљом краља Петра.

Један је од ретких писаца који пише о ратним ратним годинама и верно прати путеве „славе“ српске војске, мада и он у стиховима посвећеним саборцима, пре свега, осећа жал за онима који су до пре неки дан били живи и које ће убрзо прекрити „копрена заборава“.

У песми „Ноћ после битке на Церу“ Јовановић лamentsира над попрештем битке и гради јединствену слику величанствених природних појава и успаване младе војске, „уморене бојем“, док позноромантичарским стилским поступком себе поистовећује с „гусларом невидљивим“, који гуди „било једном дивно поколење“.

Песник обликује у стихове сва збивања рата, у коме и сам учествује као официр. Његови јунаци нису из мита или предања, већ ратни другови и исписници. Посебну нежност песник исказује према онима који у рат иду као „на мобу“ – „шарене се гуњци и кошуље беле, мрка лица љубе златног сунца зраци, заћутале птице, не шуморе јеле, у смрт иду добри, питоми сељаци“.

Једну од најбољих ратних песама Милутин Јовановић посвећује сусрету младих поморавских сељака са смрћу, далеко од родног тла и завичаја – „чини нам се: нашим гробљем се разлеже болни јецај младих невеста и жена, и плач старе мајке, што виноград веже оседелом косом“.

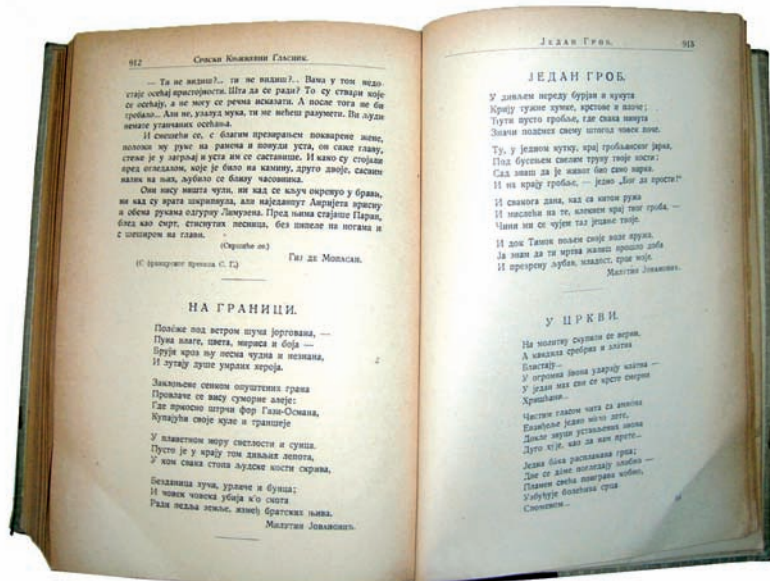
Циклус родољубиве поезије

У одабраном кругу сарадника најбољег српског књижевног часописа у Првом светском рату крфског „Забавника“ је и капетан прве класе Милутин Јовановић. У више песама он „слика“ ратна страдања. Драгиша Витошевић тврди да је Јовановићев сонет „Твоје очи“ изузетан и да је он певајући о усамљеној жени, несрећној и поносној, дао најзавршенију и најскладнију своју песму. Разлог за такву оце-

ну јесу његова одмереност, мелодијска елеганција и лакоћа исписивања стихова о „чудним очима“, у којима „још нико прочитао није, бол и страћен живот, и пропале наде“.

Збирка песама „Светлим и крвавим траговима 1912–1918“ објединила је већину стихова које је Јовановић написао у периоду балканских ратова и у Првом светском рату. Стихови поменуте збирке потврђују да није декларативни песник, „ватрени говорник који друге позива у борбу“. Он је и сам на бојишту, командује, а његови јунаци су му дојучерашњи саборци и „класићи“.

У Јовановићевој поезији честа су имена и презимена јер њима песник исказује жељу да погинулим јунацима да вечни спомен и да се њихова дела никад не забораве. На сличан начин говори о јунацима Првог светског рата у ратним причама или ратној прози, објављеној у књизи „Забрављени и незнани“. У причама он је учесник збивања о

којима приповеда и заповедник на бојном пољу. Нема сумње да у тој чињеници лежи разлог што Јовановићеви прозни искази понекад личе на подробне ратне извештаје.

Анализа књижевних дела Милутина Јовановића указује да у његовом лирском и прозном исказу има стилских и језичких недостатака, што је условило да његова дела нису позната данашњој књижевној публици. Његови савременици су, међутим, радо читали његову поезију, а о његовим стиховима писали су и најпознатији књижевни критичари попут Јована Скерлића, Милана Богдановића и Бранка Лазаревића. Они су препознали искреност у његовој лирици, језгровитост и народност песничког језик, као и емотивност, и никада нису заборављали да стихове пише српски официр.

Потпуковник Милутин Јовановић после Првог светског рата командовао је батаљоном у Пешадијској подофицирској школи и службовао у Штабу Команде Босанске дивизијске области. Пензионисан је 1929, а преминуо од упале плућа 1935. године. ■

Др Зоран МИЛАДИНОВИЋ

ФИЛМ „ВЕК СРПСКЕ РЕЧНЕ РАТНЕ ФЛОТИЛЕ“

ОПИРАЊЕ ЗАБОРАВУ

У документарно-историјском запису, снимљеном према сценарију поручника фрегате Драгана Спасојевића, у продукцији Војнофилмског центра „Застава филм“, обухваћене су и подједнако заступљене све историјске епохе кроз које је пролазила флотила – од Шајкашког батаљона, до данашњег састава Војске Србије

Традиција организовања наших војних јединица на рекама, као природним границама међу државама, датира још из средњег века. На рекама Србије пловиле су шајкашке флотиле српских деспота, а Срби шајкаши, као део војне организације у време стварања средњовековних држава, имали су истакнуту улогу у борбама против османских Турака. Сто година прошло је и од упловљења речних ратних бродова под српском заставом, у ослобођену Србију.

У години када обележавамо и јубилеј од завршетка Великог рата, те славне победе Српске војске у том сукобу, покретне слике, фотографије и речи подсећају на најбитније догађаје који су обележили трајање Речне флотиле – специфичне јединице Српске војске, војски „три Југославије“ и Војске Србије. Такође и на многобројне јунаке, храбре и пожртвоване морнаре, у одбрани отаџбине.

Сведочења учесника ратних дешавања на нашим просторима, различите анимације, којима су дочарани ранији периоди значајни за стварање флотиле, те стручни комента-

ри саговорника допринели су изузетној динамици филма.

– Екипи која је реализовала филм није током снимања недостајало изазова. Наиме, „Застава“ је имала задатак да за различите узрасте, за ширу и стручну јавност, гра-

ђане и припаднике нашег система одбране, на пријемчив начин сублимира све оно што је значајно за Речну флотилу. Надам се да смо у томе успели и да смо од заборава отргли све људе и догађаје који су током једног века обележили њено постојање – каже потпуковник Горан Иконић, директор Војнофилмског центра „Застава филм“ и продуцент филма.

Поручник фрегате Драган Спасојевић истиче да је сценарио, по коме су приказани настанак, развој и садашња Речна флотила, њена пловна средства, задаци и мисије које извршава, захтевао већи број саговорника и снимања на више локација. Екипа је снимала чак и на острву Крф. Да се све одвија беспрекорно бринула је организаторка снимања Александра Живковић, а за упечатљиве анимације најзаслужнији су Миша Милуновић и Богдан Амиџић. ■

Б. М. ПОПАДИЋ

ПРИЗНАЊА ФИЛМСКОЈ ЕКИПИ

Филм „Век српске Речне ратне флотиле“ реализовали су сниматељи Мирко Лукановић, Жарко Пекез, Мирко Радаковић и заставник прве класе Срђан Грчић, монтажер Душан Милуновић и асистенти сниматеља Љубиша Глишовић и Александар Ћорђевић. После премијере тог остварења 13. априла у новосадском Дому Војске Србије, командант Речне флотиле капетан бојног брода Андрија Андрић уручио је Војнофилмском центру „Застава филм“ плакету тог састава наше војске.

31. Beogradski Maratlon 2018

31. БЕОГРАДСКИ
МАРАТОН

БРОНЗЕ ЗА ВОЈНЕ СПОРТИСТЕ

Снимила Уна ШКАНДРО

Београдски маратон, 31. по реду, одржан је 21. априла. Учествовали су спортисти из 72 земље, а надметало се око 28.000 маратонаца – 7.300 тркача маратона и полумаратона и више од 20.000 учесника „Трке задовољства“, на пет километара. На тој престижној спортској манифестацији наступило је и 190 припадника Министарства одбране и Војске Србије. Најуспешнији у домаћој конкуренцији били су поручник Невена Јовановић, из батаљона војне полиције „Кобре“, која је освојила треће место у укупном пласману женског полумаратона. Потпуковник Ненад Милосављевић, из Управе за обуку и доктрину Генералштаба, изборио се за бронзу у укупном пласману мушког маратона.

Припадници нашег система одбране учествовали су и у организационом делу програма Београдског маратона. На окрепним станицама, дуж трасе и на циљу маратона ангажовано је 70 кадета Војне академије и 50 ученика Војне гимназије, као и 15 професора физичке културе с Академије и из организационих јединица Генералштаба Војске. ■

Поручник Невена Јовановић, из батаљона војне полиције „Кобре“, освојила је треће место у укупном пласману женског полумаратона, док се потпуковник Ненад Милосављевић, из Управе за обуку и доктрину Генералштаба, изборио за трећу позицију међу мушкарцима у маратону

ЧЕСТИТКА МИНИСТРА ОДБРАНЕ

Поводом успеха који су поручник Невена Јовановић и потпуковник Ненад Милосављевић постигли на 31. Београдском маратону, министар одбране Александар Вулин упутио је честитку у којој каже:

„Драга Невена и Ненаде, поносан сам на ваш успех и резултат који ни ове године није изостао када је реч о припадницима Војске Србије. Верујте да нисам изненађен, јер сам од припадника Војске навикао на истрајност, упорност, храброст и спремност на борбу и неодустајање у свим ситуацијама.

Једнако сам поносан и на све остале припаднике Министарства одбране и Војске Србије који су се и ове године у великом броју одазвали том спортском изазову и истрчали полумаратон или маратон. Вама честитам треће место у полумаратону и маратону и у своје и у име свих припадника система одбране желим вам да и даље побеђујете све изазове које пред вас доноси и професионална каријера и спортски живот.“

ГЕНЕРАЛШТАБ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Управа за људске ресурсе (Ј-1)

расписује

ИНТЕРНИ КОНКУРС

за пријем професионалних војника
у својство војног намештеника
у радни однос на неодређено време

I Назив организационе јединице Војске Србије у којој се попуњавају формацијска места:

Копнена војска
ВП 4666 Ниш

1. Терионичар-пеглар, ПКВ, 1 извршилац,

Услови:

радно место на редном броју 1:
завршена основна школа.

II Изборни поступак:

У изборном поступку биће примењени критеријуми прописани тачком 4. Одлуке о утврђивању мера за спровођење стратегије каријерног вођења и саветовања у Републици Србији у Министарству одбране и Војсци Србије (СВЛ 30/2017), а који обухватају просек оцена са последњег нивоа школовања (40% од укупног броја бодова), психолошку процену кандидата (40% од укупног броја бодова) и комисијски разговор са кандидатима (20% од укупног броја бодова).

Кандидати чије су пријаве благовремене, допуштене, разумљиве, потпуне и уз које су приложени сви докази и који испуњавају све услове за запослење на формацијским местима за која конкуришу биће упућени на психолошку процену капацитета у надлежне војноздравствене установе. Наведена процена врши се путем стандардизованих тестова. О датуму, времену и месту обављања процене психолошких капацитета кандидати ће бити обавештени телефонским путем на бројеве телефона које су навели у својим пријавама или путем mail-а на e-mail адресе наведене у пријави.

Кандидати који не задовоље на психолошкој процени или који се не одазову позиву да учествују на овој фази изборног поступка и који се не одазову комисијском разговору губе право на даље учешће у изборном поступку. За кандидате који задовоље процену психолошких капацитета, уз њихову писану сагласност биће извршена безбедносна провера у складу са Правилником о безбедносним проверама лица које обавља Војнобезбедносна агенција.

Кандидати који уђу у најужи избор, пре пријема у радни однос доставиће лекарско уверење о општој здравственој способности.

III Место рада: на редном броју 1 (Ниш).

IV Рок за подношење пријаве на интерни конкурс је 8 (осам) дана и почиње да тече од дана објављивања.

V Лице које је задужено за давање обавештења о интерном конкурс: ВП 4666 Ниш, Едуард Маркота, тел. 018/508-563, војни локал: 56-563.

VI Адреса на коју се подноси пријава за интерни конкурс:

Поштом на адресу Војне поште у којој се налази радно ме-

сто за које кандидат подноси пријаву, са знаком „за интерни конкурс“:

ВП 4666 Ниш, Чегарска бб, 18000 Ниш.

Лична достава пријава може се извршити на деловодство војне поште у којој се налази радно место за које кандидат подноси пријаву.

VII Докази који се прилажу уз пријаву на интерни конкурс:

Уз пријаву у којој се наводе основни лични подаци, адреса становања, контакт телефон, mail адреса, назив формацијског места на које се конкурише, кандидати поред кратке биографије прилажу и оригинал или оверене фотокопије сведочанстава за завршен сваки разред основне школе.

VIII Лица која имају право да учествују на интерном конкурс:

На интерном конкурс могу да учествују професионални војници из Војске Србије и Министарства одбране Републике Србије.

Напомене:

Неблаговремене, недопуштене, неразумљиве или непотпуне пријаве и пријаве, уз које нису приложени сви потребни докази у оригиналу или фотокопији овереној у општини, суду или код јавног бележника, биће одбачене закључком.

Сагласно одредби члана 125. Закона о Војсци Србије, између кандидата који испуњавају услове конкурса, првенство под једнаким условима има супружник, односно члан породице погинулог професионалног припадника Војске Србије, погинулог или умрлог од последица повреда задобијених у вршењу службе у Војсци Србије и супружник професионалног припадника Војске Србије премештеног из једног у друго место службовања.

Интерни конкурс спроводи Конкурсна комисија коју именује министар одбране. Овај оглас објављује се на веб-страници Министарства одбране Републике Србије и у магазину „Одбрана“. ■

ГЕНЕРАЛШТАБ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Управа за људске ресурсе (Ј-1)

расписује

ЈАВНИ КОНКУРС

за пријем у професионалну војну службу у
својству подофицира на неодређено време:

У Гарду

1. музичар – флаута, 1 извршилац,
2. музичар – пикола, 1 извршилац,
3. музичар – саксофон-баритон, 1 извршилац,
4. музичар – тенор, 1 извршилац,
5. музичар – хорна 3, 1 извршилац.

УСЛОВИ КОНКУРСА:

Општи услови конкурса:

- да је пунолетан држављанин Републике Србије,
- да је здравствено и психофизички способан за службу у Војсци Србије,
- да има одговарајућу стручну спрему за формацијско место за које конкурише,

- да му раније није престајао радни однос у државном органу због теже повреде дужности из радног односа,
- да није осуђиван на казну затвора од најмање шест месеци,
- да није старији од 35 година,
- да је безбедносно проверен и да нема безбедносних сметњи за пријем у професионалну војну службу, у складу са прописима којима је уређено вршење безбедносне провере у Министарству одбране.
- да је одслужио војни рок са оружјем.

Посебни услови конкурса:

за формацијско место под редним бројем 1 и 2:

- да има најмање средње музичко образовање у трајању од четири године, инструментални одсек – флаута,

за формацијско место под редним бројем 3:

- да има најмање средње музичко образовање у трајању од четири године, инструментални одсек – саксофон,

за формацијско место под редним бројем 4:

- да има најмање средње музичко образовање у трајању од четири године, инструментални одсек – лимени дувачки инструменти,

за формацијско место под редним бројем 5:

- да има најмање средње музичко образовање у трајању од четири године, инструментални одсек – хорна.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА:

Уз пријаву на конкурс, која треба да садржи основне личне податке, адресу и контакт телефон, наглашено формацијско место за које подносе пријаву и кратку биографију, кандидати треба да доставе следећа документа:

- извод из матичне књиге рођених,
- уверење о држављанству (оригинал, не старије од шест месеци),
- доказ о стеченом образовању (фотокопија дипломе – уверења о стеченом образовању оверена у суду, општини, или код јавног бележника),
- уверење о регулисању војне обавезе под оружјем (издаје регионални центар Министарства одбране у коме се лице води у евиденцији),
- потписану изјаву о прихватању распореда по потреби службе на целој територији Републике Србије (својеручно потписана изјава),
- изјаву лица, оверену код јавног бележника, да није био запослен у државном органу, односно да му у државном органу није престајао радни однос због теже повреде дужности из радног односа.

Напомена: Неблаговремене, недопуштене, неразумљиве или непотпуне пријаве, уз које нису приложени сви потребни докази у оригиналу или фотокопији овереној у општини, суду или код јавног бележника, биће одбачене закључком.

Одредбом члана 9. и члана 103. Закона о општем управном поступку („Службени гласник РС”, број 18/2016) прописано је, између осталог, да у поступку који се покреће по захтеву странке орган може да оствари увид, прибавља и обрађује личне податке о чињеницама о којима се води службена евиденција када је то неопходно за одлучивање, осим ако странка изричито изјави да ће податке прибавити сама.

Потребно је да кандидат достави изјаву којом се одређује за једну од две могућности: да орган прибави податке о којима се води службена евиденција или да ће кандидат учинити сам. Потписану изјаву неопходно је доставити уз напред наведене доказе како би орган могао даље да поступа.

Документа о чињеницама о којима се води службена еви-

денција су: извод из матичне књиге рођених, уверење о држављанству, уверење од суда и МУП-а да се против лица не води кривични поступак, односно да лице није осуђивано на казну затвора у трајању од најмање 6 месеци и уверење о регулисању војне обавезе под оружјем.

Конкурсна документација се неће враћати кандидатима.

Пријаве на конкурс са наведеним документима достављају путем поште са назнаком „за пријем лица по јавном курсу”, на адресу:

Команда Гарде
Јована Мариновића бб,
11000 Београд

Рок за подношење пријава на конкурс је 30 дана од дана објављивања.

Кандидат који је учествовао у изборном поступку има право да у року од 15 дана од дана пријема одлуке о избору кандидата изјави жалбу, ако сматра да је у изборном поступку било неправилности које би могле утицати на објективност његовог исхода.

ИЗБОР КАНДИДАТА ЗА ПОПУНУ ФОРМАЦИЈСКИХ МЕСТА

Кандидати чије су пријаве благовремене, допуштене, разумљиве, потпуне (са приложеним потребним доказима) и који испуњавају све услове за формацијско место за које конкуришу биће позвани да учествују у изборном поступку.

Изборни поступак спровешће конкурсна комисија, коју формира надлежни старешина, следећим редоследом:

- провера физичких способности кандидата,
- разговор и аудиција,
- тестирање психолошких капацитета кандидата.

Кандидат ће добити обавештење од председника конкурсне комисије о датуму, времену и месту где ће се реализовати активности у изборном поступку, најмање осам дана пре њеног почетка. Позиви и сва писмена документа достављају се кандидату на адресу коју наведе у пријави за пријем. Уколико се кандидат не одазове позиву ради обављања општег лекарског прегледа, провере физичке способности, психолошке процене и упућивања на медицинско-здравствену процену, сматраће се да је одустао од даљег учешћа у изборном поступку.

Поступак избора кандидата спроводи се по принципу елиминације, тако да неиспуњавање критеријума на претходној провери – процени искључује упућивање на даље провере – процене.

Провера физичке способности састоји се из три дисциплине: склекови на тлу за два минута, подизање трупа за два минута и трчање на 2.400 метара. За проверу физичке способности кандидати су у обавези да са собом понесу спортску опрему: патике, тренерка – шорц, мајица (сопствени избор).

Разговор и аудиција са кандидатима реализоваће конкурсна комисија. Обухвата разговор са кандидатима и практично извођење три задате композиције и једне композиције по личном избору. Задате композиције су:

- „Етида” (техничка композиција – нотни материјал за припрему извођења, биће уручена кандидатима најмање 7 дана пре аудиције),
- „Оркестарска студија” (нотни материјал за припрему извођења, биће уручена кандидатима најмање 7 дана пре аудиције),
- „Prima vista” композиција (нотни материјал за припрему извођења биће уручена кандидатима на дан аудиције, најмање 5 минута пре извођења).

Место реализовања аудиције биће у конгресној сали Дома Гарде у касарни „Топчидер“, Београд.

Тестирање психолошких капацитета кандидата реализоваће се у надлежној војноздравственој установи, према распореду који ће израдити и о којима ће их информисати председник конкурсне комисије. Наведена процена и провера обавиће се на основу стандардизованих тестова.

Резултате пријављених кандидата утврдиће конкурсна комисија за пријем у професионалну војну службу на основу следећих мерила за избор:

- просек оцена завршене средње школе – до 50 бодова (производ оцене и броја 5);
- провера физичке способности – до 20 бодова (производ коначне оцене и броја 4);
- психолошка процена кандидата – до 20 бодова (1. категорија 20, 2. категорија 10, 3. категорија 0 бодова);
- разговор – до 10 бодова (производ коначне оцене и броја 2).

Кандидати који са најбољим резултатом испуне мерила за избор, биће упућени на медицинско-здравствену процену у

надлежну војноздравствену установу, ради оцене способности за пријем у професионалну војну службу.

За кандидате, уз њихову писану сагласност, биће извршена безбедносна провера ради пријема на рад у Војску Србије, у складу са Правилником о безбедносним проверама лица које обавља Војнобезбедносна агенција.

Приликом доласка на проверу општих способности (општи лекарски преглед и провера физичких способности), поред потребне спортске опреме, кандидати са собом обавезно носе и личну карту.

Све евентуалне трошкове путовања до касарни и војноздравствених установа, ради реализације селекције, психолошке и медицинско-здравствене процене, као и евентуалне трошкове смештаја и исхране носе кандидати који су се пријавили за попуно формацијских места подофицира.

Све информације везане за конкурс могу се добити на сајту Војске Србије www.vs.rs или на телефон **011/2064-374**. ■

ГЕНЕРАЛШТАБ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Управа за људске ресурсе (Ј-1)

р а с п и с у ј е

ЈАВНИ КОНКУРС

за пријем у професионалну војну службу у својству подофицира на неодређено време:

У Команду за обуку

1. трубач, 1 извршилац,
2. добошар, 1 извршилац,
3. лабораторијски техничар, 1 извршилац,
4. стоматолошки техничар, 3 извршиоца.

УСЛОВИ КОНКУРСА:

Општи услови конкурса:

- да је пунолетан држављанин Републике Србије,
- да је здравствено и психофизички способни за службу у Војсци Србије,
- да има одговарајућу стручну спремну за формацијско место за које конкурише,
- да му раније није престајао радни однос у државном органу због теже повреде дужности из радног односа,
- да није осуђиван на казну затвора од најмање шест месеци,
- да није старији од 35 година,
- да је безбедносно проверен и да нема безбедносних сметњи за пријем у професионалну војну службу, у складу са прописима којима је уређено вршење безбедносне провере у Министарству одбране.
- да је одслужио војни рок са оружјем;

Посебни услови конкурса:

за формацијско место под редним бројем 1:

- да има најмање средње музичко образовање у трајању од четири године, инструментални одсек – лимени дувачки инструменти,

за формацијско место под редним бројем 2:

- да има најмање средње музичко образовање у трајању од четири године, инструментални одсек – ударачки инструменти,

за формацијско место под редним бројем 3:

- да има завршену средњу медицинску школу, смер лабораторијски техничар,
- да има положен стручни испит,

за формацијско место под редним бројем 4:

- да има завршену средњу медицинску школу, смер стоматолошки техничар,
- да има положен стручни испит.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА:

Уз пријаву на конкурс, која треба да садржи основне личне податке, адресу и контакт телефон, наглашено формацијско место за које подносе пријаву и кратку биографију, кандидати треба да доставе следећа документа:

- извод из матичне књиге рођених,
- уверење о држављанству (оригинал, не старије од шест месеци),
- доказ о стеченом образовању (фотокопија дипломе – уверења о стеченом образовању оверена у суду, општини или код јавног бележника),
- доказ о положеном стручном испиту (за формацијска места под бројем 3 и 4),
- уверење о регулисању војне обавезе под оружјем (издаје регионални центар Министарства одбране у коме се лице води у евиденцији),
- потписану изјаву о прихватању распореда по потреби службе на целој територији Републике Србије (својеручно потписана изјава),
- изјаву лица, оверену код јавног бележника, да није био запослен у државном органу, односно да му у државном органу није престајао радни однос због теже повреде дужности из радног односа.

Напомена: Неблаговремене, недопуштене, неразумљиве или непотпуне пријаве уз које нису приложени сви потребни докази у оригиналу или фотокопији овереној у оп-

штине, суду или код јавног бележника, биће одбачене за кључком.

Одредбом члана 9. и члана 103. Закона о општем управном поступку („Службени гласник РС”, број 18/2016) прописано је, између осталог, да у поступку који се покреће по захтеву странке орган може да оствари увид, прибавља и обрађује личне податке о чињеницама о којима се води службена евиденција када је то неопходно за одлучивање, осим ако странка изричито изјави да ће податке прибавити сама.

Потребно је да кандидат достави изјаву којом се опредељује за једну од две могућности: да орган прибави податке о којима се води службена евиденција или да ће кандидат учинити сам. Потписану изјаву је неопходно доставити уз напред наведене доказе како би орган могао даље да поступа.

Документа о чињеницама о којима се води службена евиденција су: извод из матичне књиге рођених, уверење о држављанству, уверење од суда и МУП-а да се против лица не води кривични поступак, односно да лице није осуђивано на казну затвора у трајању од најмање 6 месеци и уверење о регулисању војне обавезе под оружјем.

Конкурсна документација се неће враћати кандидатима.

Пријаве на конкурс са наведеним документима достављају путем поште са назнаком „за пријем лица по јавном конкурс”, на адресу:

Команда за обуку
Гардијска бб, зграда број 8,
11000 Београд

Рок за подношење пријава на конкурс је 30 дана од дана објављивања.

Кандидат који је учествовао у изборном поступку има право да у року од 15 дана од дана пријема одлуке о избору кандидата изјави жалбу, ако сматра да је у изборном поступку било неправилности које би могле утицати на објективност његовог исхода.

ИЗБОР КАНДИДАТА ЗА ПОПУНУ ФОРМАЦИЈСКИХ МЕСТА

Кандидати чије су пријаве благовремене, допуштене, разумљиве, потпуне (са приложеним потребним доказима) и који испуњавају све услове за формацијско место за које конкуришу биће позвани да учествују у изборном поступку.

Изборни поступак спровешће конкурсна комисија, коју формира надлежни старешина, следећим редоследом:

- провера физичких способности кандидата,
- разговор, а разговор и аудиција за формацијска места под редним бројем 1. и 2),
- тестирање психолошких капацитета кандидата.

Кандидат ће добити обавештење од председника конкурсне комисије о датуму, времену и месту где ће се реализовати активности у изборном поступку, најмање осам дана пре њеног почетка. Позиви и сва писмена документа достављају се кандидату на адресу коју наведе у пријави за пријем. Уколико се кандидат не одазове позиву ради обављања општег лекарског прегледа, провере физичке способности, психолошке процене и упућивања на медицинско-здравствену процену, сматраће се да је одустао од даљег учешћа у изборном поступку.

Поступак избора кандидата спроводи се по принципу елиминације, тако да неиспуњавање критеријума на претходној провери – процени искључује упућивање на даље провере – процене.

Провера физичке способности састоји се из три дисциплине: склекови на тлу за два минута, подизање трупа за два минута и трчање на 2.400 метара. За проверу физичке способности кандидати су у обавези да са собом понесу спортску опрему: патике, тренерка – шорц, мајица (сопствени избор).

Разговор са кандидатима реализоваће конкурсна комисија. За кандидате који конкуришу за формацијска места под редним бројем 1. и 2. спровешће се аудиција.

Аудиција обухвата разговор са кандидатима и практично извођење три задате композиције и једне композиције по личном избору. Задате композиције су:

- „Етида” (техничка композиција – нотни материјал за припрему извођења, биће уручена кандидатима најмање 7 дана пре аудиције),
- „Оркестарска студија” (нотни материјал за припрему извођења, биће уручена кандидатима најмање 7 дана пре аудиције),
- „Prima vista” композиција (нотни материјал за припрему извођења биће уручена кандидатима на дан аудиције, најмање 5 минута пре извођења).

Место реализовања аудиције биће у конгресној сали Дома Гарде у касарни „Топчидер”, Београд.

Тестирање психолошких капацитета кандидата реализоваће се у надлежној војноздравственој установи, према распореду који ће израдити и о којима ће их информисати председник конкурсне комисије. Наведена процена и провера обавиће се на основу стандардизованих тестова.

Резултате пријављених кандидата утврдиће конкурсна комисија за пријем у професионалну војну службу на основу следећих мерила за избор:

- просек оцена завршене средње школе – до 50 бодова (производ оцено и броја 5);
- провера физичке способности – до 20 бодова (производ коначне оцено и броја 4);
- психолошка процена кандидата – до 20 бодова (1. категорија 20, 2. категорија 10, 3. категорија 0 бодова);
- разговор – до 10 бодова (производ коначне оцено и броја – 2).

Кандидати, који са најбољим резултатом испуне мерила за избор, биће упућени на медицинско-здравствену процену у надлежну војноздравствену установу, ради оцено способности за пријем у професионалну војну службу.

За кандидате, уз њихову писану сагласност, биће извршена безбедносна провера ради пријема на рад у Војску Србије, у складу са Правилником о безбедносним проверама лица које обавља Војнобезбедносна агенција.

Приликом доласка на проверу општих способности (општи лекарски преглед и провера физичких способности), поред потребне спортске опреме, кандидати са собом обавезно носе и личну карту.

Све евентуалне трошкове путовања до касарни и војноздравствених установа, ради реализације селекције, психолошке и медицинско-здравствене процене, као и евентуалне трошкове смештаја и исхране, носе кандидати који су се пријавили за попуну формацијских места подофицира.

Све информације везане за конкурс могу се добити на сајту Војске Србије www.vs.rs или на телефон **011/2064-087** и **011/2064-733**. ■

ГЕНЕРАЛШТАБ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Управа за људске ресурсе (Ј-1)

р а с п и с у ј е

ЈАВНИ КОНКУРС

за пријем у професионалну војну службу у својству подофицира на неодређено време:

У Копнену војску

1. лабораторијски техничар, 2 извршиоца,
2. фармацеутски техничар, 2 извршиоца.

УСЛОВИ КОНКУРСА:

Општи услови конкурса:

- да је пунолетан држављанин Републике Србије,
- да је здравствено и психофизички способан за службу у Војсци Србије,
- да има одговарајућу стручну спрему за формацијско место за које конкурише,
- да му раније није престајао радни однос у државном органу због теже повреде дужности из радног односа,
- да није осуђиван на казну затвора од најмање шест месеци,
- да није старији од 35 година,
- да је безбедносно проверен и да нема безбедносних сметњи за пријем у професионалну војну службу, у складу са прописима којима је уређено вршење безбедносне провере у Министарству одбране.
- да је одслужио војни рок са оружјем;

Посебни услови конкурса:

за формацијско место под редним бројем 1:

- да има завршену средњу медицинску школу, смер лабораторијски техничар,
- да има положен стручни испит,

за формацијско место под редним бројем 2:

- да има завршену средњу медицинску школу, смер фармацеутски техничар,
- да има положен стручни испит.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА:

Уз пријаву на конкурс, која треба да садржи основне личне податке, адресу и контакт телефон, наглашено формацијско место за које подносе пријаву и кратку биографију, кандидати треба да доставе следећа документа:

- извод из матичне књиге рођених,
- уверење о држављанству (оригинал, не старије од шест месеци),
- доказ о стеченом образовању (фотокопија дипломе уверења о стеченом образовању оверена у суду, општини или код јавног бележника),
- доказ о положеном стручном испиту,
- уверење о регулисању војне обавезе под оружјем (издаје Регионални центар Министарства одбране у коме се лице води у евиденцији),
- потписану изјаву о прихватању распореда по потреби службе на целој територији Републике Србије (својеручно потписана изјава),
- изјаву лица, оверену код јавног бележника, да није био запослен у државном органу, односно да му у државном органу није престајао радни однос због теже повреде дужности из радног односа.

Напомена: Неблаговремене, недопуштене, неразумљиве

или непотпуне пријаве уз које нису приложени сви потребни докази у оригиналу или фотокопији овереној у општини, суду или код јавног бележника, биће одбачене закључком.

Одредбом члана 9. и члана 103. Закона о општем управном поступку („Службени гласник РС”, број 18/2016) прописано је, између осталог, да у поступку који се покреће по захтеву странке орган може да оствари увид, прибавља и обрађује личне податке о чињеницама о којима се води службена евиденција када је то неопходно за одлучивање, осим ако странка изричито изјави да ће податке прибавити сама.

Потребно је да кандидат достави изјаву којом се опредељује за једну од две могућности: да орган прибави податке о којима се води службена евиденција или да ће кандидат учинити сам. Потписану изјаву неопходно је доставити уз напред наведене доказе како би орган могао даље да поступа.

Документа о чињеницама о којима се води службена евиденција су: извод из матичне књиге рођених, уверење о држављанству, уверење од суда и МУП-а да се против лица не води кривични поступак, односно да лице није осуђивано на казну затвора у трајању од најмање 6 месеци и уверење о регулисању војне обавезе под оружјем.

Конкурсна документација се неће враћати кандидатима.

Пријаве на конкурс са наведеним документима достављају се путем поште са назнаком „за пријем лица по јавном конкурс”, на адресу:

Команда Копнене војске
Трг краља Александра бб
18000 Ниш

Рок за подношење пријава на конкурс је 30 дана од дана објављивања.

Кандидат који је учествовао у изборном поступку има право да у року од 15 дана од дана пријема одлуке о избору кандидата изјави жалбу, ако сматра да је у изборном поступку било неправилности које би могле утицати на објективност његовог исхода.

ИЗБОР КАНДИДАТА ЗА ПОПУНУ ФОРМАЦИЈСКИХ МЕСТА

Кандидати чије су пријаве благовремене, допуштене, разумљиве, потпуне (са приложеним потребним доказима) и који испуњавају све услове за формацијско место за које конкуришу биће позвани да учествују у изборном поступку.

Изборни поступак спровешће конкурсна комисија, коју формира надлежни старешина, следећим редоследом:

- провера физичких способности кандидата,
- разговор,
- тестирање психолошких капацитета кандидата.

Кандидат ће добити обавештење од председника конкурсне комисије о датуму, времену и месту где ће се реализовати активности у изборном поступку, најмање осам дана пре њеног почетка. Позиви и сва писмена документа достављају се кандидату на адресу коју наведе у пријави за пријем. Уколико се кандидат не одазове позиву ради обављања општег лекарског прегледа, провере физичке способности, психолошке процене и упућивања на медицинско-здравствену процену, сматраће се да је одустао од даљег учешћа у изборном поступку.

Поступак избора кандидата спроводи се по принципу елиминације, тако да неиспуњавање критеријума на претходној провери – процени искључује упућивање на даље провере – процене.

Провера физичке способности састоји се из три дисциплине: склекови на тлу за два минута, подизање трупа за два минута и трчање на 2.400 метара. За проверу физичке спо-

способности кандидати су у обавези да са собом понесу спортску опрему: патике, тренерка – шорц, мајица (сопствени избор).

Разговор са кандидатима реализоваће конкурсна комисија.

Тестирање психолошких капацитета кандидата реализоваће се у надлежној војноздравственој установи, према распореду који ће израдити и о којима ће их информисати председник конкурсне комисије. Наведена процена и провера обавиће се на основу стандардизованих тестова.

Резултате пријављених кандидата утврдиће конкурсна комисија за пријем у професионалну војну службу на основу следећих мерила за избор:

- просек оцена завршене средње школе – до 50 бодова (производ оцена и броја 5);
- провера физичке способности – до 20 бодова (производ коначне оцена и броја 4);
- психолошка процена кандидата – до 20 бодова (1. категорија 20, 2. категорија 10, 3. категорија 0 бодова);
- разговор – до 10 бодова (производ коначне оцена и броја 2).

Кандидати, који са најбољим резултатом испуне мерила за избор биће упућени на медицинско-здравствену процену у надлежну војноздравствену установу, ради оцене способности за пријем у професионалну војну службу.

За кандидате, уз њихову писану сагласност, биће извршена безбедносна провера ради пријема на рад у Војску Србије, у складу са Правилником о безбедносним проверама лица које обавља Војнобезбедносна агенција.

Приликом доласка на проверу општих способности (општи лекарски преглед и провера физичких способности), поред потребне спортске опреме, кандидати са собом обавезно носе и личну карту.

Све евентуалне трошкове путовања до касарни и војноздравствених установа, ради реализације селекције, психолошке и медицинско-здравствене процене, као и евентуалне трошкове смештаја и исхране носе кандидати који су се пријавили за попуна формацијских места подофицира.

Све информације везане за конкурс могу се добити на сајту Војске Србије www.vs.rs или на телефон **018/509-427**.

ГЕНЕРАЛШТАБ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Управа за људске ресурсе (Ј-1)

расписује

ЈАВНИ КОНКУРС

за пријем лица у својству цивилних лица на служби у Војсци Србије у радни однос на неодређено време

Ради попуна радних места у:

I Назив установе Војске Србије у којој се врши попуна радних места:

Копнена Војска

ВП 1097 Ниш,
место службовања Ниш:

1. референт уједно преводилац за енглески језик, ВСС, 1 један извршилац.
место службовања Бујановац;
2. наставник енглеског језика, ВСС, 1 један извршилац.

Општи услови:

- да су кандидати држављани Републике Србије,
- да су здравствено способни за рад у Министарству одбране и Војсци Србије,
- да имају одговарајућу стручну спрему за радно место за које конкуришу,
- да им раније није престајао радни однос у државном органу због теже повреде дужности из радног односа,
- да се против њих не води кривични поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности и да нису осуђивани на казну затвора од најмање 6 месеци,
- да су безбедносно проверени и да нема безбедносних сметњи за пријем на радна места на која конкуришу.

Посебни услови:

радно место на редном броју 1 и 2:

- завршен филолошки факултет у четворогодишњем трајању (240 ЕСПБ бодова), академско звање професор енглеског језика и књижевности и
- пожељно радно искуство у струци.

II Заједничко за оба радна места

Изборни поступак: У изборном поступку биће примењени критеријуми прописани Одлуком о утврђивању мера за спровођење стратегије каријерног вођења и саветовања у Републици Србији у Министарству одбране и Војсци Србије („Службени војни лист”, број 10/12, 6/14, 23/15 и 30/17), а који обухватају просек оцена са последњег нивоа школовања (40% од укупног броја бодова), психолошку процену кандидата (40% од укупног броја бодова) и разговор са кандидатом (20% од укупног броја бодова).

Са кандидатима који уђу у најужи избор конкурсна комисија обавиће разговор који се неће бодовати.

Место, дан и време када ће се спровести изборни поступак: Кандидати чије су пријаве благовремене, допуштене, разумљиве, потпуне и уз које су приложени сви докази и који испуњавају све услове за запослење на радним местима за која конкуришу биће упућени на психолошку процену капацитета у надлежне војноздравствене установе. Наведена процена врши се путем стандардизованих тестова.

О датуму, времену и месту обављања процене психолошких капацитета кандидати ће бити благовремено обавештени телефонским путем на бројеве телефона које су навели у својим пријавама или путем mail-а на е-mail адресе наведене у пријави.

Кандидати који не задовоље на психолошкој процени или који се не одазову позиву да учествују на овој фази изборног поступка, губе право на даље учешће у изборном поступку. За кандидате који задовоље процену психолошких капацитета, уз њихову писану сагласност, биће извршена безбедносна провера у складу са Правилником о безбедносним проверама лица које обавља Војнобезбедносна агенција.

Кандидати који уђу у најужи избор, пре пријема у радни однос доставиће лекарско уверење о здравственој способности за рад на радним местима на која су конкурисали.

III Рок за подношење пријаве на јавни конкурс: 30 (тридесет) дана и почиње да тече наредног дана од дана када је јавни конкурс оглашен у „Службеном гласнику РС”.

IV Лице задужено за давање обавештења о јавном конкурс:

ВП 1097 Ниш, Милош Димитријевић, тел. 018/555-562.

V Адреса на коју се подноси пријава за јавни конкурс:

– ВП 1097 Ниш, Трг краља Александра бб, 18000 Ниш.

- Поштом на адресу ВОЈНЕ ПОШТЕ у којој се налази радно место за које кандидат подноси пријаву, са знаком „за јавни конкурс“. Лична достава пријава може се извршити у деловодству војне поште у којој се налази радно место за које кандидат подноси пријаву.

VI Докази који се прилажу уз пријаву на јавни конкурс:

Уз пријаву у којој се наводе основни лични подаци, адреса становања, контакт телефон, e-mail адреса, редни број радног места на које се конкурише, кандидати поред кратке биографије прилажу и следеће:

- диплому којом се потврђује стручна спрема, односно стечено прописано звање;
- уверење о држављанству (не старије од шест месеци);
- извод из матичне књиге рођених (ако није нови образац – не старије од шест месеци);
- исправа којима се доказује радно искуство (решења, потврде послодавца и други акти из којих се види на којим пословима и у ком временском периоду је стечено радно искуство);
- уверење надлежног суда да се против кандидата не води кривични поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности (не старије од шест месеци);
- уверење надлежног органа МУП-а да кандидат није кривично осуђиван казном затвора у трајању од најмање шест (6) месеци;
- уверење државног органа у којем је кандидат био на служби да му радни однос у државном органу није престао због повреде дужности из радног односа.

Сви докази прилажу се у оригиналу или у фотокопији која је оверена у општини, суду или код јавног бележника.

Напомена:

Неблаговремене, недопуштене, неразумљиве или непотпуне пријаве и пријаве, уз које нису приложени сви потребни докази у оригиналу или фотокопији овереној у општини, суду или код јавног бележника, биће одбачене за кључком.

Сагласно одредби члана 125. Закона о Војсци Србије између кандидата који испуњавају услове конкурса, првенство под једнаким условима има супружник, односно члан породице погинулог професионалног припадника Војске Србије, погинулог или умрлог од последица повреда задобијених на вршењу службе у Војсци Србије и супружник професионалног припадника Војске Србије премештеног из једног у друго место службовања.

Пробни рад обавезан је за све оне кандидате који први пут заснивају радни однос у државном органу. Пробни рад за радни однос заснован на неодређено време траје 6 месеци. Запосленом који не задовољи на пробном раду отказује се радни однос без права на новчану накнаду без отказа.

Јавни конкурс спроводи конкурсна комисија коју именује министар одбране.

Одредбом члана 9. и члана 103. Закона о општем управном поступку („Службени гласник РС”, бр. 18/16) прописано је, између осталог, да у поступку који се покреће по захтеву странке орган може да оствари увид, прибавља и обрађује личне податке о чињеницама о којима се води службена евиденција када је то неопходно за одлучивање, осим ако странка изричито изјави да ће податке прибавити сама.

Потребно је да кандидат попуни изјаву којом се одређује за једну од две могућности: да орган прибави податке о којима се води службена евиденција или да ће то кандидат учинити сам. Наведену изјаву је могуће преузети у Војној пошти у којој кандидат подноси пријаву. Потписану изјаву је неопходно доставити уз напред наведене доказе како би орган могао даље да поступа.

Документа о чињеницама о којима се води службена евиденција су: уверење о држављанству; извод из матичне књиге рођених; уверење из суда и МУП-а да се против лица не води кривични поступак, односно да лице није осуђивано на казну затвора у трајасњу од најмање 6 месеци; уверење државног органа у којем је кандидат био на служби да му радни однос у државном органу није престао због повреде дужности из радног односа. ■

УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ У БЕОГРАДУ

Војна академија

расписује

ЈАВНИ КОНКУРС

за избор и поновни избор у звање наставника у образовно-научном пољу друштвено-хуманистичких и техничко-технолошких наука, и то:

A) ПОЉЕ ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

1. избор једног наставника за ужу научну област Оператика у звање доцента,
2. избор једног наставника за ужу научну област Менаџмент у одбрани у звање доцента,
3. избор једног наставника за ужу научну област Финансије и рачуноводство у звање доцента,

3. избор једног наставника за ужу научну област Економска теорија и политика у звање доцента и
4. поновни избор три наставника за ужу научну област Економска теорија и политика у звање доцента.

B) ПОЉЕ ТЕХНИЧКО-ТЕХНОЛОШКИХ НАУКА

1. избор једног наставника за ужу научну област Инжењерство убојних средстава у звање ванредног професора,
2. избор једног наставника за ужу научну област Системи наоружања у звање доцента,
3. избор два наставника за ужу научну област Опасне материје у звање доцента и
4. поновни избор једног наставника за ужу научну област Електротехника и електроника у звање доцента.

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА

- да кандидат поседује научни степен доктора наука из области за коју се бира,
- да кандидат није правоснажно осуђиван за кривично дело против полне слободе, фалсификовања јавне исправе коју

издаје високошколска установа или примања мита у обављању послова у високошколској установи и

- да је кандидат професионално војно лице на редном броју А1, А2, А3, А4 и Б4, војни службеник на редном броју Б1, професионално војно лице или војни службеник на редном броју А5, Б2 и Б3.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА

- да испуњава услове за избор и поновни избор у звање доцента и ванредног професора из члана 16. и члана 17. Правилника о стицању звања наставника на Универзитету одбране („Службени војни лист”, број 21/16);
- кандидати за избор у звање доцента приступно предавање ће одржати пред комисијом за приступна предавања дана 8. маја 2018. године; приступно предавање траје најдуже 20 минута, а тему бира кандидат, с тим да она мора да буде из уже научне области за коју конкурише за избор у звање доцента.

ДОКУМЕНТАЦИЈА КОЈА СЕ ПОДНОСИ УЗ ПРИЈАВУ НА КОНКУРС

Уз пријаву на конкурс кандидати прилажу:

- документацију према Упутству за припрему конкурсне документације и израду извештаја за избор и поновни избор у звање наставника (Одлука Сената број 7/56 од 20. октобра 2016. године), које је објављено на интернет страници Универзитета (Војне академије),
- попуњен одговарајући образац Извештаја комисије о пријављеним кандидатима за избор и поновни избор у звање наставника (CD),
- уверење надлежног органа МУП о непостојању правоснажне пресуде за кривично дело против полне

слободе, фалсификовања јавне исправе коју издаје високошколска установа или примања мита у обављању послова у високошколској установи,

- сагласност претпостављене команде за ангажовање у наставном процесу у оквиру студијских програма Војне академије.

Правилник о начину, поступку и ближим условима стицања звања наставника и Упутство за припрему конкурсне документације и израду извештаја комисије за избор у звање наставника налази се на интернет страници Војне академије.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Пријаве на конкурс за избор и поновни избор у звање наставника подносе се на адресу Војне академије: Генерала Павла Јуришића Штурма 33, Београд, са назнаком „конкурс за избор у звање наставника”.

У пријави обавезно навести адресу и телефон, ужу научну област и звање за које се пријава подноси.

Непотпуне и неблаговремено поднете пријаве неће бити разматране.

Конкурсна документација неће се враћати кандидату.

Конкурс је отворен 30 дана, рачунајући од првог наредног дана од дана објављивања.

ВАЖНА НАПОМЕНА

Кандидати који буду изабрани у звања наставника неће бити постављани на формацијска места наставника у Војној академији, већ ће права и обавезе наставника остваривати са формацијског места на ком су већ постављени, а у складу са чланом 88. Закона о високом образовању („Службени гласник РС”, бр. 88/2017). ■

Сусрет 15. класе Војне гимназије

Обавештавају се припадници 15. класе Војне гимназије у Београду (ОСВШ „Братство јединство”) да ће 30 година матуре обележити 19. маја 2018. у Београду. Планирано је окупљање у Интернату у 13 часова (Хумска 22), сусрет са професорима и разредним старешинама у Гимназији у 14 сати (Петра Чајковског 2), а потом дужење на броду „Kej-1” (Yachting klub „Kej”) на Ушћу од 16 до 20 часова. За детаљније информације можете контактирати Дејана Живића (069-1851-969) и Живка Божића (069-1411-969).

Шаховски турнир у Дому Војске Србије

Овогодишњи шаховски турнир одржаће се 12. маја, у 10 часова, у Дому Војске Србије. Такмичење ће бити појединачног карактера и одвијаће се по убрзаном темпу. Право учешћа имају сви запослени у Министарству одбране и Војсци Србије, војни пензионери, ученици, кадети и слушаоци војних школа. Особа за контакт је потпуковник доц. др Даворин Миклуц (066-8700-694, 063-846-9377, 40-672).

Медија Центар „Одбрана”

Браће Југовића 19, 11000 Београд
Тел: 011/3201-079, Факс: 011/3241-258

Маркетинг: 011/3201-765
marketing@odbrana.mod.gov.rs

Претплата: 011/3201-995
pretplata@odbrana.mod.gov.rs

Продаја: 011/3241-254
komercijala@odbrana.mod.gov.rs

www.odbrana.mod.gov.rs

e-mail: medijacentar@mod.gov.rs

СВЕДОЧАНСТВА С КРФА И СОЛУНСКОГ ФРОНТА

Голгота и васкрс Србије у Првом светском рату, а посебно епопеја од 1915. до 1918. године, били су непресушна инспирација историчара, уметника, научника разних профила. Сведочанства о једном од најтежих периода у савременој српској историји оставили су и бројни писци, међу њима и непревазиђени Стеван Јаковљевић, који је, прелазећи Албанију, бележио и најбољније успомене будућих јунака „Српске трилогије”. Колико је успомена преживелих учесника и савременика те велике ратне драме остало запретено међу страницама ратних дневника, забележених сећања, личних исповести..., можда се никада неће сазнати, али једно је сигурно, оне су најпоузданији сведоци српских пораза и победа у Великом рату, његових страхота, искушења кроз која су пролазили српски војници у време напуштања отаџбине, у планинским беспућима Црне Горе и Албаније, на острву спаса и острву смрти, на Солунском фронту, Кајмакчалану, Горничеву, Ветернику, Соколу, Добром пољу, Кожуфу, Могленским планинама...

ПИШЕ др Мирјана ЗОРИЋ

Преко Албаније

После херојске одбране Београда, а затим неизбежног губитка престонице и пробоја северног фронта, услед опасности од непријатељског окружења српска војска је, у октобру и новембру 1915. године, била принуђена да одступа дуж моравске долине, ка југу, вешто маневришући по унутрашњим операцијским правцима, пребацујући се постепено с положаја на положај, како би обезбедила време и простор за пристизање савезничке војске из Солуна. С леђа нападане од Бугара, који су пресекали моравско-вардарску комуникацију, увиђајући да савезничка помоћ неће стићи, бескрајне колоне српских војника бориле су се дању „јуришајући на бајонет“, а ноћу опрезно одступале ка Косову.

Средином новембра 1915. године српски краљ, регент, влада, народни посланици, сва српска војска и избеглице слегли су се на Косову пољу. Многи су се тада запитали да ли ће ту, на Косову, пропасти и сто година раније обновљена српска држава, баш као и српско средњовековно царство 1389. године? Уместо капитулације, српска Врховна команда наредила је 25. новембра 1915, у сагласности са владом и регентом, одсту-

пање целокупне војске преко Албаније и Црне Горе, на Јадранско приморје, где се очекивало да ће је прихватити савезници: „Капитулација би била најгоре решење, јер се њоме губи држава... Једини је спас из ове тешке ситуације, повлачење на Јадранско приморје... Убедите све“, стајало је у наредби врховног команданта, „да је ово повлачење државна потреба, спас државе, и да је у овим тешким данима наш спас у истрајности, стрпљењу и крајњем пожртвовању свију нас...“

Француски маршал Жофр овако је описао одступни марш српске војске: „Повлачење наших савезника Срба, у околностима у којима је извршено, по страховтама превазилази све што је историја до сада забележила“.

Рачуна се да је само у току десетак најтежих дана, по киши, цичи зими, снегу и блату, без крова над главом и без хране, у албанским и црногорским гудурама страдало између 60.000 и 80.000 војника и избеглица, као и 15.000 регрута који су се повлачили преко Дебра, у правцу Валоне. Умирање у Скадру једна је од најстрашнијих епизода албанске голготе. Српски војници умирали су на улицама, испред албанских кућа, у логорима

Док су немачки стратежи, верујући да „српска војска више не постоји, већ само њени белни остаци који су се разбегли у дивље албанске и црногорске планине, где ће без хране по овој зими наћи своју смрт”, разматрали могућност да прекину даље операције у Србији, крајем новембра 1915. године отпочела је велика сеоба Срба, друга после оне под Арсенијем Чарнојевићем у 17. веку. Читава држава – краљ и регент, влада, Народна скупштина, Врховна команда, војска, цивили, све кључне установе – упутила се у избеглиштво и неизвесност.

Петру I када је с малобројном пратњом стигао у Валону. Према сведочењу команданта француске Средоземне флоте адмирала Луја Фурнијеа, „није прошао ни један дан а да се нису мењала решења о начину преноса и месту укрцавања” српске војске. Италијани су се и даље енергично супротстављали коришћењу Валоне, макар и као транзитне луке за превоз српске војске, под изговором да су њихови транспортни бродови ангажовани на превозењу аустроугарских заробљеника које су Срби довели у приморје, а ратне бродове нису хтели да дају уз објашњење да се њихове посаде не би инфицирале колером која се наводно појавила међу Србима. За изнурену, промрзлу и оболелу војску на албанској обали отпочела је права агонија.

„Било их је на стотине, на хиљаде, на десетине хиљада... Сви укочени од грчева у неутешно празном сто-

око града где су боравили. Сведоци говоре да је капела у коју су доношени мртви свакодневно била пуна до таванице. Дневно је умирало од 30 до 40 људи.

По изласку српске војске на Јадранско приморје (у првој половини децембра 1915), у Скадар, Љеш и Драч, савезничких бродова није било на видику. Заглављени у албанским мочварама, подно албанских планина, надхват мора и острва спаса, гладни и исцрпљени, војници су, по опису савременика, узалуд упирали погледе ка пучини, али ничега од онога што се од савезника с правом и надом очекивало није било: ни хране, ни одеће, ни оружја и муниције, нити лекарске помоћи, а ни њихових трупа које би војску на умору прихватиле и збринуле. Савезници нису на време одговорили преузетим обавезама, нити су поступили сходно драматичној ситуацији која се пред њиховим очима одвијала.

Крајем децембра 1915. године Италијани су забранили да српска војска пређе реку Шкумбу и приближи се Валони, запретивши чак оружјем. Испољили су крајње непријатељство према старом и болесном краљу

маку (...) жртве најстрашније битке, бијене стиснутих зуба стотину дана и ноћи, битке са својим изнуреним телом стављеним на све могуће муке, битке са блатом и стењем, са колером и гангреном. Имали су исти израз на лицу на којем се читала грозница и глад”, записао је италијански хуманиста Паоло Ђордани (у књизи „За српску војску – једна заборављена прича”) Ратни дописник француског „Журнала” известио је тих дана: „Изнурени војници улазили су у Скадар понаособ, у малим групама, у збијеним одељењима, коњаници и пешадинци измешани, по који одред задржао је војничко држање, али су многобројнији били људи без оружја. Сви су изгледали крајње изнурено, као прави лешеве корачали су са муком, мршави, испијени, суморни, црна лица, угашена погледа. Ниједна жалба није се чула са усана ових људи, ишли су ћутећи шапћући: хлеба, хлеба... То је била једина реч коју су имали снаге да изговоре”. Слична сведочанства оставили су и други очевици. ■

Смрт на обали

Од избијања на албанску обалу до почетка спасоносног транспорта умрло је више од 40.000 Срба (рачуна се да је у просеку дневно умирало 300 војника). Српска војска је на албанској обали изгубила месец дана – месец дана непотребног умирања! Била је то превелика цена савезничке неслоге, нелојалности, неажурности и честих измена планова, коју су платили српски војници.

После голготе преко албанских планина и вишедневног гладовања на обали мора, надљудским напорима стигао је на Крф са свега 27 килограма

Због продора Бугара са истока и Аустроугара са севера, српским војницима запретила је опасност од коначног уништења. Смрт којој су умали, најпре, у својој отаџбини, а затим у албанским и црногорским беспућима, вребала их је сада, уместо спаса, на Албанском приморју. Када је 13. јануара 1916. пао Ловћен, аустроугарским трупама био је отворен пут ка Скадру и Албанији. У таквој ситуацији, српска влада и престолонаследник Александар уздали су се још једино у Русију. Престолонаследник се још 16. децембра 1915. драматичним апелом обратио руском цару Николају II Романову, са молбом да учини

шта може за спас српске војске од „сигурне смрти“: „...Моја војска стоји данас пред најжалоснијим свршетком. С надом и уверењем да ће се на Јадранском приморју снабдети и реорганизовати на миру, уз обећану помоћ савезника, ја сам је превео преко албанских и црногорских планина. Ништа од обећаног што је потребно за издржавање и реорганизацију овде нисмо нашли“.

Тек на ултиматум руског цара Француској и Великој Британији 18. јануара 1916, под претњом да ће Русија раскинути савез са Антантом и склопити сепаратни мир са Немачком уколико се српска војска „одмах не избави из Албаније“, Италијани су дозволили Србима да уђу у Валону, а Француска је послала бродове за транспорт српске војске на острво Крф. У међувремену, од избијања на албанску обалу до почетка транспорта, умрло је више од 40.000 Срба (рачуна се да је у просеку дневно умирало 300 војника). Српска војска је на албанској обали изгубила пуних месец дана – месец дана непотребног умирања! Била је то превелика цена савезничке неслоге, нелојалности, неажурности и честих измена планова, коју су платили српски војници.

Првобитна иницијатива француске владе (од 2. јануара 1916) да се српска војска из албанских лука бродовима превезе у Бизерту, резултирала је и првим транспортом од око 9.000 људи који је из драчке луке 6. јануара кренуо на далеки пут. У њему су углавном били ратни заробљеници, теже оболели и део регрута, док је главнина војске тек очекивала евакуацију. Чињеница да је до далеких дестинација у Тунису, удаљених 600 миља од албанских лука, у једном конвоју могло да се превезе свега око 2.000 људи и да би за превоз читаве српске војске и избеглица било потребно најмање пет до шест месеци, натерала је савезнике да размишљају о другачијем решењу.

У међувремену, у Паризу и Лондону примљен је демарш руског цара Николаја II у коме се захтевало да „треба хитно спасти јуначку војску која ће, у то не сумњам, касније представљати велику помоћ у остваривању општег циља“. После ултимативног захтева упућеног председнику Поенкареу и краљу Џорџу V, француска влада тражила је од владе у Риму да се безусловно солидарише у пружању помоћи Србима. Схватајући озбиљност руске интервенције, француска влада презела је на себе иницијативу у спасавању српске војске, одлучивши (5. јануара 1916) да, не консултујући Енглезе и Италијане, војно запоседне Крф и на том грчком острву, удаљеном свега 60 миља од албанске обале, смести сву српску војску, како би се на њему опоравила и реорганизовала. Крф је одговарао и српској влади, која је желела (и инсистирала) да њени војници буду смештени што ближе својој отаџбини.

Када су трупе француских колонијалних области заузеле острво средином јануара, Британци и Италијани желели су, бар симболично, да на њему обезбеде и сопствено присуство. Британци су на Крф послали

око 200 људи из састава њихове Јадранске мисије, а Италијани 50 карабињера. Због протеста грчке владе, која је у томе видела кршење неутралности своје земље, савезници су изјавили да је Крф поседнут привремено и обећали грчким цивилним властима да ће на острву функционисати несметано.

Због уласка аустроугарских трупа у Цетиње и капитулације Црне Горе (21. јануара), те чињенице да су бугарске трупе стигле близу Елбасана, процењено је да луке у Медови и Драчу више нису биле безбедне за даљи транспорт српске војске. Зато су јој савезници наложили нови покрет – у правцу Валоне, која је била удаљена 150–200 километара од Драча и Медове. Тај покрет дуж албанске обале, познат и као „марш смрти“, преко тешког, мочварног и маларичног терена, под кишом и ветровима, трајао је од 19. до 28. јануара. Страдању се није назирао крај. Тачан број страдалих војника и цивила на том путу није утврђен, али се верује да их је било више од десетак хиљада.

Тек у Валони савезници су 28. јануара отпочели опсежну акцију евакуације српске војске и цивила, која је

трајала до 19. фебруара 1916. године. Први савезнички брод са српским војницима упловио је у Гувију, луку удаљену неколико километара северно од града Крфа, већ 18. јануара. До 21. фебруара евакуисано је више од 150.000 људи на „острво спаса“, како су Срби прозвали Крф. Постоји, додуше, више података о томе колико је војника превезено са обала Албаније. Један од најверодостојнијих је онај којим је располагала француска специјална мисија генерала Пијара де Мондезира, која је руководила превозом и податке прикупљала на лицу места. На основу њених података произилази да су се са обала Албаније током евакуације од 7. јануара (рачунајући и контингент који је 6. јануара кренуо ка Тунису) до 19. фебруара искрцала укупно 154.454 војника. Од тога, на Крф је превезено око 138.690 људи, у Бизерту 10.763 војника, на Корзику 3.000, а у Француску 2.000. Наведеном броју треба додати и део трупа (одред пуковника Васића) који се кроз Македонију пробио у Солун – 3.631 војник.

Главни терет масовне и ризичне операције спасавања Срба са албанских обала поднела је италијанска ратна флота. На Крфу су их сачекале савезничке војне и медицинске мисије које су организовале лечење српских војника, снабделе их храном, санитетском опремом и материјалом, новим оружјем и униформама, реорганизовале њихов санитет и јединице. Француска држава прихватила је највећи број српских избеглица и школовала највише српске деце. Њена ратна флота пребацила је у пролеће 1916. године српску војску са Крфа на Солунски фронт. ■

Страдање српског војника

Првих неколико дана, када је страдање било највеће, није вођена прецизна евиденција о жртвама. Каснији извештаји говорили су да је умирало неколико стотина војника дневно. Сахрањивани су у почетку у плитким каменим гробницама на обали острва (тако је на Виду настало прво гробље са 1.200 умрлих војника), а када више није било могуће сахрањивање на Виду, тела су слагана и полагана из барки француског санитетског брода у дубине Јонског мора.

Вест да ће острво бити стављено под протекторат и да ће на њему бити искрцано 150.000 људи, од који су многи били са инфективним и другим болестима, морала је изазвати код Крфљана велику бригу. У то време на целом острву било је око 100.000 становника, који су стрепели шта им се све може десити у таквим условима. Међутим, својим понашањем Срби су врло брзо стекли поверење домаћина. У листу „Нова Грчка“ новинар Костас Пасјанис дочекао је војводу Радомира Путника речима: „Добро дошао на острво хомерске принцезе, уморна старино, војсковођо војничког народа који није поклекао пред варварским налетом. Ово наше зелено острво – понос Средоземља и данас сања о традиционалном грчком гостопримству. Добро дошао, странче, на острво хомерске принцезе. Њен некада блистави осмех, пун лепоте и нежности, улио је наду у чемерну душу напаћеног бродоломника Итаке (Одисеја). И он је, слично теби, као старица седих власи, уморан од дугогодишњих жртвоносних битака, прешао узбуркано море да би овде нашао уточиште. И он је, као и ти, у чежњи за изгубљеном отаџбином, као искусни вођа мале Итаке многе године пропатио на туђим морским обалама, лутајући по туђим земљама. Добро дошао ста-

рино, уморни предводниче храброга народа, на острво хомерске принцезе чији невини, девичански осмех живи у предању грчког гостопримства. Немој рећи да су варварски народи заувек покорили вашу храбру земљу. Немој рећи да немате речи обећања за срећу. Да су вас обманули. Да вас не воле. Да немате пријатеља. Нико не може сам да живи у жижи бесконачних светова. Нико не може да живи на врху неког капитола. Нико још не би могао да живи у неком маштовитом крају земље који би био довољан само да тамо смести свој гроб (...)

И поред овако исказане добродошлице, војвода Путник није дуго уживао гостопримство Крфљана. Искрпљен болешћу, упућен је убрзо на лечење у Ницу, где је 17. маја 1917. умро. Чувени италијански дипломата гроф Карло Сфорца једном приликом је забележио: „Од свих туђинаца који су се измењали на Крфу, најживље симпатије стекли су Срби, и то са више разлога: у првом реду зато што су српски чиновници и официри који су становали у вароши сматрали као најжитнију дужност да потроше сав свој новац чим га приме, немајући никаквог смисла за штедљивост Италијана или Француза, код којих је тај смисао још више развијен; што су српски војници, растурени по многобројним малим логорима на

острву, увек веома поштовали жене крфског становништва, док су Италијани и Французи понекад постајали хероји из Бокачових прича. А нарочито су Срби били омиљени што ни један од њих није желео да остане ту, што је сваки од њих жудео за својом грудом земље у Шумадији, за својом кућицом у Београду или Нишу."

Први сусрет српске војске са острвом донео је, уместо спаса, кулминацију страдања. У свом ратном дневнику др Синиша Ђаја, после рата универзитетски професор у Београду, записаће 30. јануара 1916. године: "...Ослободио сам се ужасне Албаније, дошао сам на мирно и питомо острво Крф, где тек сада осећам страشان умор, малксалост, тугу и тежак бол. Тек сада јасно гледам све оне лешеве крај угашених ватри, брује ми у ушима изнемогли гласови оних који су хлеба и спаса тражили, тек сада видим тешке и мучне покрете болесника који су крај друмова, у блату, умирали..."

Исцрпљени војници, након искрцавања, били би постројени на малом острву Лазарет (између Гувије и Вида), након чега су савезнички санитарски официри најпре вршили тријажу. Пошто би сви прошли поступак дезинфекције, формалинског купања и запрашивања, издвајани су у две велике групе. У једној су се налазили пацијенти заражени инфективним болестима, који су остајали на Лазарету, у Инфективној болници, док су витално угрожени евакуисани на Видо, тада каменито „острво змија“ како су га звали Крфљани. Ту је формирана највећа пољска болница. Састојала се од низа барака и импровизованих шатора. За најтеже и најмлађе пацијенте, међу којима је највише било оних који су препешачили пут између Драча и Валоне, прве импровизоване пољске болнице поставили су Французи. Осим на Ви-

Милутин Бојић

ду, француска санитарска мисија организовала је за војнике болничке центре у Гувији и у Мораитици, док је за официре адаптиран двораци Ахилеон. Енглеска војна мисија формирала је општу болницу у Гувији, док је половином маја 1916. године стигла и руска санитарска мисија. Јутарњи рапорт лекара на острву Виду првих недеља обично би гласио: „Стање болесника на острву Виду редовно, ново нема ништа. Умрло је и сахрањено у морској пучини толико и толико..." Забележене су и речи француског војног лекара упућене на смрт болесним младићима: „Оздравите синови Србије, цела вас Француска моли! Ваше мајке и сестре пале кандила у завичају и моле се за ваше здравље. Вашта деца вас чекају..."

Првих неколико дана, када је страдање било највеће, није вођена прецизна евиденција о жртвама. Каснији извештаји говорили су да је умрло неколико стотина војника дневно. Сахрањивани су у почетку у плитким каменим гробницама на обали острва (тако је на Виду настало прво гробље са 1.200 умрлих војника), а када више није било могуће сахрањивање на Виду, тела су слагана и полагаана из барки француског санитарског брода у дубине Јонског мора. Тим поводом, гледајући како тону тела српских војника, потпоручник Драгослав П. Ђорђевић записаће касније у свом ратном дневнику: „Јадни српски народе, где ли све неће остављати своје кости твоја намучена деца?"

Највећа српска гробница изван Србије добила је истовремено и свој поетски споменик. Изградио га је тада тек 24-годишњи песник Милутин Бојић који је, и сам скрхан преласком Албаније, са крфске обале гледао како бродови односе беживотна тела српских младића. Његова поема „Плава гробница“ остала је до данас најверљивије сведочанство о трагедији српске младости. Само годину дана касније Милутина Бојића стигао је усуд генерације којој је припадао. У једној солунској кафани, већ и сам скрхан болешћу, слушао је зачуђен како „Плаву гробницу“, управо објављену у „Српским новинама“, рецитије глумца Воја Јовановић. Умро је и сахрањен уз највеће почасти 1917. на српском војничком гробљу на Зејтинлику. ■

Меморијал на острву Видо

Чудесан опоравак

Неизбрисиви траг о боравку Срба на Крфу представљају речи које су се задржале у говору локалног становништва. И данас се на овом острву могу чути српске речи „хлеб”, „кућа”, „глава”, „добро”, „тата”...

Вакцинација против тифуса у Солуну 1917. године

Рано пролеће и блага острвска клима донели су чудесан опоравак српске војске. Медицински надзор, адекватна исхрана, нове униформе и оружје добијено од савезника вратили су морал војсци. Повратак морала пратио је и физички опоравак. Становници острва дивили су се вољи са којом су вежбали војници. Напорне војничке вежбе и јачање тела потискивали су сећање на патње. Нигде логори српске војске током рата нису били тако уређени као на Крфу. На просторима међу маслињацима подигнути су шатори који су украшени цвећем и зеленилом. Ситним шљунком и камењем различитих нијанси исписани су називи јединица и обележја српске војске и државе. Уређење башти српске војнике подсећало је на завичај. Њихови логори подсећали су на фантастичне дворце изграђене на песковитој морској обали. Они су претежно формиран на источној обали острва, северно и јужно од града Крфа, у коме је било седиште Врховне команде. За све време боравка српских војника на Крфу савезничкој управи није пријављен ниједан прекршај, ниједна крађа, није забележен ниједан инцидент.

И за највеће оптимисте била је зачуђујућа брзина којом се опорављала српска војска на Крфу, која је до јуче изгледала као „гомила изгубљених јадника”. У споменама на те дане Божидар Ђермановић записао је: „Рекао би човек право благостање. Море се распротрло, очи се отвориле, а тело и душа расплинули. Нека благодет синула и на нас. Сви се трудимо да слушамо, само да се нешто не поквари од ове доброте која нас окружује...” На конференцији представника француске и британске владе од 8. до 10. фебруара 1916. постигнут је споразум око снабдевања и реорганизације српске војске на Крфу, под руководством француске војне мисије генерала Мондезира, при чему је договорено да трошкове набавке намирница, опреме и осталог материјала две владе носе солидарно. Захваљујући ангажовању двеју војних мисија (француске и британске) и осталих савезничких служби, нарочито медицинских мисија, створени су услови за бржи опоравак и успешну реорганизацију српске војске.

Од посебног значаја било је уредно снабдевање санитарским материјалом, лековима и опремом. Уређене су бројне пољске болнице, зидани објекти претварани у болнице, повећавао се број савезничких санитарских екипа. После месец дана сви српски пукови имали су своје болнице под шаторима са 30–40 кревета, док је свака дивизија била опремљена амбулантом која је могла да збрине 500–600 људи. Дворац аустроугарске царице Елизабете (Сиси), Ахилеон, претворен је у болницу за официре. Резултати савезничких санитарских мисија у лечењу и опоравку српских војника били су импресивни. Када су крајем фебруара и почетком марта кишни период сменили топли сунчани дани јонског пролећа, војници су живнули, лица су им се разведрила, све чешће су се испод шатора, по улицама и крчмама главног града (Кефа) могли чути весели жамор, пошалице, свирка и песма. Организовани су и различити облици културних и забавних активности, нарочито игранке и позоришне представе. Почеле су се штампати и новине на српском језику.

Енглеска лекарка Изабел Хантон забележила је: „Чим се Србин опорави, он пева и игра. То је било у његовој природи, саставни део његовог живота, као што је била природна ствар обрађивати земљу. Њихова

омиљена песма била је 'Тамо далеко'. Песма говори како су напустили кућу и земљу, изражава чежњу за кућом. Неке од нас жена певале смо заједно са војницима и кроз песму заводеле тај лепо језик". А Милунка Савић, српска „Јованка Орлеанка“, како су је звали Французи, сведочила је: „Ми смо певали кад нам је било најтеже. Певали смо кад су нас француске лађе пребацивале на Крф, а били смо живи лешеви. Француски морнари и официри плакали су слушајући нас и говорили: 'Какав диван народ!' Певали смо кад смо умиралли на острву Виду, певали смо кад смо гинули на Солунском фронту. Кад бисмо у рововима запеваи, Бугари би престајали да пуцају..." Уз песму је била неизбежна и игра. По логорима су се развијала мачванско, колубарско и друга кола која су носила имена завичаја и чувених битака. У кола су радо улазили и странци. Крфљани су Србе запамтили као народ који пева. Стихови неких српских песама певали су се дуго после рата на Крфу.

Бројне везе остварене су за време боравка Срба на Крфу. Многи српски официри и војници оженили су се Крфљанкама, међу њима и будући министар спољних послова у Краљевини Југославији Александар Цинцар Марковић. Регент Александар и други српски официри били су кумови на крштењу многобројној крфској деци. Ипак, најверљивији траг о боравку Срба на Крфу су речи које су се задржале у говору локалног становништва. И данас се на овом острву могу чути српске речи „хлеб“, „кућа“, „глава“, „добро“, „тата“...

Ни др Синиша Ђаја, после рата знаменити научник, није могао да сакрије емоције које избијају из његовог ратног дневника, написаног од сакупљених писама са фронта које је упућивао најближима. Тако је, 30. марта 1916, др Ђаја забележио: „Војници су нам добри и послушни. Оденули смо их и обули и сада сасвим друкчије изгледају. Не умем ти рећи колико су дивни, осећајни и величанствени ови наши прости сељаци. Сви су претрпели неописиве муке, сви су се једва истргли из канци смрти, сви би требало да буду сурови, окорели, неосетљиви, другим речима, тврђи од камена – а они су, међутим, пуни нежности и љубави да им се са неколико дирљивих речи могу изазвати сузе у очима. И пре сам их волео, а сад их још више волим, јер видим да ништа није било у стању да у њима сломи превелику љубав према кући и својима. Ја ценим ово, јер сам уверен да је само ова љубав када да истрошеним организмима да потребну силу да се поново баци на неприја-

теља и да га победи. Много бих ја могао писати о нашем војнику, који је тек сада исполио своје велике особине. Далеко би ме одвело кад би се и у појединостима упуштао, па ни тада се не би могла разумети ни увидети сва величина његове душе. Са тим војницима треба живети, морају се са њима прећи све тешкоће, па их онда тек сасвим разумети и упознати”.

Купљен је један грчки бродић и назван „Србија“ на коме се вијорила велика српска застава, иако то није било у складу са међународним поморским правом, јер

Србија није била поморска земља. Ипак, савезници су прихватили објашњење да застава која је поносно клизила пучином Јонског мора подиже морал српским војницима. На „Србији“, пише Љубомир Сарамандић кустос Српске куће на Крфу, тискали су се заједно генерали, официри и војници, чин и положај на броду нису били од важности. Често се са „Србије“ чула песма „Тамо далеко“, певала се у кафанама, логорима, болницама, на броду „Србија“... Једнако као Срби, прихватили су је и Грци, Французи, Енглези, Италијани, Мароканци, Сенегалци... Они који нису разумевали речи, слутили су да се иза те мелодије може крити само жал за напуштеном отаџбином, породицом, огњиштем... Зато су је препевали на своје језике.

Занимљива је била и прослава Ускрса 1916. године међу српским војницима, коју је описао канадски свештеник доктор Бојд, а податке о томе оставио нам Љубомир Сарамандић из Српске куће на Крфу: „Била је сва војска постројена у паради поред мора. У том дојаха у касу регент Александар, стаде пред војску и узвикне: – Христос воскресе браћо! И сва војска громогласно одговори: – Ваистину воскресе! Јединствен пример какав у свету нисам видео, да један владар као неки апостол објављује својој војсци да је Христос васкрсао, а да сва војска потврђује речи свог владара”. Вероватно је тог тренутка реч „васкрс“ у колективној свести српског народа добила двоструко значење, са једне стране, највећи хришћански празник васкрсења Христовог, а са друге, васкрс српске државе и војске на острву Крфу. ■

Реорганизација војске

До средине априла 1916. године српска војска на Крфу се опоравила, завршена је њена формацијска реорганизација (по француском плану и уз помоћ француског генерала Пијарон де Монлезира), прошла обуку и снабљена је новим наоружањем и опремом, добијеним од савезника. Војници су обукли плаву униформу, идентичну униформи француске армије, а поред традиционалне шајкаче, добили су и шлем с угравираним грбом Краљевине Србије. После губитка готово три четвртине људства у оперативној војсци (око 420.000 војника и официра) током борбених дејстава у Србији у јесен 1915, повлачења преко Албаније и Црне Горе и на албанском приморју, српска Врховна команда била је принуђена на такав корак.

Према новој формацији српска војска подељена је у три армије, са по две пешадијске дивизије. Дивизије првог и другог позива спојене су у једну, а од људства ранијих 13 пешадијских, формирано је шест нових дивизија, које су задржале називе својих дивизијских области. По бројном стању и ватреној моћи српске армије одговарале су француским корпусима. Прву армију (до августа 1916. под командом пуковника Милоша Васића, а затим војводе Живојина Мишића) чиниле су Моравска и Вардарска дивизија, Другу (командант војвода Степа Степановић) Шумадијска и Тимочка, док су у састав Треће армије

(генерала Павла Јуришића Штурма) ушле Дринска и Дунавска дивизија. Коњичка дивизија потчињена је Врховној команди. Врховни командант српске војске био је регент Александар Карађорђевић, а начелник штаба Врховне команде генерал Петар Бојовић. Српској војсци на Халкидикију придружили су се и Добровољачки одред под командом потпуковника Војина Поповића – Војводе Вука (око 2.250 људи), Први комбиновани пук и опорављени реконвалесценти из Бизерте, тако да је крајем маја 1916. године у њеном саставу на Солунском фронту било око 147.000 људи, рачунајући и 23.000 оних који су чинили позадинско особље.

После опоравка и реорганизације српске војске на Крфу уследило је њено пребацивање на Солунски фронт. У пролеће 1916. године Французи су већ почели да планирају њену даљу употребу. На конференцији савезничких шефова влада и генералштабова у Паризу, 27. и 28. марта 1916, они су, уз руску помоћ, издејствовали да савезници остану на Балкану, а новом (Солунском) фронту наменили су дефанзивну улогу – везивања непријатељских јединица на балканском ратишту, како би тиме ослабили немачки притисак на Западном фронту. Наиме, фебруара 1916. године код Вердена отпочела је велика немачка офанзива која је имала за циљ да се савезницима нанесу ненадокнадиви губици, коначно сломи њихов отпор и на тај начин пронађе решење за излазак из рата, који би се окончао немачком победом. Битка код Вердена и савезничка офанзива на Соми испуниле су читаву 1916, најтежу годину на Западном фронту, која је „прогутала“ огромне војне ефективе са обе стране. У таквој ситуацији додатно је порастао значај Солунског фронта за савезнике, посебно Французе. Српски војници су, опет, нестрпљиво ишчекивали да буду што ближе својој отаџбини и учествују у њеном ослобођењу.

Војник Божидар Миладиновић сећао се дана када се вратио на Крф после лечења у Бизерти: „На Крфу, кад

смо се ојачани вратили из Бизерте, гледао сам један дефиле наших војника. Нисам могао да поверујем да су то они који су се онако јадно, голи и боси, вукли кроз врлети и касније у прихватиштима. Сад су то били прави војници, усправни, сигурног корака, блиставог оружја. Ту је била и наша војна музика. Музика?! Ко је то могао да очекује, ко се томе надао кад се говорило да наша војска више не постоји, да је сломљена, уништена, да постоје само неки `бедни остаци` који лутају без наде за спас. Ту сам први пут видео неке генерале: седели су у првом реду заједно са француским, грчким, енглеским и италијанским официрима. Тај моменат носим у срцу и никад нећу моћи да га заборавим. Вратила ми се вера у победу, у скори повратак у домовину. Тада сам помислио да је ова војска неуништива. Срце ми је заиграло од радости и сузе су ми наврле. Људи око мене били су раздрагани, весели, смејали су се. Неки су ме гледали с чуђењем: откуда да у овоме тренутку, кад се мери снага и лепота ових младића један њихов саборац плаче?! А ја сам плакао од радости, од онога што сам видео, био сам срећан, сигуран да више нико неће моћи да нас задржи кад кренемо у домовину”.

Укрцавање у француске бродове почело је 13. априла 1916. и трајало све до 21. маја исте године. „Српске новине” које су излазиле на Крфу известиле су 16. маја о испраћају српских војника: „Крфљани и Крфљанке маја 1916. године плакали су и благосиљали српске војнике: ‘Кале ора, стратиоте сервикос (У добар час, српски војници). Нека вас Бог поживи, добри Срби, и увек помогне вама и вашој војсци да се вратите својим кућама и породицама, које вас тако жељно очекују. И данас и увек ми ћемо се за вас молити Богу као једнаки хришћани са вама”.

А грчки новинар М. Ландис испратио је српску војску овим речима: „Идите, децо! Ето, тим изразом наши славни преци су се опраштали од своје јуначке деце кад би они полазили у славу. И тај израз више него

ма где, доликује да се упути вама – племенита децо храбре и славне Србије. Идите, децо! Цео Крф вас обожава и прати на пут ка срећи ваше домовине!”

„Крфски залив”, записао је у свом ратном дневнику медицинар Светислав Сп. Барјактаревић, „био је препун савезничких ратних бродова, углавном француских, и то од крстарица до торпиљера. Наспрам брода на који смо се укрцали налазила се једна велика француска крстарица, а испред и иза ње били су још неки већи ратни бродови. Млађи официри, обвезници чиновничког реда и ми, медицинари, смештени смо у другу класу, где је главну реч водио резервни инжињеријски капетан Милош Радојловић, познати Београђанин и велики љубитељ спорта.

На палуби брода Радојловић је пронашао неки барјак, не сећам се више да ли је био српски или француски, окренуо се према француској крстарици и наједном, машући стално тим барјаком, из свег гласа повикао: ‘Vive la France!’ Тај узвик смо прихватили и ми остали и поновили га. На дотле потпуно мирној, наизглед безљудској крстарици почеше да се отварају округли прозори и да се појављују француски морнари са заставицама. На слободним деловима палубе крстарице појавише се официри и морнари, такође са заставицама већим и мањим. Машући њима они су узвикивали: ‘Vive la Sebie!’ То се исто поновило и на осталим бродовима”.

Савезници су за ту велику, сложену и опасну операцију ангажовали 45 транспортних бродова које су обезбеђивали бројна ратна пловила и подморнице. Транспорт је обављен у најбољем реду, без губитака, у периоду од 14. априла до 30. маја 1916. године. На Крфу је, поред службеника који су радили у државној управи, остало још око 800 официра и 8.000 болесника на лечењу. ■

Интерес савезника за Балкан

Ставови међу савезницима, када је реч о успостављању Солунског фронта, од самог почетка нису били јединствени. Велике разлике постојале су не само по питању образовања Солунског фронта, већ и његовог одржавања. Француска и британска влада нису имале усаглашено виђење ни око ангажовања сопствених снага на Балкану. Британци нису крили жељу да се на сваки начин ослободе обавеза на балканском ратишту.

Занимање савезника за балканско ратиште отпочело је већ у јесен 1914. и почетком 1915. године, када се на западном и источном ратишту са маневарског прешло на позиционо ратовање. Тада су се у појединим савезничким круговима појавили предлози да се у Србију, преко Солуна, пошаље неколико корпуса савезничке војске, како би се у садејству са српском војском, која је иза себе имала три сјајне победе, предузео непосредни удар преко незаштићене Панонске низије у јужни бок Централних сила на Источном фронту (на Карпатима). У координацији са руским армијама, које би истовремено отпочеле офанзиву преко Карпата, ка Будимпешти и Бечу, овакав удар могао је имати, како се процењивало, велики утицај на бржи завршетак рата.

Ипак, држећи се круто ставова да се једино на Западном фронту може извојевати одлучујућа битка у рату, генералштабови Француске и Велике Британије сматрали су да би војна кампања на Балкану, као споредном ратишту, значила непотребно расипање снага, па су је као такву одбацили. Томе су свакако „кумовали“ и политички разлози, у виду супротстављених интереса сила Антанте на овом полуострву, територијалних претензије Италије на источној обали Јадрана, као и свежих сећања на последње ратно сучељавање балканских држава (1913), које није остављало простора било каквом споразуму међу њима. Истовремено, дипломатија савезничких држава улагала је велике напоре да се, после Италије, придобију Румунија, Бугарска, Грчка и Турска у савез са Антантом, како би се њиховим снагама надоместило одсуство савезничких трупа на балканском ратишту или спречио њихов прелазак у непријатељски табор. Наравно, улог су биле туђе, углавном српске територије. Случај са Бугарском је најочигледнији.

Улазак Турске у савез са Централним силама (октобра 1914. године) натерао је западне савезнике да предузму комбиновану поморско-копнену десантну

операцију у Дарданелима и на Галипољу, како би овладали овим мореузом и полуострвом, заузели Цариград и избацили Турску из рата. Крајњи циљ био је успостављање поморске везе са савезничком Русијом и њено снабдевање житом и нафтом. Операција је трајала од 19. фебруара 1915. до 9. јануара 1916. година, а окончала се тешким поразом савезника и евакуацијом њихових десеткованих трупа у Солун.

На другој страни, успешна немачка летња офанзива против Русије на Источном фронту 1915. године охрабрила је Бугарску да приступи Централним силама, што ће знатно променити стратегијску ситуацију на Балкану, на штету Антанте. После победе на Источном фронту немачка Врховна команда окренула се Балкану и предузимању офанзиве против Србије октобра 1915. године, у намери да овлада њеном територијом и преко Србије и Бугарске успостави железничку везу са Цариградом. Њеном стратешки важном савезнику на Босфору, после исцрпљујуће победе у Галипољској операцији, материјална помоћ била је више него потребна. На политичком плану, 1915. годину обележили су и покушаји Немачке да приволи Србију на склапање сепаратног мира, а 1916. Француска и Велика Британија водиле су вишемесечне преговоре о сепаратном миру са Аустријом, који ће се наставити и током 1917. године.

Пре офанзиве Централних сила у јесен 1915. године српска влада тражила је дозволу од сила Антанте да својом војском предузме превентивну офанзиву против Бугарске и неутралише њене снаге које су се концентрисале према источној граници Србије. Међутим, савезничке владе, иако су располагале доказима да се

Цар Николај Други и краљ Џорџ Пети

Бугарска определила да уђе у рат на страни непријатеља, нису прихватиле никакву војну провокацију на њен рачун, чак су вршиле страховит притисак на Србију да пристане на територијалне уступке у Македонији у корист Бугарске. Та мучна и трагична „дипломатска“ игра око трговања српским територијама прекинута је 22. септембра 1915, када је објављен указ краља Фердинанда о мобилизацији бугарске војске и уласку Бугарске у рат на страни Централних сила.

У тим околностима Србија се у јесен 1915. године суочила са здруженом офанзивом Макензенове групације, коју су чиниле немачке, аустроугарске и бугарске снаге (око 800.000 војника), али и неодлучношћу и спорошћу западних савезника да својим снагама које су евакуисали са Галипоља у солунско залеђе пруже српској војсци ефикасну помоћ, како би избегла слом и егзодус који ће читаву државу одвести у избеглиштво. Од 5. октобра до 10. новембра са Галипоља и Дарданела у Солун је евакуисано 65.000 француских и 85.000 британских војника, под именом Источна војска и командом француског генерала Мориса Сараја. Ово су биле прве снаге на Балкану којима су савезници располагали, у време када су (крајем 1915. године) одлучивали о формирању новог (Солунског) фронта.

Крајем новембра 1915. године немачка Врховна команда била је уверена да је српска војска у оперативно-стратегијском смислу уништена, због чега је обуставила њено даље гоњење, а запоседањем моравско-нишавске комуникације сматрала је да је постигнут основни циљ офанзиве против Србије. За Немачку је Балкан био само мост према другим великим циљевицама, док је за Аустроугарску то био крајњи и најважнији циљ. Немачка дипломатија припремила је аустроугарско-бугарски споразум о подели окупиране Србије, задржавајући за себе управу над главним српским железницама и експлоатацију рудника. Немци су свој став о прекиду операција на Балкану образлагали тврдњом да ће задржавање дивизија Антанте код Солуна бити само од користи за Централне силе, јер ће се оне тиме налазити удаљене од главних ратишта и уједно ће држати мобилном бугарске снаге које нису биле припремљене за употребу на другим фронтима. Избијањем на грчку границу 12. децембра 1915, бугарске и немачке снаге успоставиће борбени додир са снагама Антанте које су на линију будућег фронта пребачене из солунског залеђа. Обуздавајући амбиције Аустроугарске

и Бугарске (да се нападну савезничке снаге у Солуну и униште) и штитећи неутралност Грчке (како се не би компромитовао положај грчког краља Константина који је био наклоњен Немцима), Немачка је на тај начин спречила да акција на Балкану буде доведена до краја. Последице тог чина сносиће 1918. године.

Ставови међу савезницима, када је реч о успостављању Солунског фронта, од самог почетка нису били јединствени. Велике разлике постојале су не само по питању образовања Солунског фронта, већ и његовог одржавања. Француска и британска влада нису имале усаглашено виђење ни око ангажовања сопствених снага на Балкану. Британци нису крили жељу да се на сваки начин ослободе обавеза на балканском ратишту. Начелник империјалног генералштаба Кичинер противио се оснивању Солунског фронта и залагао да се Солун препусти Немцима. Док су Русија и Француска сматрале да постоји стратегијско оправдање за успостављање фронта на македонским планинама, Енглези су упорно инсистирали на јачању Западног фронта, који је по њима имао пресудни значај за исход рата.

Док је трајало повлачење српске војске преко Албаније и Црне Горе, савезници су неадекватно ценили ситуацију на Балкану и споро су реаговали. На конференцији савезничких генералштабова од 5. до 7. децембра 1915. у Шантијеу, Французи су признали да су велики савезници одговорни за пораз Србије до којег је дошло због њихове „неодлучности и задоцњења у извршавању потребних мера“. Савезници се нису слагали ни по питању прихвата српске војске на Приморју. До половине јануара 1916. године Велика Британија блокирала је сваку акцију Француске која је имала за циљ да се српска војска пребаци из Албаније на територију северне Африке или Грчке. Италија је Србију видела као конкурента на Јадрану, због чега је била против већег ангажовања српске војске, па и помоћи која јој је била неопходна. Италијани су задржавали чак и храну коју су Велика Британија и Француска упућивале српској војсци док је боравила на албанском приморју.

Преокрет је наступио када је Британски ратни савет 21. јануара 1916. донео одлуку да се регулишу односи са Грчком, убрза пребацивање и смештај српских трупа на Крфу, убеди Италија да упути одређене снаге у Солун и, што је најважније, да се у Солуну задрже енглеске „експедиционе трупе“. На другој страни, бри-

танска влада је месец дана касније, 22. фебруара 1916, саопштила да неће одобрити предузимање офанзиве на Балкану, чак и ако би се обезбедила сарадња Грчке и Румуније. У свом меморандуму из краја априла 1916. године то је и потврдила, оштро осуђујући „чак и ограничена офанзивна дејства (на Балкану), јер би било немогуће ограничити те операције кад би се једном прешла грчка граница“. Штавише, у меморандуму је стајало да се на Солунски фронт гледа као на „искључиво француску иницијативу коју су одобрили само из пријатељске солидарности“ и да би најрадије одатле повукли свој контингент трупа. И поред оваквог понашања владе Велике Британије, њена одлука да задржи своје трупе у Солуну омогућила је дефинитивно стварање Солунског фронта.

На конференцији шефова савезничких влада и генералштабова у Паризу 27. и 28. марта 1916. године Французи су, уз руску помоћ, издејствовали да савезници остану на Балкану, наоружају српску војску и пребаце је у Солун, доделивши јој, после прилично великих погађања око команде, као самосталној формацији засебан део фронта, саобразно захтеву српске Врховне команде и регента Александра Карађорђевића. Тако је после дугог колебања одржан Солунски фронт, коме ће бити намењена дефанзивна улога – везивање непријатељских снага и спречавање њиховог пребацивања на остале фронтове.

До половине марта 1916. године савезници су изградили утврђени логор на линији Орфански залив – језеро Волви – Ајванти – Монолофан – Доганци – Кајали. Њихове снаге убрзо су добиле појачање, тако да је у пролеће 1916. године на фронту било пет британских и четири француске дивизије. Од српских трупа на Солунски фронт најпре је (22. маја) стигао Добровољачки одред Војводе Вука. Одмах је упућен у Флорину (Лерин), са задатком да затвори правце који воде од Битоља. Остале српске снаге (три армије са шест пешадијских и једном коњичком дивизијом) сукцесивно су од 21. јуна до 5. августа 1916. године (из солунског залеђа) пристизале на фронт. Српска војска ће у јулу 1916. године запосести део фронта, од Вардара, преко Могленске котлине, масива Ветерника, Козјака, Доброг поља, Сокола и Кајмакчалана, све до Пелагоније.

У то време на фронт пристижу и 117. француска колонијална дивизија, 35. италијанска дивизија и француска коњичка бригада. Савезници су располагали са 16 ескадрила аероплана. Међу њима је и шест француских ескадрила, делимично попуњених српским особљем, које су 30. маја 1916. придодате српској Врховној команди. У јуну 1916. године у Солун стижу и две руске пешадијске бригаде, којима се касније придружују још две, спајајући се у јулу 1917. у пешадијску дивизију јачине 18.000 људи. Међутим, због познатих догађаја у Русији 1917. године, ова јединица постаје неупотребљива, па у јануару 1918. бива разоружана и интенирана. ■

Поново на фронту

Део фронта одређен за распоред српске војске налазио се између Вардара и Црне реке, ширине око 56 километара, и водио је преко планинских масива Ветерника, Козјака, Доброг поља и Кајмакчалана, висине и до 2.500 метара. Палине тих планинских масива на јужној страни су веома стрме и спуштају се ка Могленској и Островској котлини, што је знатно отежавало приступ фронту. Пошто се фронт протезао на самој вододелници, комуникација у долини Вардара за обе зарађене стране била је од прворазредног значаја.

Чим се српска војска искрцала из савезничких бродова, била је распоређена по логорима на Халкидикију и добила је од пушака до топова потпуно ново, најмодерније наоружање. У свом ратном дневнику др Симиша Ђаја је 26. априла (по старом календару) 1916. забележио: „Најзад стигосмо на Балкан и ево нас пред капијама миле Србије. Пешачке јединице се одмах оружају, те се надамо да ћемо и ми скоро добити топове. Тада неће бити бедема који ће нам спречити улазак у нашу драгу отаџбину“.

Након месец дана (23. маја/5. јуна) др Ђаја ће описати логор код села Галатишта на следећи начин: „Обилазили смо утврђења солунска. Одмах смо почели обилазак положаја. Утврђења су солидно и лепо изграђена. Пешачки ровови су дубоки са безброј саобраћајница и јаким пасивних заклона у виду соба издубљених у земљи ради склањања војника у време непријатељског бомбардовања. Артиљеријска утврђења, као и осматрачнице, такође су одлично урађена. Изнад свих осматрачница је слој од метра цемента и по неколико метара земље. Приступовима су осигурани безбројним редовима жица и осталих препречних средстава. Једном речју, положаји су модерно утврђени и спремни за добру одбрану“.

Неколико дана уочи покрета српске војске ка фронту др Ђаја је 13. (26) јуна забележио: „...Дани су ми досадни и тешки били, да ме не весели нагло спремање наше војске, која сада сасвим друкчије изгледа. Нисам веровао да ће се икада ови полумртви људи подићи те са уживањем посматрам ово преображење, очврсле и ојачале војнике који су доскора личили на пропале и неповративе живе мртваце. Сваки је ту сада подигао главу, исправио се, гази чврсто и представља

снагу, која ме радује и улива ми веру да ћемо се опет моћи борити и постићи оно за чим сви жудимо.

Ко нас је видео после Албаније, никада не би могао рећи да је ово она подрта, јадна, полумртва, изгладнела гомила. Сви су нам војници сада обучени у нове плаве униформе, сваки је снабдевен са по два пара цокула и целокупном војничком спремом. Пешаци су већ примили пушке, ранце и шлемове. А сада се свакодневно вежбају да би се оспособили и постали оно што су били.

Као 'хемичар', разуме се 'стручњак' за све, одређен сам да се упознам са радом бежичне телеграфије, која се употребљава приликом батеријских гађања помоћу авиона. У ствари, авион са висине осматра поготке и врши корекцију, коју нам саопштава бежичном телеграфијом па смо ми на земљи приморани сада да се детаљно упознамо са шифрама и знацима који се помоћу апарата примају. Да би се упознао са радом био сам неколико пута у Серезу где је француска авијатичарска команда. Да бих видео како се осматрају погоци, летео сам са једним Французом. Летење ми се толико допало да сам готов да се јавим за авијатичара само кад би ме хтели примити".

И Владимир С. Панџић је оставио занимљиво сведочанство о краткотрајном боравку српске војске на Халкидикију, пре него што се упутила ка самом фронту: „У дужини од неких 50 километара налазили су се логори наше војске, дивизија до дивизије, пук до пука. Та наша војска, ти 'бедни остаци' у плавој француској униформи, са шлемовима на глави и српским грбом на шлему, наоружани француским оружјем, представљала је по свом држању убојиту силу првог реда. Под жарким сунцем југа наши војници су добили бронзану боју, што је још више истицало њихову одлучност. Свакога дана у раним јутарњим часовима пукови су изводили своје уобичајене вежбе у руковању новим оружјем. Увече, када пуковски трубачи одсвирају повечерје, цео српски логор падао је у дубок сан (...) Сваки пук давао је повечерје за себе. Различитост мелодија и звукова давала је једну симфонију која је будила чудна дубока осећања, помешана са тешком носталгијом..."

Са Халкидикија и мочварног терена делте Вардара српска војска кренула је у дивизијским ешалонима пешице и возовима на фронт. Покрет је започела Шумадијска дивизија 21. јуна 1916. и до 7. августа све јединице нашле су се у својим рејонима размештаја. На маршу су се задржавале на мостобрану на Вардару код Топчиова, ради заштите друмског и железничког моста. Задржавање у маларичној зони изазвало је масовно обољевање људства у Шумадијској и Вардарској дивизији. Део фронта који је био одређен за распоред српске војске налазио се између Вардара и Црне реке, ширине око 56 километара и водио је преко планинских масива Ветерника, Козјака, Доброг поља и Кајмакчалана, висине и до 2.500 метара. Падине тих планинских масива на јужној страни су веома стрме и спуштају се ка Могленској и Островској котлини, што је знатно отежавало приступ фронту. Пошто се фронт протезао на самој вододелници, комуникација у долини Вардара за обе зарађене стране била је од прворазредног значаја. А Ветерник, Кожуф, Слоново уво, Сокол, Кајмакчалан и Старков гроб били су скоро беспутни. Положаје на њима држали су Бугари. Овакав склоп земљишта био је повољан за одбрану. На другој страни, заузимање тих објеката омогућило би савезницима брзо избијање на Црну реку и Вардар.

У периоду док је српска војска запоседала фронт, др Симиша Ђаја је 19. и 20. јула (по новом календару 1. и 2. августа) у свом ратном дневнику, тачније, у писмица које је слао у отаџбину, забележио: „...Ојачали смо и оспособљени за све напоре који ће вама и нама слободу донети. Запамтићу 16. јули, јер је то дан кад смо и ми, постројени поред својих топова, поново се осетили горди, силни и способни да кренемо напред и уништиме све препреке које нас од вас двоје. Знамо да идемо поново на кланицу, па ипак смо весели, јер је то само једини пут да повратимо све изгубљено, да би смо дошли у загрљај најмилијим".

„...Целу ноћ смо возом путовали. Кад је почело да свиће пролазили смо поред група жутих савезника са округлим капама, поред црнаца и осталих различито одевених група војника који су сакупљени овде, наоружани, спремни и готови да се боре за нашу ствар. Чудно је, али сав овај конгломерат од разних народа наш је савезник".

Стратегијски развој савезничких снага завршен је у мају и јуну 1916. године. Француске и енглеске снаге запоселе су источни и средишњи део фронта, од Орфанског залива на истоку, па све до Вардара, док је српској војсци додељен западни део који се протезао гребеном Могленских планина, од Кожуфа до Преспанског језера на за-

паду. Прва српска армија запосешће одсек од Вардара до Кожуфа; Друга армија од Кожуфа до Кајмакчалана; Трећа армија од Кајмакчалана до пута Баница–Лерин; Добровољачки одред затварао је правце који су изводили од Битоља ка Лерину и Корчи. По изласку српске војске на Солунски фронт, који се протезао од Орфанског залива до Охридског језера, савезничке снаге имале су 369.000 војника спремних за борбу (127.000 Француза, 124.000 Срба, 119.000 Енглеза).

Према савезничким снагама, на супротној страни фронта, бугарске и немачке снаге (од око 11 дивизија) биле су груписане у следећем распореду: 1. бугарска армија у рејону Битоља и на масиву планине Нице, до Дудице; немачка 11. армија у долини Вардара, од Дудице до Дојранског језера; бугарска 2. армија у долини Струме, од Дојранског језера до Орфанског залива. Бугарско-немачке снаге бројале су око 350.000 војника. Тако је половином 1916. године формиран Солунски фронт, коме су обе стране намениле улогу везивања што јачих противничких снага, ради олакшавања ситуације на главним фронтима.

Међутим, да би привукли Румунију да уђе у рат на страни Антанте, савезници су планирали да већ 20. августа 1916. предузму офанзиву са тежиштем у долини Вардара и демонстрирају силу према бугарској 2. армији. Обавештена о овим плановима и одлуци Румуније да ступи у рат, бугарска војска је 17. августа 1916. извела превентивни напад на оба савезничка крила: својом 2. армијом према британским снагама у долини Струме, а 1. армијом из рејона Битоља на лево крило српске војске, с циљем да се неутралишу савезничке снаге на овом делу фронта и отвори пут у солунску равницу. Бугарска армија је релативно брзо одбацила британске снаге на западну обалу Струме и већ 24. августа избила на морску обалу код Кавале. Фронт се у том делу убрзо стабилизовао, а бугарска врховна команда могла је део снага да пребаци на битољски фронт, где је било тежиште бугарске офанзиве.

О првом великом „ватреном кршетењу“ које је очекивало српску војску на Солунском фронту, већ помињани др Симиша Ђаја забележио је: „После толико времена, ево нас опет у борби, опет нам сваки тренутак представља живот, а сваки будући нуди смрт. Опет ми је страшно, јер сваки фијук топовских зрна, пева већ скоро заборављену песму смрти, а тресак експлозије опомиње колико сам далеко од вас, а близу гроба...” ■

Срби у жаришту

Током десетодневне офанзиве Бугари су успели да заузму само ону територију која је била под контролом извиђачких и осигуравајућих делова српске војске. Када су наишли на организовану одбрану, били су принуђени да обуставе офанзиву. Непријатељско командовање очекивало је од ње много више, а изненадило га је да је тек обновљена српска војска пружила тако снажан отпор. Управо ће српска војска дати највећи опринос и савезничкој контраофанзиви.

Војвода Живојин Мишић

Година 1916. била је најкрвавија на Солунском фронту, јер су се одиграле тешке битке, Горничевска и Кајмакчаланска, које су решиле судбину целог Солунског фронта, па и судбину саме Србије”, забележио је Владимир С. Пантић, припадник 8. пешадијског пука, Дунавске дивизије: „Сви ми Солунци-ратници са пије-

тетом осећамо потребу да се у мислима пренесемо у 1916. годину, у ту најкрвавију годину на Солунском фронту, да оживимо збивања која су се на том страшном разбојишту одигравала и да својим палим друговима и браћи на овај начин одамо дужну пошту. Тешко је било тада наћи и једну српску породицу која није имала понеког свог, или чак по неколико њих, а нису ретки случајеви да су сви положили своје животе у тим борбама, да се њихово породично огњиште угасило (...). Као учесник у овим окршајима и припадник 8. пешадијског пука, желим да у овом напису споменем фамозне чуке и чукице, косе и брежуљке, планине и планинске венце, масиве, реке и речице, где је српска крв нештедимице проливана и где су остали разбацани делови раскомаданих ратника..."

Ноћу између 16. и 17. августа 1916. бугарска 1. армија прешла је у напад на Островско језеро, планински масив Нице и Кајмакчалан, његов највиши врх. Напад са знатно надмоћнијим снагама изведен је на лево крило 3. српске армије, која се налазила на положајима северозападно од Островског језера. Тако су отпочеле жестоке борбе, у чијем ће се жаришту наћи српска војска.

Пар дана по отпочињању бугарске офанзиве др Сениша Ђаја, учесник у овим борбама, записао је: „Данас се цео дан води борба. Бугари нападају бесно, наши се одупиру, опажа се надмоћност непријатеља, па је тешко да ћемо се овде још дуго одржати. За ових неколико дана изнурени смо опет много, јер су дању и ноћу сталне борбе. Услед одступања морал је код војника као и вера попустила, те је зло ако нам не стигне појачање, док нас ови сасвим не разбуцају. Нисам веровао да ће овако почети наша поновна борба која нас победом домовини треба одвести. Ипак, верујем да је ово стање само тренутно. Напали су нас са великим снагама, онде где смо најслабији били, па смо и морали пораз претрпети. Иако све то знам, мада сам уверен да ће се све ово брзо поправити и да ће обесни Бугари за ово платити, заиста ми тешко пада овако рђав почетак..."

На удару су се најпре нашли Добровољачки одред Војводе Вука и лево крило Дунавске дивизије које је непријатељ успео да потисне од Лерина ка Костуру и Островском језеру, с тежњом да се пробије у солунску равницу и доведе у питање безбедност српских јединица у планини. У таквој ситуацији српска Врховна команда је на угрожени правац хитно упутила Вардарску дивизију из своје резерве и 1. тимочку бригаду из 2. армије. Жилавим отпором Дунавске дивизије и захваљујући пристиглом појачању, бугарске снаге заустављене су на линији Горничево – Малка Нице – Чеганска планина. Бугари су даноноћно нападали на ту линију све до 27. августа, али нису успели да пробију српски фронт. У тим борбама српска војска претрпела је велике губитке – 907 погинулих, 3.270 рањених и 730 несталих. Највише губитака имала је Дунавска дивизија, која је у даноноћним борбама издржала главни терет напада бугарске 1. армије.

Војвода Радомир Путник

Због угрожености оба крила Солунског фронта није се могло приступити реализовању првобитног операцијског плана генерала Сараја, па је на састанку савезничких команданата у Солуну усвојен нов план према коме је предвиђена дефанзива на Струми, демонстративна офанзива у долини Вардара и противофанзива на левом крилу, где се налазила српска војска. Фронт српске војске је знатно скраћен, како би се обезбедила већа концентрација снага и њена ударна моћ: 1. армија пребачена је са десног на лево крило, где је запосела део фронта западно од 3. армије. У то време за команданта 1. армије поново је дошао војвода Живојин Мишић (који се вратио са лечења), док је пуковник Васић постављен за команданта 3. армије, која је између 1. и 2. армије образовала центар српског распореда. На левом крилу српске војске образована је јака маневарска група (две француске дивизије и једна руска бригада). За носиоце противофанзиве одређене су српска 1. и 3. армија, које су имале задатак да наступају правцем Горничево–Битољ, и француско-руска група под командом генерала Кордонијеа, са задатком да наступа правцем Лерин–Бонели–Битољ и да, наткрилавањем бугарског десног крила, олакша фронтални напад српских армија.

Занимљиво је размишљање Драгутина Васиљевића, једног од учесника у овим борбама: „Бугарске снаге поселе су ове положаје на Солунском фронту још пре доласка српских трупа. Њих су раније поселили Французи, али су претрпели велике губитке, јер су Бугари и

Непрегледно поље сахрањених на Кајмакчалану

Немци имали много боље положаје. Зато је, по доласку српских трупа, било апсолутно потребно да се многи положаји поправе и исправе, да се многе коте од непријатеља преотму и да се задрже, јер су непријатељске снаге са висине гледале у наше ниже токове. Зато је наша Врховна команда одлучила да се на сваки начин заузму Кајмакчалан, Битољ, кота 1050, село Новаци, село Трн, село Бач, Скочивир, кота 1212 и да се доминира Црном реком, да се вијугаво поседају разне коте, као и положаји на планини Баби и један део Перистерара..."

Савезничка противофанзива почела је 12. септембра 1916. године. После оштрих тродневних борби српске трупе пробиле су бугарски фронт код Горничева и одбациле непријатеља преко реке Брод, запленивши седам пољских батерија и велику количину друге ратне опреме. Због спорости француско-руских снага, које су заостајале, велики успех српске војске није био искоришћен, тако да су се Срби, којима је због тога био угрожен леви бок, морали зауставити испред планинске греде Совичка коса – Старков гроб – Кајмакчалан, на којој су Бугари поново успели да стабилизују свој фронт, будући да су ту већ имали припремљене положаје.

О савезничкој противофанзиви и заузимању Горничева (16. септембра), др Синиша Ђаја оставио је драгоцену сведочанство: „Блаженство је испунило наше измучене душе, маколико да смо далеко од наших милих, ипак смо за корак ближе. Бугари одступају, а ми их гонимо. Данас, 1. септембра (по старом календару) заузето је Горничево. Око четири часа поподне, проведена је и прва партија заробљеника. Одело им похабано, чакшире сукнене као што наши сељаци носе, хлеб црни, али доста добар. Рекоше да имају силне губитке од наше артиљерије, да су растурени и да у нeredу беже..."

Дан након заузимања Горничева, др Ђаја забележио је: „Сви иду напред, па се и мени не седи... Јутро је облачно, али магле нема, те се терен дивно види. Пређох наше ровове и почех се пети на положаје које су Бугари држали. На све стране, на сваком кораку – лешеве. Унакажена и разнесена људска телеса разбацана су свуда по дубодolini између наших и њихових положаја... Страшан приказ. Полуиструтели, поцрнели и смрдљиви лешеве давали су слику највећег ужаса који ум човечији може замислити. Смрад је гушио, а приказ је толико страшан био да нисам могао издржати и све страхоте разгледати (...) Страшна је била та ноћ када су Бугари извршили препад и упали у шесту нашу батерију, а још ужаснија казна коју су искусили. Силним и очајним контрападом уз страшно клање и гушање одбијени су и враћени натраг. Ово неколико стотина лешева сведоци су тога крвопролића. За цело време даљих борби немогуће је било ове лешеве покопати и они су лежали скоро месец дана између наших и њихових положаја”.

„Оставио сам ово стравично место”, наставља Ђаја своју причу, „па и поред радости што смо победу задобили, чудно сам се осећао. Црни лешеве са искеженим зубима, празним очним дупљама, избоденим грудима, размрцвареним главама, рукама и ногама – одузели су ми све одушевљење. Више нисам мислио о нашој победи, већ о онима који ове јаднике оплакују. Овде нико за њима не плаче, а тамо, тамо далеко, многој ће мајци срце препући, многа ће сеја косе чупати, многа љуба и многа деца неизмерни бол ће трпети. О ви јадници, који сте далеко, на вашим сузама и боловима, заснивамо ми 'радост победе'”.

Сваљујући кривицу за пораз бугарских трупа код Горничева на бугарско командовање, Немци су изнудили замену армијских штабова, па је штаб немачке 11. армије преузео команду на битољском фронту, а штаб бугарске 1. армије у долини Вардара. ■

Борбе за капију слободе

Освајање Кајмакчаланана спада у најзначајније ратне подвиге српске војске у Првом светском рату. Кајмакчалан је (заједно са Горничевском битком) представљао прво ватрено крштење и прву победу српских војника након њиховог опоравка и изласка на Солунски фронт. Борбе су биле изузетно тешке, о чему највише сведоче губици на обема странама. Укупни српски губици достигли су број од 4.643 борца избачена из строја. Само је Дринска дивизија изгубила 3.804 борца, од којих је 747 погинуло. У тим борбама погинуло је 39, а рањено 137 официра.

Пошто су обе стране уочиле велики значај масива Кајмакчаланана (надморске висине 2.521), од чијег је држања зависила судбина целог граничног фронта на западу до Битоља, у наставку савезничке офанзиве развиле су се на њему огорчене, изузетно тешке и крваве борбе. Трајале су пуних 19. дана. На сам Кајмакчалан нападала је Дринска дивизија, а лево од ње, на Старков гроб, Дунавска дивизија ојачана 1. тимочком бригадом. Напредујући корак по корак уз врлетну планину, након тродневних жестоких окршаја трупе Дринске дивизије су у ноћном јуришу 18. септембра овладале врхом Кајмакчаланана. Исте ноћи бугарске трупе извеле су четири противнапада, али су сваки пут биле одбијене, и то са огромним губицима. Довукавши, међутим, појачања чак са фронта на Струми, Бугари су 26. септембра преотели врх Кајмакчаланана. Четири дана касније, 30. септембра, Дринска дивизија, ојачана деловима Дунавске дивизије и Добровољачким

одредом, поново је заузела Кајмакчалан, а главнина Дунавске дивизије Старков гроб. Тиме је бугарски фронт на моћној планинској баријери коначно био пробијен, те су 1. и 3. српска армија предузеле гоњење непријатеља ка Црној реци.

Борбе на Кајмакчалану биле су изузетно тешке, о чему највише сведоче губици на обема странама. Укупни српски губици достигли су број од 4.643 борца избачена из строја. Само је Дринска дивизија изгубила 3.804 борца, од којих је 747 погинуло. У тим борбама погинуло је 39, а рањено 137 официра. Бугарски генерал Недев, пишући о борбама на Кајмакчалану, истиче да су бугарски војници, изложени ураганској ватри српске артиљерије, западали у тешку психичку кризу. „Они су”, пише Недев, „почели масовно да губе разум, постали су равнодушни на смрт; нису препознавали своје команданте и другове, чак су почели несвесно да

беже натраг; до вечери на положајима је остало мноштво убијених и рањених”. Описујући приказ који су затекли српски војници по изласку на Кајмакчалан, Ђорђе Лазаревић бележи да се „пред њима указало бојно поље формално прекривено лешевима”.

„За нас Србе”, забележио је Владимир С. Пантић, „ово је била напада битка, вођена уз учешће јаким снага и с једне и с друге стране. Простори битке протезали су се на планинском комплексу висине до 2.525 метара (врх Кајмакчаланана), са наслоном источним десним крилом преко Сокола (к. 1.383 м) на Добро поље (к. 1.700 м) и југозападним левим крилом на Старков гроб (к. 1.900 м). Ти положаји су, такорећи, херметички затварали правац Воден – Острово – Палагонија – Битољ, односно Прилеп – Градско. Овај планински масив са својим позадин-

ским простором по дубини и са испресецима, каменим и пошумљеним тереном, представљао је тежак одбрамбени одсек. Значај кајмакчаланског комплекса увидели су и Бугари и Немци, па су га тако организова-

Војвода Петар Бојовић

Слобода Битољу

Савезничке трупе ушле су у напуштени Битољ 19. новембра. Према мишљењу немачких штабова, бугарско-немачке снаге су се у време битке за Битољ налазиле пред сломом. Међутим, успеле су да се одрже на новој одбрамбеној линији зато што савезници нису послали крупнија појачања српској војсци, која је у току вишемесечних напредовања и губитака исцрпела сву офанзивну снагу, али је показала високе ратничке квалитете.

ли да је представљао неосвојив бедем, а Бугари су му дали и име Борисов град, по имену престолонаследника Бориса. С обзиром на све ово, Бугари су на овај одсек бацили у битку своје најјаче и најбоље снаге. Најјача тачка на овом масиву – Кајмакчалан, представљала је у ствари кључ целог положаја. За његову одбрану бугарска команда издала је најстроже наређење – да се положај ни у ком случају не сме напустити по цену највећих жртава, до последњег војника. Бугарски официри су убијали одмах сваког ко би покушао да се помери макар и за корак уназад”.

Освајање Кајмакчалана спада у најзначајније ратне подвиге српске војске у Првом светском рату. Кајмакчалан је (заједно са Горничевском битком) представљао прво ватрено крштење и прву победу српских војника након њиховог опоравка и изласка на Солунски фронт. На Кајмакчалану је српска војска, после албанске голготе, први пут закорачила у своју земљу, а ова победа одјекнула је широм света готово као и победе код Куманова, на Церу и Колубари.

Након пораза Бугари су напустили читав гранични фронт од Кајмакчалана према западу и повукли се на положаје у луку Црне реке, у висини српско-грчке границе. Међутим, гоњење Бугара, које су с великим полетом отпочеле српска 1. и 3. армија, заустављено је на Црној реци, јер је изостало енергичније садејство француско-руских снага, које су у међувремену ојачане још једном француском дивизијом и новопристиглом руском бригадом. Како је генерал Сарај одбио да упути појачање српским трупама, неопходно за наставање офанзиве, а Бугарима је у међувремену пристигло знатно немачко појачање са других фронтава, непријатељ је успео да, повезујући своје положаје на Црној реци са главном одбрамбеном линијом на Нице-планини (Сокол и Добро поље), обезбеди солидну одбрану тих положаја.

На тај начин, због неодговарајућег садејства савезничких трупа са српским армијама које су носиле главни терет офанзиве на својим леђима, бугарским и немачким снагама пошло је за руком да по други пут, после пробоја фронта код Горничева, поново учврсте своју одбрану. То је довело до несугласица између српске Врховне команде и генерала Сараја, који је главну кривицу и одговорност за поновни застој у операцијама пребацио на генерала Кордонијеа и сменио га. ■

На битољском правцу непријатељ је ужурбано довлачио нове бугарске и немачке јединице, па чак и неколико аустријских и турских батаљона. Да би им онемогућио да се после претрпљених пораза и губитака поново среде и опораве, начелник штаба српске Врховне команде генерал Петар Бојовић предложио је главном савезничком команданту да се ојача 2. српска армија која је држала положаје у горњем сливу Моглене, према Ветернику и Добром пољу, те да се са њеног фронта предузме офанзива према Неготину и Градском на Вардару, где је непријатељ имао релативно слабије снаге. На тај начин изманеврисале би се и поколебале бугарско-немачке снаге на фронту у долини Вардара и код Битоља. Сарај, нажалост, није прихватио тај предлог, који ће две године касније послужити као почетна идеја за извршење пробоја Солунског фронта. После тога српским армијама није остало ништа друго до да покушају сопственим снагама да слома отпор непријатеља на Црној реци, како би се пре почетка јаке зиме спустиле са сурових планинских висова у ниже пределе.

Већ 5. октобра 1916. почело је пребацивање пешадијских делова 1. и 3. армије на леву обалу Црне реке. Тада отпочињу тешке борбе у њеном луку, на планинском терену са безбројним каменитим висовима и стрмим чукама, које је требало даноноћно нападати и отимати од упорних бугарских војника којима су стално пристизала свежа појачања. О борбама у луку Црне реке др Сениша Ђаја пише: „Већ неколико дана пролива се силна крв око ових кршева. Од раног јутра Моравска и наша артиљерија отпочела је ‘песму смрти’ или како ми то артиљерци званично кажемо у сувопарним ратним извештајима – отпочело је бомбардовање непријатељских положаја и припрема пешачког напада.

Све цеви које су управљене к непријатељу неуморно су избацивале силну ватру. Тужан фијук зрна губио

се у даљини а бели облачићи шрапнела као бокори мајских ружа низали су се над непријатељским рововима. Дејство разорних зрна допуњивало је ову језовиту слику. Као вулканском ерупцијом избацивани су стубови земље и црног дима – разорна зрна разних калибара прекривала су непријатељске положаје и ровове”.

На инсистирање генерала Жофра да се офанзива код Битоља настави, у нади да ће то присилити бугарску Врховну команду да пребаци део својих снага са румунског фронта, где је румунска војска претрпела тежак пораз у Трансилванији, генерал Сарај био је принуђен да упути појачање Србима. Поједине српске јединице које су се налазиле под француском командом, Сарај је вратио у састав српске војске, а команди војводе Мишића претпотчинио је две руске бригаде, француску 17. колонијалну дивизију и неколико француских тешких батерија. У исто време изменио је и концепцију офанзиве: уместо тежње да се обухвати бугарски фронт са запада, на чему је непрекидно инсистирао, сада је подржао идеју о пробоју на правцу напада српске 1. армије.

Немци су, у међувремену, довукли на тај део фронта још већа појачања (18 батаљона, 12 митраљеских одељења, 17 тешких и шест лаких батерија, два коњичка ескадрона, пионире и транспортне јединице). Команду над бугарско-немачким снагама у окуци Црне реке примио је немачки генерал Хипел, који је био позван са фронта на Соми. Пошто су крајем октобра на обе стране пристигла нова појачања, поново су се распламсале жестоке борбе у луку Црне реке. Те борбе, у којима су ангажоване крупне снаге, окончаће се немачким и бугарским поразом. Наиме, напредујући ка северу стопу

по стопу, српске трупе су 17. и 18. новембра, након месеца дана борби, овладале најважнијим објектима у луку Црне реке – kotaма 1212 и 1378 и превојем kota 1050 Маково. Падом тих положаја уздрмана је одбрана бугарско-немачких снага на битолском фронту. О томе се у немачком званичном извештају каже: „Када су најзад изгубљене коте 1212 и 1378, Битољ смо без одлагања морали напустити; 11. армија је добила заповест да се повуче на линију Преспанско језеро – Перисте, дуж висова, северно од линије Битољ–Репиште, па је, сходно томе, линија фронта западно од Црне реке повијена уназад”.

Савезничке трипе ушле су у напуштени Битољ 19. новембра. Према мишљењу немачких штабова, бугарско-немачке снаге су се у време битке за Битољ налазиле пред сломом. Међутим, успеле су да се одрже на новој одбрамбеној линији зато што савезници нису послали крупнија појачања српској војсци, која је у току вишемесечних напредовања и губитака исцрпела сву офанзивну снагу, али је показала високе ратничке квалитете. Пошто је у то време румунска војска претрпела пораз у Трансилванији и повукла се иза реке Серт у Молдавији, где је прихваћена од Руса, Жофр је 11. децембра наредио обуставу офанзиве у Македонији, јер је после румунског пораза ова изгубила стратегијско оправдање. Ослобађањем Битоља углавном је завршена савезничка офанзива на Солунском фронту.

Жестоке борбе вођене су и на Грунишком вису, од 16. до 29. новембра, на положајима које су Бугари благовремено запосели и припремили за одбрану. Терен је био тешко приступачан, каменит и добро заштићен

Улазак у Битољ, руски добровољци

жичаним препрекама. Главна линија бугарске одбране била је на самом вису, а испред ње ископано је неколико линија ровова. Напад на бугарске положаје отпочео је 16. новембра Добровољачки одред Војводе Вука, али због упорне одбране непријатеља, тешких временских и земљишних услова, недостатка артиљеријске муниције и замора људства, слабо је напредовао, настављајући се и наредних дана.

На Груништу, том важном тактичком потезу Кајмакчаланског виси, који отвара врата за даља стратегијска напредовања, „на литицама планинских громада, поред којих се змијолико провлачи Црна река, начичкани су ровови српских добровољаца, предвођених искусним командантом Војводом Вуком. Насупрот њих су јаке утврде бугарских бораца који би да сломају напад храбрих ослободилаца. Бачене бомбе узајамно се враћају, чују се дозивање, псовке и препирке и једних и других, али нико не попушта, као да имају намеру да на том кршу сви изгину. Свуда се осећа мирис крви и задах трулог људског меса. На све стране су испревртана људска тела, разбацана крвава војничка спрема и поломљено војничко оружје. Грунишки вис још одолева, тражи већу, можда и највећу жртву до сада...”, остало је записано у историји.

Неколико дана смењивали су се јуриши и једних и других снага. Освануо је 29. новембар 1916. године. Дан облачан и с времена на време магловит. Бугари од раног јутра нападају. Добровољци жестоко узвраћају. Војвода Вук поведе једну од својих чета у јуриш ка Црном камену „подилазећи под само стење, на којем су били начичкани бугарски војници. Злом судбином однекуд је долетело парче гранате и погодило војводу Вука у десну руку. Он се на то не осврће, већ муњевитом брзином пребацује пушку у леву руку и граби напред. Крв цури, али он одбија да се склони и буде превијен. Хита да овлада положајем по сваку цену. У пуном замаху ка том циљу, трајно га зауставља хитац испаљен са високе стене. Вук паде на руке својих сабораца, који га хитро извлаче у заклон да не би пао у руке непријатељу. Очајнички крик старог добровољца, дугогодишњег Вуковог ордонанса чика Луке: 'Јао погибе ми командир', огласио је целом одреду да је велико родољубиво срце престало да куца". Грунишки вис био је освојен, а Бугари са њега протерани.

Одушевљење српских војника када су у току борбених дејстава на Црној реци угледали Битољ описао је Добривоје Гичић, из 1. пука Моравске дивизије, која се борила на том потезу: „С брда, преко кога се, колико још јуче, није могло дању проћи до положаја, указа се кроз јутарњу сумаглицу Битољ. Какве радости! 'Ено Битоља! Ено, ено!' – вичемо и пружамо руке као да га позивамо. Оцртавају се у даљини његове џамије, а кад се руком заштитимо од сунца, видимо и мноштво белих кућа. Узбуђени смо јер у њему као да угледамо сопствене домове, с мајкама, женама и децом. Све успомене на њега навреше нам у сећање.' Битоље, капије

отвори!' – поче учитељ Цветко, регрут из Марсеља. Другопозивци се сетише оних кишних дана пре четири године кад су га освајали од Турака, газећи ову исту Црну реку до појаса, уз песму 'Ој Мораво, моје село равно!'. Вера да ћемо ускоро бити тамо озари нам душу, те нам Битољ изгледаше све љупкији кроз јутарње плаветнило што се разређиваше под сунцем..."

„Силазимо у село Крушеград”, наставља своју причу Д. Гичић, „иза кога је наша граница. Али тамо је грдна пометња (...) А ми, пешаци, поред топова, уз њих и преко њих, извукосмо се, па журимо што пре граници наше земље. Јер она је ту, недалеко од нас. 'Само пожурите! Још мало!... Најзад, ево је!' тек што прескочисмо граничне ровове, оплетене жицом, закорачисмо на наше тле и расусмо се по ледини. Онда, гологлави и сагнути као да метанишемо, пољубисмо суву, бестравну земљу... Непосредно око нас мир; лево од нас – борба према Битољу; око Црне реке – митраљеска паљба. Наш дуго жељени додир с мајком земљом беше кратак, јер и молба коју јој дошапнусмо беше таква: 'Само живи да видимо свој дом, боже!' Ето толико! Али и то беше доста да нам око засузи”.

Борбе око Битоља др Синиша Ђаја забележио је на свој начин: „Много сам ово гледајући душевно патио, па сам ипак ишао даље, не да се наслађујем непријатељским поразом или да се навикнем на сличне призоре, него да видим до којих граница иде свирепост животиње која се рат зове. Немогуће [је] више посматрати ове ужасе, погнуте главе, обилазећи око лешева, журним кораком пођох к осматрачници. Да бих препречио пут ударих преко пољане на чијем платоу близу осматрачнице угледах око стотину лешева наших војника. Као прикован застадох пред онима који су хитали својим кућама па овде остали. Док сам обилазио бугарске лешеве осећао сам тугу, али први пут бол тек сада осетих. Нисам неосетљив био гледајући бугарске лешеве, али признајем да ме ране на мом телу много више заболеше. То мора да озбиљно заболи, јер јадни остатак српског народа нико не штеди, он лешевима означаје пут ка отаџбини (...) Замишљен, дуго сам стајао крај ових немих, непокретних јадника. Снежне пахуљице лагано су падале милујући укочене образе хранитеља остављених. Нежни бели покров покривао је постепено пале хероје у чијим се укоченим, непокретним зеницама, огледаху пуста села, растурене куће, ојађене мајке, уцвелене љубе, остављена нејач и сви пропали идеали..."

Успеси српске војске били су немерљиви. Тек што је била обновљена и реорганизована, она је за три и по месеца тешких борби поново испољила високу борбену вредност. Сломиле је бугарску офанзиву и у току противофанзиве више пута пробијала одбрамбене линије непријатеља, напредовала око 50 километара на север и тај успех крунисала ослобођењем Битоља. ■

Добровољачке јединице јачају српску војску

У борбама на Солунском фронту 1916. године савезничке групе избациле су из строја око 50.000 непријатељских војника. У том подухвату највише успеха имала је српска војска, али је и она претрпела велике губитке: 1.209 официра и 32.880 војника избачено је из строја, од којих је 4.440 погинуло или умрло од задобијених рана.

Након огромних напора и губитака, али и великих успеха српске војске у вишемесечним борбама током 1916. године, генерал Жофр је средином децембра наредио да се обустави даља офанзива на левом крилу савезничких снага. Настало је затишје на читавом фронту и прешло се на дуготрајно позиционо ратовање. Међутим, живот у рововима није одговарао српским војницима. Очекивали су да ће после Горничевске битке, освајања Кајмакчалана и Битоља наставити са операцијама које ће их одвести у отаџбину и вратити сопственим домовима, али није било тако. Нова прилика указаће им се тек средином 1918. године.

О српским губицима на Солунском фронту писао је и др Ђаја почетком децембра 1916, после заузимања Битоља: „Помирили смо се с тим да ћемо овде зимова-

ти, сва нада нам је на пролеће 1917. о коме се тако много говори. Овај остатак наше војске још увек се храбро бори. Проредили смо се одвише, те није ни чудо што је овладало мишљење да ће нас врло мало стићи до жељеног циља. Сваки положај, сваки стењак, сваки камен откупљују се животима. Памтим речи једног сармртника који подлежући ранама пред командантима, официрима и војницима, рече: 'Браћо, много нас је изгинуло на овим чукама, а још безброј их има до наших кућа па се плашим да нико од нас неће жив стићи до својих поља...'"

Своје утиске о ратној 1916. години др Сениша Ђаја описао је на следећи начин: „Мили моји, последњи је дан ове свирепе страшне 1916. године. Презираћу је докле год живим, са грозом ћу је се увек сећати. Осим бола, туге, бриге, патње и чежње, она није имала лепших дана, те сам је увек осећао као сињи терет, који ме је немилостиво притискао. Сва моја писма дала су вам само бледу слику црне 1916, јер су моје моћи исувише слабе да бих вам могао описати и јасним бојама оцртати све свирепости и сва злочинства која је она носила собом“.

О боравку српских војника у рововима занимљиво сведочанство са положаја на Ветернику оставио нам је Драгутин Васиљевић: „У другој половини 1917. године водиле су се велике борбе, али су то биле рововске војне. А ко би Србе уверио да су потребне рововске вој-

не, као што се воде у целој Европи! Зато су српски војници често искакали из својих ровова и јуришали, бацајући бомбе у непријатељске ровове удаљене 25 до 30 метара и тако много гинули. За сваку несмишљену жртву старешине, све до десетара, одговарале су вишим командантима, па чак и Врховној команди, а правдале су те жртве осећањима српских војника”.

У време док је трајало затишје на Солунском фронту уследиле су нове значајне промене у организацији српске војске. Велики губици у тромесечним борбама око Кајмакчалана и Битоља, побољевање људства, исцрпљеност војника због сталног присуства рецидива маларије који су захтевали дуготрајан опоравак и све чешћи облици тешких анемија, праћени општом слабашћу, у условима када нису постојале могућности за адекватну попуну проређених формација српске војске, приморали су Врховну команду да потражи решење у новој реорганизацији војске и додатне изворе за њену попуну.

Највећи ослонац за попуну јединица новим људством били су добровољци из прекоморских земаља, углавном наши исељеници (до септембра 1918. на Солунски фронт стигло је око 9.000 добровољаца) и заробљеници у савезничким земљама, нарочито из Русије и, нешто мало, Италије. Крајем 1917. и почетком 1918. године на Солунски фронт из Русије пребачено је око 12.700 добровољаца. Бизерта и остале болнице у северној Африци дале су такође велики допринос попуни јединица реконвалесцентима, који су се, након успешног лечења и опоравка, враћали на фронт.

За све то време, од почетка 1917, па до средине 1918. године, линија фронта у залеђу Солуна била је углавном стабилна, док су операције слабијег интензитета, у виду препеда, извиђања, артиљеријских двобоја и бомбардовања, повремено прекидале „монотонију” у рововима, у којима је боравила савезничка војска.

Прва српска јединица која је пристигла на Солунски фронт и заузела борбени распоред био је Добровољачки одред потпуковника Војина Поповића, познатијег под именом Војвода Вук. По доласку на Солунски фронт одред је бројао око 2.250 људи (подаци у литератури се, додуше, разликују) и током 1916. године

равноправно је учествовао са регулатним српским јединицама у борбама које су се водиле на левом крилу савезничких снага.

Четници Војводе Вука баштине традицију четничства у српском народу с почетка 20. века. Када су прве чете 1905. године кренуле у Стару Србију, међу четницима је био и Војин Поповић, учествујући у борбама против Турака на Челопеку и Козјаку. Поповић је учествовао у многим биткама и четничким акцијама, посебно у време балканских ратова и Првог светског рата. У балканским ратовима његов четнички одред борио се у Кумановској бици, на Сртевици, у Првом светском рату помогао је Дунавској дивизији да одржи фронт у Мачви. Као командант Јадарског четничког одреда учествовао је у Церској бици. Заједно са српском војском повукао се са својим саборцима преко Албаније, а када је успостављен Солунски фронт, кренуо је са Добровољачким одредом и први је (крајем маја 1916) заузео борбени распоред на фронту, на линији Преспанско језеро – Лерин (Флорина).

Почетак бугарске офанзиве и противофанзива српске војске (августа – септембра 1916. године) довели су одред Војводе Вука на масив Кајмакчалана. Међу првима се нашао пред Капијом слободе. Његови јуриши нису престајали све до избијања пред Грунишки вис. Десетковање одреда као да није смањивало његову борбену моћ. Гинуло се као по неком задатку. Међу првима на нишану се нашао његов командант, Војвода Вук. Са пушком у руци и наредбом команданта Дринске дивизије да „Грунишки вис мора да се освоји”, он у јуришу добија најпре метак у руку, а потом, у срце. Погинуо је 29. новембра, истога дана када су Срби заузели Грунишки вис. Његову смрт ожала је читава српска војска, а обавештење о његовој погибији прочитано је пред свим савезничким јединицама.

У биткама које су вођене на Кајмакчалану, Сивој стени, у луку Црне реке, на Грунишком вису, Добровољачки одред претрпео је огромне губитке – преживело је само 450 добровољаца. Смрт Војводе Вука била је и смрт његовог одреда. Одред је расформиран, а преживели војници пребачени су у друге пукове.

Проблем око регрутовања новог људства за попуну српске војске настао је одмах по напуштању Србије крајем 1915, па је српска влада била принуђена већ почетком 1916. године да потражи одговарајуће решење. Оно је пронађено у попуни војске добровољцима из редова наших исељеника у прекоморским земљама и аустроугарских заробљеника („зелени кадар”) на источном и италијанском фронту.

На молбу српске владе да се укључе и савезници, главнокомандујући француске војске генерал Жофр је на састанку Врховног савета одбране Француске почетком фебруара 1916. и 12. марта на конференцији шефова и представника савезничких генералштабова апеловао да савезници помогну Србији, али је због различитих интереса савезничких сила решавање овог пи-

тања одлагано током читаве 1916. године. Америчка влада закључала се иза сопствене неутралности, руска се сукобљавала са тешкоћама око превоза, италијанска није показивала занимање за ово питање, као и крајем 1915. и почетком 1916. године, када се српска војска налазила на албанском приморју вапећи за савезничком помоћи, а британска влада због негативног става према Солунском фронту. Једино су се Французи искрено залагали за попуњу српске војске, будући да нису били у стању да пошаљу значајније појачање генералу Сарају на фронт, а желели су по сваку цену да га одрже.

Почетком 1917. године занимање добровољаца из прекоморских земаља (у највећој мери исељеника српског и црногорског порекла) за помоћ српској војсци на Солунском фронту нагло је порасло, нарочито од јула, када су српска влада и Југословенски одбор на Крфу усвојили Декларацију о ослобођењу и уједињењу Срба, Хрвата и Словенаца и стварању заједничке државе. Крајем 1916. године влада Сједињених Америчких Држава дозволила је прикупљање добровољаца за српску војску, али како није била у рату, добровољци су упућивани у Сент Луис (Канада) у транзитни логор, одакле су бродовима пребацивани у Бизерту. Према непотпуним подацима, до краја рата кроз прихватни центар у Бизерти (Тунис) прошло је око 9.000 добровољаца из северне Америке који су, после одговарајуће (тримесечне) обуке, послати на Солунски фронт. У септембру и октобру 1917. године стигло је и око 155 добровољаца из Аустралије. Из Јужне Америке, у групама по тридесетак, стигло је најмање 300 добровољаца, углавном Црногораца. Почетком септембра 1918. године, преко Тулона пристигла су 763 добровољаца из Америке који су, по сопственој жељи, послати директно у Солун.

Прикупљање добровољаца у Италији ишло је много теже, јер су италијанске власти 1914. спречавале ту активност, забрањујући формирање добровољачке Јадранске легије, а и касније, када је у пролеће 1915. године Италија пришла савезницима, онемогућавале су одлазак добровољаца, углавном из Далмације, Истре и Словеније, из заробљеничких логора на Солунски фронт. Тек када је дошло до пробоја фронта (септембра 1918) групи од 235 официра и 80 војника дозвољено је да крену за Солун. Крајем 1917. године капетан Људевит Пивко формирао је у Италији југословенски добровољачки батаљон (од 1.000 људи), који се заједно са италијанским јединицама борио на Солунском фронту против аустроугарских снага.

За попуњу српске војске на Солунском фронту од нарочитог значаја било је пребацивање српских добровољачких дивизија формираних у Русији 1916. године. После споразума руске и српске владе и уз одобрење руске Врховне команде, од аустроугарских војника словенског порекла (углавном Срба, у мањој мери Хрвата, Словенаца и припадника других словенских народа), заробљених на фронту у Галицији и на Карпатима, то-

ком 1916. године формиране су две дивизије. Прва српска добровољачка дивизија основана је 16. априла 1916. и у то време бројала је 18.868 војника. У лето 1916. ушла је у састав 47. руског корпуса и упућена на фронт у Добруци. Уз руске и румунске трупе, од 24. августа до 16. октобра, борила се на овом фронту против немачких, бугарских и турских јединица. Иако је у овим борбама претрпела велике губитке (7.370 рањених и око 2.600 погинулих), ова јединица часно је обавила свој ратни задатак.

У време док се Прва српска добровољачка дивизија борила у Добруци, прилив добровољаца у Одеси се и даље настављао, па је на предлог Николе Пашића српска Врховна команда одлучила да формира и Другу српску добровољачку дивизију, као и штаб Српског добро-

Комите у добровољачким јединицама

вољачког корпуса, под чијом би командом били сви добровољци у Русији. На основу указа Врховног команданта српске војске од 26. јула 1916. образован је штаб Српског добровољачког корпуса, а за његовог команданта именован је генерал Михајло Живковић Гвоздени (командант одбране Београда 1914. године). Тада је почело формирање и Друге српске добровољачке дивизије.

У јануару 1917. године од двеју српских добровољачких дивизија устројен је Српски добровољачки корпус, који је базиран у ширем рејону Одесе и до Фебруарске револуције (1917) у његовом саставу било је око 9.000 официра и 42.000 подофицира и војника. Међутим, под утицајем револуционарних превирања у Царској Русији и озбиљних унутрашњих потреса, корпус је убрзо запао у дубоку кризу и почео је да се осипа, па је у лето 1917. спао на 20.000 војника. Многи припадници Српског добровољачког корпуса активно су учествовали у догађајима везаним за Октобарску револуцију и грађански рат у Русији.

На захтев српске владе и наредбом Врховне команде српске војске, корпус је крајем 1917. и у пролеће 1918. године био евакуисан на Солунски фронт: један део се из Русије пребацио преко Архангелска у Велику Британију, одатле у Француску, па у Солун, док је други део, након бројних тешкоћа изазваних револуци-

Покрет у још једну битку, руски војници у Солуну

јом у Русији, кренуо из Русије децембра 1917. и, путујући преко Сибира, Манџурије, Јапана, Тихог океана и Црвеног мора, стигао у Солун у пролеће 1918. године. Из Русије је на Солунски фронт стигло око 12.700 добровољаца и они ће углавном попунити прилично проређени састав српске војске. Крајем децембра 1917. године формирана је још једна, Југословенска добровољачка дивизија, претежно од добровољаца са руског фронта и Вардарске дивизије. Као најбројнија формација у српској војсци у то време, она ће, заједно са осталим српским дивизијама, пронети славу храбрих добровољаца из Добруце у операцијама за ослобођење Србије и запоседању територија северозападно од Дунава, Саве и Дрине, које ће крајем 1918. године ући у састав новоформиране државе – Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.

Са добровољцима из Русије вратио се и део санитетског особља које је радило при огранку српског санитетског у Првој добровољачкој дивизији и које је, заједно са војницима, прошло жестоко ватрено крштење на фронту у Добруци у јесен 1916. године. Током рада на руском фронту овај огранак санитетског није имао материјалних проблема, јер га је руска Ставка (Врховна команда) обилато снабдевала неопходним материјалом, о чему је податке оставио и др Владимир Станојевић, у то време капетан прве класе и командир Прве пољске болнице Прве добровољачке дивизије.

Приликом пребацивања Српског добровољачког корпуса на Солунски фронт, у саставу првог ешалона који је евакуисан преко Архангелска, Енглеске и Француске, била је и енглеска болница „Др Елси Инглис“, док су друга два ешалона, у којима се налазило српско санитетско особље, застала у Харкову, где их је 1917. године затекла Октобарска револуција. У Јарославу су

развили пуну активност, прихватајући рањенике и болеснике све до православног Божића 1918. године, када су се по упутствима из Солуна оба ешалона упутила неочекиваним правцем, преко Сибира, Сингапура, Цејлона, а потом у правцу Суеца. У Солун су, у комплетном саставу, приспела 20. априла 1918. године. Од особља Болнице шкотских жена образована је Четврта пољска хируршка болница, а за њеног командира постављен је резервни мајор др Јосиф Недок. Болница је била смештена у Горњем Пожару.

Одеса, руски приморски град на Црном мору, окупан пролећним сунцем 1916. године, био је препун ратних добровољаца који су стизали из заробљеничких логора широм Русије да би стали у строј нове јединице коју ће, уз сагласност и материјалну помоћ руске владе, као и благослов цара Николаја II Романова, формирати Врховна команда српске војске. Када је у лето 1916. године на руском Југозападном фронту у Брусиловљевој офанзиви нанет до тада највећи пораз аустроугарској војсци, која је том приликом изгубила 220.000 војника, међу којима је био велики број заробљених Срба, прилив добровољаца који су стизали у Одесу нагло се повећавао. За Србе и припаднике осталих јужнословенских народа, иначе аустроугарске држављане и војнике, то је био погодан моменат за прелазак на руску страну. Смишљала су се разна ратна лукавства како би се домогли руског „заробљеништва“ и одатле на лакши начин стигли међу „своје“.

У свом ратном дневнику „Немојте нас заборавити“, добровољац, касније резервни потпоручник Милан Вакањац записао је: „Око 22 часа мрачно небо проломи грување руских топова. Убрзо на левом крилу, ближе позадини, појави се лепезасто светло, титраво,

поларно и расветли околину и дрвеће испред нас. Горе куће, складишта... После поноћи настаде још јачи ураган. Око три сата по поноћи достиже свој врхунац. Земља под ногама задрхта. Свима нама постаде одмах јасно: Руси су пробили фронт и надиру у таласима. Ово је мој дуго чекани тренутак – сину ми у глави. Руси су Словени! И ја спадам тамо, тамо ми је место. Назад ни пошто. Само напред!

Сетих се мајке и браће. 'Не замерите ми, не могу натраг'. Испред дрвећа угледах Русе. Крећу се по десетинама, усправно, опрезно, споро. Спазивши ме, петорица се издвојише и трком ми приђоше. Тројица држе пушке на готовс. Разлеже се глас: 'Кто ти? Австријанац?' 'Ја сам Словен!' 'Славјањин?' – упита ме громко висок, старији солдат. Показујући руком на Словаке, који су извиривали из ровова и тресли се, викнух гласније: 'Сви смо Словени!' Опколише ме. Дрхте им руке, на лицу грч, светле им зенице. Гледамо се са страхом, неповерењем, дивљачки. Колебају се. Један иступи и викну: 'Ти православниј?' 'Да! Православни сам'. 'Прекрсти се', рече на руском. Ја се прекрстих. 'Иђи, јеп твоју маћ!' Псујући бесно, истераше из ровова 23 Словака, постројише нас и поведоше у заробљеништво. На поласку друг ми довикну: 'Сад више нисмо Раци, него смо Србљи!' Лакну ми. Преда мном се отворише нови видици".

Као аустроугарски војник, припадник ђачке чете 3. батаљона 19. домобранског пука, Милан Вакањац се 30. маја 1915. предао Русима код места Стрија (на фронту у Карпатима). Годину дана провео је у руском заробљеништву, најдуже у једном татарском селу у

Сибиру, где је прележао и пегави тифус, да би касније, са неколико стотина добровољаца стигао у Одесу и прикључио се Првој српској добровољачкој дивизији, под командом пуковника Стевана Хацића. Судбина ће га, потом, довести на Солунски фронт. ■

Подвизи добровољаца

Ратни добровољци у српској војсци дали су немерљив допринос савезничким успесима на Солунском фронту, како у 1916, тако и у време офанзиве 1918. године. Њихови ратни подвизи, у којима су испољили самоиницијативу, храброст, способност и сналажљивост у најтежим ситуацијама, представљали су драгуље у мозаику великих победа које је сопственом крвљу исписивала српска војска на овом фронту. Нажалост, само су неки од тих подвига остали записани у историјском памћењу, да буду поука и путоказ будућим покољењима.

У борбену спремност српских ратних добровољаца (Прве српске добровољачке дивизије) у Одеси желели су да се увере и високи руски команди, па и сам цар Николај II Романов. Међу добровољцима је 21. маја 1916. најпре боравио генерал Брусилев, царев ађутант и командант руског Југозапад-ног фронта, извршио је смотру свих трупа Одеског гарнизона и, посебно, Прве српске добровољачке дивизије, задовољан и „веома срећан што види представнике храбре српске војске...”

У Одесу је 22. маја дошао и руски цар, са својом бројном породицом и царском свитом. Сутрадан, 23. маја близу Одесе извршио је смотру Одеског гарнизона, о чему је начелник штаба Прве српске добровољачке дивизије артиљеријски пуковник Војин Максимовић записао: „...Јашући на пунокрвном алату, Цар је

Смотра српске војске на Солунском фронту

у ходу обилазио фронтоне 1, 2. и 3. пешад. добровољачког пука, поздрављајући их са: 'Помоз бог јунаци' и гледајући својим благим, плавим очима лица наших добровољаца, као да је хтео да се унесе у њихову душу, да испита ону њезину велику силу и да јој задахне утеху за претрпљено и наду за оно за чиме је добровољачка душа чезнула, за слободом и величином њихове народне Отаџбине. Праћен непрекидним ураганским поклицима 'живео', Цар је одјахао на место са кога је могао да посматра свечани дефиле трупа".

Под командом генерала пешадије Лајминга, кренуло је пет пешадијских пукова у смакнутом поретку (два руска и три српска). Пред руским монархом бистра погледа и ведрог чела марширали су горди добровољци: Срби – Босанци, Херцеговци, Личани, Бачвани, Банаћани, Сремци, Славонци, Барањци. Помно их пратећи, цар је понављао: „Очењ харашо“. С друге стране одјекивао је у глас војнички завет: „Стараћемо се“. По завршетку парадног марша, српска дивизија, постројена у кару (пешадијски строј у облику четвороугла) пуковских смакнутих поредака, са једном отвореном стра-

ном према царској свити, чекала је руског императора. „Цар, сам без икакве пратње, на алату, улази у кару добровољаца, стаје и изговара речи: 'Срећан сам што у вама видим део оне храбре српске војске, чијој се храбрости дивим цео свет. Бићу још срећнији, да по завршетку овога рата видим Србију велику и снажну'. Дуго трајно громогласно наше, српско 'Живео' проламало је мајски сунчан дан, док се Цар, очигледно добро расположен, враћао у круг своје царске породице и велике свите, која га је очекивала“.

Ратни добровољци у српској војсци дали су немерљив допринос савезничким успесима на Солунском фронту, како у 1916, тако и у време офанзиве 1918. године. Њихови ратни подвизи, у којима су испојили самоиницијативу, храброст, способност и снажљивост у најтежим ситуацијама, представљали су драгуље у мозаику великих победа које је сопственом крвљу исписивала српска војска на овом фронту. Нажалост, само су неки од тих подвига остали записани у историјском памћењу, да буду поука и путоказ будућим покољењима.

Занимљив је подвиг српског добровољца Илије Поп Тоне Илића, најхрабријег борца и бомбаша 16. пешадијског пука Прве српске армије, који је у борбама на положају Брод 17. септембра 1916. изненада упао у бугарски ров и бацио више бомби. Непријатељ је био изненађен и панично се дао у бег. Српски борци су у јуришу заузели њихове ровове. За храбри војнички подвиг Илија је добио чин поднаредника и два одличја: сребрни војнички Орден Карађорђевог звезде са мачевима и Руски крст Светог Ђорђа.

У пожутелој, од времена и барута, наредби (бр. 226) команданта Прве српске армије, од 13. децембра 1917, побројани су Илићеви јединствени и храбри ратни подвизи: „У априлу 1917. француски генерал Морис Сарај, командант савезничких трупа, обилазио је српске положаје у пратњи Живојина Мишића и Степе Степановића, команданата српских армија. Када су пришли положају Каменита чука, генерал је застао и догледом осмотрио бугарски положај. 'Господине команданте, треба нам бугарски војник', Морис Сарај се обратио Степи. Српски тумач гласно је пренео генералове речи. Њихов разговор је чуо добровољац Илија Поп Тоне Илић, самоиницијативно је истрчао из рова и у ставу мирно стао испред војводе Степе и одсечним гласом рекао: 'Господине војводо, шта вам треба?' 'Јуначе, треба нам бугарски војник', рече и неколико тренутака заустави поглед на стаситом горостасу, мрка ока, великих ушиљених бркова и оштрих црта лица. 'Како се зовеш, војниче? Из које си јединице', упитао је Мишић. 'Господине команданте, ја сам добровољац Илија Поп Тоне Илић из села Боровца, јабланичког среза, врањског округа, бомбаш Прве армије, 1. чете, 3. батаљона, 16. пешадијског пука Цар Никола Други. Војници ме зову Други Обилић'. Мишић се благо насмешио, пришао Илићу и, стављајући му руку на раме,

наредио: 'Јуначе, иди ухвати и доведи бугарског војника'. 'Разумем господине команданте, ја ћу пронаћи и довести бугарског војника, будите у то убеђени'.

Илија је користећи ратно лукавство и невреме, пришао бугарским положајима. У први сумрак, кроз ниску шикару и невреме, привукао се бугарском рову и са спољне стране грудобрана залегао. Није дуго чекао, у рову се изненада појавио бугарски официр. Попут горског риса ускочио је у ров и снажно се бацио на официра. Две његове снажне ручетине стезале су му врат и главу. Официр је губио дах, изненађен и преплашен није се опирао. Запомагао је да га пусти. Без поговора је послушао Илићеву наредбу да се неопажено извуку из рова. Брзо су стигли до српских положаја. Уз пратњу и обезбеђење Илић је предао заробљеног официра и рапортирао да је извршио наређење.

На саслушању бугарски официр је изјавио: 'Ваш војник је извео изненадан напад. Хитар је и веома јак. Када ме је заскочио, мислио сам да ме је ухватио медвед, а не човек. Био је као неко ванземаљско биће, или нека сила из небеса'. Генерал Морис Сарај и српски команданти пажљиво су слушали исповест заробљеног официра и погледом мерили јунака Илића. Кад је офи-

цир завршио причу, генерал је пришао Илији, стао мирно, пружио руку и честитао на ретком јунаштву. Потом је скинуо Легију части са своје генералске униформе и прикачио је на јуначке груди српског добровољца. То је био знак највећег војничког признања и захвалности".

Сви српски команданти честитали су војнички подвиг Илији. Касније су о томе известиле и савезничке новине.

Једне јесење ноћи 1917. године група од четири храбра и одважна војника, коју је предводио Илија Поп Тоне Илић, уз топовску грмљавину и мимо знања својих команди, напустила је положаје и упутила се ка окомитом брду. Неприметно су се приближили бугарским рововима. Испред брда пресекали су три реда бодљикавих жица. Бугарска предстража ништа није приметиле, јер је Илија секао жицу само при грмљавини. Пузећи узбрдо, пришли су првим рововима. Илија се неопажено привукао и ухватио првог стражара, задавио га чворноватим шакама, а затим је непримећен пришао другом стражару, кога је такође задавио, а то је доживео и трећи стражар. После тога бомбама су засули бугарске ровове и направили међу њима велику

пометњу. А онда је трубач Рустем (из Илијине групе) засвирао „напад“ за српску војску, а потом „одступницу“ за бугарске војнике.

Силовит српски бомбашки напад изазвао је код Бугара панику, војници су напустили ровове и дали се у бекство низбрдо, ка својој команди и логору. Након те успеле диверзије уследила је наредба да српска војска заузме бугарске положаје. Уз краћу борбу заузет је и врх брда. Сутрадан, после заузећа бугарског положаја, јединице су свечано постројене да дочекају регента Александра, врховног команданта српске војске, генерала Сараја, савезничког команданта, и команданте српских армија. После смотре наређено је да изађу бомбашки. Регент Александар је пришао строју и загледао се у Илића који је својом појавом одударао од свих. „Јеси ли ти, јуначе, Илија Поп Тоне Илић“, питао је Александар. „Ја сам, ваше Височанство“, одговорио је Тоне гласно. „Јуначе, одликујем те Карађорђевог звездом са мачевима и да и даље служиш нашој војсци за пример“.

Регент се срдечно руковао са Илићем и на његову блузу окачио високо одличје. Истога дана бомбаш Илић одликован је и италијанском Златном медаљом за храброст.

Пуковник српске војске Светислав Крејаковић, командир у Добровољачком одреду Војводе Вука, после рата тврдио је новинару Кости Димитријевићу да је Добровољачки одред Војводе Вука био најбоља и најхрабрија јединица у борбама за освајање Кајмакчалана. Његово сведочење налази се у књизи „Јунаци српске трилогије говоре“ поменутог новинара: „Прва јединица која је избачена на Солунски фронт, био је наш Добровољачки одред потпуковника Војина Поповића, званог Војвода Вук. Језгро овог одреда чинили су стари четници, грани-

Војвода Вук

Милунка Савић

чари и добровољци из Србије. А било је ту и наших Срба исељеника који су, као добровољци, дошли из Америке. У ствари, може се рећи да је ово била читава мала југословенска војска у чијем саставу су се налазили: Војвођани, Босанци, Херцеговци, Личани и Далматинци, а затим смо се попуњавали и бившим аустроугарским војницима, који су се Русима предали у Галицији, а потом било је и нешто Чеха, Словака и Словенаца, као и веома мали број Хрвата...”

У време када је наредбом Врховне команде, по отпочињању бугарске офанзиве августа 1916, Добровољачки одред добио задатак да запоседне положаје код села Налбанкеја према крајњој коси Чегањ планине, а потом, када су српска Прва и Трећа армија отпочеле противофанзиву, а одред упућен према селу Екшису да би учествовао у даљим окршајима, догодио се јединствен случај са заробљавањем бугарског војника, који је Крејаковић описао на следећи начин: „Добио сам наређење од команданта батаљона да упутим једну патролу на непријатељски положај да бисмо извршили потребна извиђања. Договор је био, да ако тамо има Бугара, да патрола пусти три црвена, а ако их нема, исто толико зелених ракета. Вођа патроле је изашао на гребен косе и одатле пустио три зелене ракете, што је био знак да и ја могу са целом четом да се испнем на непријатељски положај. Пред нашим очима указала се дуга коса чије су падине биле обложене буковом шумом, док јој

је гребен, приметили смо, био огољен, покривен високом папрати. Како никога од српских трупа лево и десно није било, одмах сам са једним водом испоставио непосредно осигурање, а остао сам са остала три наредивши својим војницима да спавају загрљивши пушке. Преморена чета је одмах утонула у сан док смо стражар и ја, као командир, једини остали будни из опреза да нас непријатељ не изненади.

Касније смо сазнали да је ове ноћи Прва непријатељска армија одступила на целом фронту у правцу својих положаја, док су их наше трупе и даље гониле. У саму зору, да не бих будио своје војнике, кренем сам планином да видим има ли наших трупа тамо десно као што смо очекивали. Међутим, одједном на педесетак метара приметим једног бугарског војника наоружаног пушком како са ашовом на рамену иде од њихових ровова који су били изнад села Екшиса. Разуме се да то за мене није био ни мало пријатан сусрет, јер сам био 'наоружан' само обичним штапом. Муњевито, да бих Бугарина предахитрио, да не употреби пушку, командовао сам 'Стој!' Истовремено брзо ставивши свој штап под мишку и држећи га попут пушке 'на готовс', повикао сам из свег гласа: 'Фрлај пушку!'

Изненађени Бугарин, одбаци од себе пушку и ашов, а онда на моју команду 'Напред', док сам га гледао право стрељајући у очи, кренуо је као опчињен к мени. Кад ми је Бугарин пришао, на десетак метара, да не би приметио да нисам уопште наоружан, а 'играјући' једино на брзину и сналажљивост, командовах: 'Стој! На лево круг!' Када се Бугарин одмах послушно

окренуо, ја сам му наредио: 'Фрлај фишеклије!' Бугарин без речи брзо откопча опасач на коме су биле фишеклије са ручном бомбом и ножем, па све ово спусти крај себе, у траву. Тек онда сам му командовао да се окрене и пође напред сасвим близу к мени, а када ми је, запањен, пришао, спустио сам свој штап и пружајући му руку, поставих му питање: 'Је ли братко, откуд ти овде?' Сав сплетен и збуњен Бугарин ми је одговорио да је послат да повуче објавницу, а да је сада управо пошао да тражи своју чету. 'Погрешно си братко', рекао сам му, стављајући моју руку на његово десно раме, 'уместо да нађеш своју објавницу, нашао си мене са целом четом'. Чим сам се са својим заробљеником појавио у чети, стражар је разбудило све војнике повикавши: 'Устајте, ево поручника води Бугарина!' У чети је настало усхићење када сам испричао како сам заробио са штапом добро наоружаног непријатеља; дуго њиховом чуђењу није било краја.

Много касније, после рата, од свог команданта батаљона, песника Мирослава Јелића, сазнао сам да је случајно срео у Софији оног мог Бугарина заробљеног мојим штапом. Мој 'заробљеник', иначе у цивилству адвокат, испричао је 'у поверењу' за кафанским столом песнику Јелићу како сам га 'на препад' заробио штапом, молећи га да ову његову тајну због 'срамоте' не каже никоме у Софији. Колико ми је познато, Јелић је одржао дату реч, али је нешто касније у „Политици“, мислим 1924. године, објавио ову Бугаринову исповест као причу". ■